

HAZAI FESTŐMŰVÉSZEK ÁLTAL ILLUSZTRÁLT
IFJÚSÁGI IRATOK.
II. KÖTET.

MAGYAR NÉPMONDÁK

AZ IFJÚSÁG SZÁMÁRA
FELDOLGOZTA
RADÓ VILMOS.

ÉBNER LAJOS KÉPEIVEL.

BUDAPEST,
LAMPEL RÓBERT (WODIANER F. ÉS FIAI)
cs. és kir. udvari könyvkereskedés kiadása.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2013
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5433-05-4 (online)
MEK-12196

TARTALOM

Poky Péter pénze.
A Szomolányhegy szelleme.
A Balaton.
Hahóthy Farkas.
A győri érczkakas.
Viharvár.
Csörsz árka.
Diós-Győr.
Török bosszú.
Magyar bosszú.
Kenyérkő.
Törökkút.
Szent György lovag.
A litavai oltárkép.
Oroszlánkő.
Mohos.
A vinnavári lakoma.
Rajnoha.
Thurzó György.
A fekete vezér.
Bosnyák Zsófia.
Beczkó.
Nyáry Lőrincz.
A pozsonyi tanácsos.
Bálványos.
A kolozsvári biró.
Jóért jót várj.
A hegedű.
Pörös testvérek.
Szent Anna tava.
A véres estebéd.

Az éltés magvetők....

.....

Az ostoros fiúk előtt,
Delelni a midőn kifognak
Vagy a barázdában pihennek,
Megöszkélvén az ekét,
Miként nagyapjoktól tanúlták,
Elmondják e regét.

Nem is gyanítva, hogy szavukban
Oly magvat vetnek el,
A mely az évek barázdáin
Még sokszor újra kel;
Növelve búbájos virágot,
A melyet ápolgatni fognak
Tovább regélő unokák a
Jövendő századoknak.

Tompa Mihály.

Poky Péter pénze.

Nyitra vármegyében van Bajmócz mezővárosa, a melynek közelében egy meredek hegyen állott hajdanta Bajmócz vára. E várban valamikor régen Poky Péter volt a várnagy s ura helyett ő parancsolt az egész vidéken. Ez a Poky Péter szívtelen, pénzsóvár ember volt, a ki mind-úntalan azon törte a fejét, mint kuporgathat rakásra mennél több pénzt. Gyötörte, sarczolta a jobbág্যokat s véres verejtékökből szaporította is kincseit napról-napra.

A bajmóczi várhegy alján egy bő vízforrás fakadt, a melynek különös gyógyító ereje volt. Messze földről sereglettek nyaranta ez ásványos forráshoz betegek, nyomorékok, s itt csak-hamar kigyógyította őket a csodálatos hatású víz, a jó friss levegő s a szurkos fenyvek illata. A forrást, mint a jóságos Isten ajándékát, ki-ki használhatta ingyen. Egy nap azonban Poky Péter kihirdette az egész környéken, hogy ezentúl csak pénzért, jó sok pénzért engedi meg a bajmóczi hévvizek használatát.

A meleg idő beálltával megint özönével jöttek a betegek; de most csupa jómódú emberek, a kik a követelt nagy pénzösszeget meg tudták fizetni. Ezek, alighogy betegségeikből lábadozni kezdtek, máris megfélekedtek magokról. Pajzán jókedvökben mulattak, dőzsöltek, s a csendes fürdőhely hangos dinom-dánom és vigalmak helye lett. A kapzsi Poky Péternek pedig ebben nagy öröme telt, mert mennél vígabban voltak, mennél többet költekeztek a fürdővendégek, annál jobban telt meg ezüsttel, arannyal az ő pénzes ládája.

Történt egyszer, hogy a gazdag lakmározók közé egy szegény ember vetődött, a ki nem tudta, hogy a kegyetlen várnagy immár pénzért árulja a természet orvosságát. Nyomorék volt az istenadta, mankókon jött messze földről nagy keservesen, hogy a híres bajmóczi hévvizeken keressen gyógyulást. De alig pillantotta meg Poky Péter, odasietett hozzá s így förmedt rá:

»Hát te mit keresel itt? - Mi nem osztogatunk alamizsnát!«

»Nem kéregetni jöttem én, nagy uram - felelt a szegény ember - kezem, lábam összezsugorodott, nagyon gyötör a fájdalom. Kérlek, légy irgalommal irántam, és....«

»Hordd el magad, koldus! - vágott a szavába a várnagy. - Ha beteg vagy, gyógyítsd magad akárhol, de az én vendégeimet ne undorítsd el!«

»Csak itt az árokban, a hova a használt víz ömlik, engedd meg, hogy fájós tagjaimat füröszszem; az Isten is meg fog érte áldani!«

Így rimázkodott, esengett a szegény nyomorék. De a kőszívű Poky Péter nem engedett. Korbácsot fogott s úgy kergette el a szegény embert, a ki sóvárgó tekintet vetvén a párolgó forrásvízre, szívszakadva vánszorgott tova. Néhány fürdővendég szemtanúja volt e kegyetlen jelenetnek. De egynek sem indúlt meg a szíve, egy sem mondta, hogy ő megfizet a szegény emberért. Sőt a legnagyobb része még mulatott, nevetett ezen az eseten.

Egyszerre csak, a mint Poky Péter még ott állott és szidta vendégei előtt »a koldusok szemtelen tolakodását«, fut hozzá lelkendezve egy ember s jelenti, hogy a forrás pezsegve, forrva nagy zúgással hirtelen felszökelt roppant magasságra, aztán visszaesett a mélységbe és eltűnt. A víznek többé semmi nyoma. Volt most álmélkodás és kétségbeesés! A fürdővendégek látván, hogy az Isten büntető keze van a helyen, lassan elkotródtak Bajmóczról. Este már pusztá volt a hely s oly csendes, akár a sírkert.

A kegyetlen várnagy pedig jajveszékelve futott ide-oda, átkozódott és dühödten tépte magáról a ruhát. Majd megállott a kiapadt kútfő fölött s így kiáltott le a mélységbe: »Hiába tűntél el, átkozott forrás! Engem evvel nem büntetsz; van már nekem pénzem elég!«

Most kapja magát, rohan a házába, világot gyújt, hogy majd megolvassa ezüstjét, aranyát. De, a mint a ládáját felnyitja, égnek mered minden hajaszála, mert a pénz mind kővé vált! Poky Péter nézi, nézi, mereven, kidüllesztett szemmel. De a pénz csak nem változik pengő érczczé.

Poky Péter földönfutóvá lett s kéregetésből tengette nyomorúságos életét. Egy nap az útfélen halva találták.

A forrás helyén pedig mély mocsár támadt, a melynek partjain lapos, kerek kövek hevernek szerteszét. A nép azt mondja, hogy ez a P o k y P é t e r p é n z e.

Sokáig a föld mélyében elrejtve maradt a forrás. De évek múltán megint elébukkant s azóta egyre buzog a beteg emberek gyógyítására.

A Szomolányhegy szelleme.

Az északkeleti Kárpátok egyik nevezetes hegye a kétcsúcsú Szomolány, a mely Szomolány várromjai fölött emelkedik. Ama vidék népe azt hiszi, hogy a Szomolány hegyében egy szellem lakik, a ki a becsületes embereket szereti és nekik mindenben segítségökre van, megvédi az ártatlanokat az erőszak ellen és megbünteti a gonoszokat. Ez a szellem tudatja a néppel a közeli napok időjárását is. Ha szép tiszta is a mennybolt, de a Szomolány hatalmas tölgyesében zúgás hallatszik, az annak a jele, hogy eső és zivatar lesz rövid nap, s akkor siet is mindenki, hogy a mezőn a sürgős munkát mihamarabb elvégezze.

Sok olyan történetet beszél a nép, melyekben a Szomolány szelleme csodálatos módon segített szegény embereken. De valamennyi között említésre legméltóbb az, mikor egyszer egy ártatlan jobbágyot kimentett egy nagy bajból, a melybe azt egy kegyetlen tisztartó dönteni akarta.

Ez így történt:

Vagy kétszáz esztendővel ezelőtt Erdődy Mihály volt Szomolány várának az ura. De Mihály úr, mint a király hű tanácsadója, Pozsonyban lakott s az ország dolgait intézte, szomolányi jószágát pedig egy Cseke Tóbiás nevű tisztjének a gondjaira bízta. Cseke előbb jobbágy volt. De a csatatéren tanúsított bátorságáért felszabadította őt Mihály úr, megajándékozta és Szomolány várnagyává és jószága tisztartójává tette. Tóbiás azonban gonosz lelkű ember volt, a ki most, hogy felvitte az Isten a dolgát, szégyelte alacsony származását. Kemény és kegyetlen volt a jobbágyokkal s különösen üldözte gyűlöletével azokat, a kik őt még jobbágy korából ismerték. Annak meg épen nem volt tőle maradása, a ki panaszával Mihály úrhoz fordult. Cseke fortélyos észszel el tudta az urával hitetni, hogy egynémely ingyenélő és dologkerülő jobbágy azért gyűlöli őt, mivel neki elébbvaló az ő gazdája érdeke, a kinek a kenyerét eszi, mint holmi renyhe jobbágyé. A szegény nép állapota pedig napról-napra rosszabb és tűrhetetlenebb lett.

Egyszer Cseke Tóbiás elészólított egy jobbágyot, a ki vele egyívású volt s a kivel gyermekkorában együtt játszott egy portán napok hosszat, átadott neki egy levelet és szigorúan ráparancsolt, hogy három óra alatt vigye el azt Pozsonyba Erdődy úrnak, egy óráig pihenjen és várja, míg a feleletet megírják, s három óra alatt hozza el a választ.

»Uram, te tréfát üzöl velem - szólt a megrémült jobbágy - hiszen jó hét óráig eltart, míg az ember kipihent úri lovakkal Pozsonyba elhajt. Hogy tudjak hát én három óra alatt gyalogszerrel Pozsonyba érni?«

»Nem szokásom jobbágyokkal tréfálni - válaszolt félelmetes tekintettel Tóbiás. Ha hét óra alatt meg nem járod Pozsonyt s el nem hozod a feleletet, olyan száz botot húzatok rád, hogy arról fogsz koldulni teljes életedben.«

A szegény jobbágy jól tudta, hogy vesztére szaporítaná itt a szót. Fogta a levelet s elment nagy szomorúan. A vártól nem messze, az erdőszélen járt s épen azt forgatta az eszében, nem lenne-e jobb neki világgá bújdosni, földönfutóvá lenni, midőn egyszerre kocsizörgés ütötte meg a fülét. Három poroszkáló fekete mén húzott egy könnyű magyar kocsit.

»Miért szomorkodol, földi? - kérdé a kocsin ülő ember - úgy lehorgaszod a fejed, mintha az orrod vére folyna!«

Itt a szegény jobbágy elmondta, mit kíván tőle a kegyetlen tisztartó.

»Hiszen, ha egyéb bajod nincsen, ezért nem érdemes szomorkodni. Csak ülj fel ide mellém!«

A jobbágy melléje ült. Most a kocsis fogta az ostort s akkorát cserdített vele, hogy a hegy-óriások sok mérföldnyire köröskörül úgy zúgtak, bömböltek, mint mikor egy rettenetes mennydörgésre felelnek. A három fekete mén pedig neki rugaszkodott, erdön-mezőn, hegyen-völgyön, tüskén-bokron keresztül vágattak oly gyorsan, mint a madár, vagy még annál is gyorsabban, mint a szélvész. A szegény jobbágyinak elállt szeme-szája, azt se tudta, ébren van-e, vagy álmodik? Nem sokára ott termettek Pozsony városa kapujánál.

»Most eredj be a városba - szólt a kocsis - végezd el a magad dolgát és jöjj vissza! Én itt várok rád.«

A szegény jobbágy úgy cselekedett. Nagy csodálkozással látta, hogy a piacon még ott sűrőg-forog a nagy sokadalom, hogy még jól fenn áll a nap, pedig hát három óra délután volt, mikor hazulról elindult. Elment az ország házába, átadta Cseke Tóbiás levelét, s már egy óra múlva ott volt megint a nagy pecsétes felelettel a kezében a város kapuja előtt, annál a csodálatos kocsisnál. Hasonló gyorsasággal repültek vissza is Szomolány felé, a csapóhídon át, egyenesen a vár udvarára.

Mikor a mi emberünk leszállt a kocsiról, csak úgy remegett a félelemtől.

»Egy cseppet se félj, szegény jobbágy - szólt a kocsis - az Istennel jártál. Láttad, győzik ezek az én lovaim. Még ma egy negyediket ragasztok melléjük s akkor oly gyorsan megyek, mint a gondolat. Most csak eredj, add át Cseke Tóbiásnak a feleletet!«

A mint a gonosz tisztartó meglátta a szegény jobbágyot s a mint elolvasta Mihály úr válaszát, majd hogy hanyatt nem vágta magát ijedtében. Előbb azt hitte, hogy szemfényvesztés az egész. De mikor elbeszélte neki a mi emberünk, hogy egy csodálatos kocsis vitte és hozta őt három fekete ménlovon, oly gyorsan, mint a fürgeteg - Cseke Tóbiás a szívéhez kapott s e kiáltással: »Oda vagyok, ez a Szomolányhegy szelleme!« összerogyott és szörnyet halt.

A vár udvarán az emberek nagy álmélkodással látták, hogy az a kocsis, a ki a szegény jobbágyot három lovon hozta volt, most egyszerre négy fekete ménnel vágatott ki a várból.

A Balaton.

Réges-régen élt a Balaton partján egy parasztasszony. Ez messze földön híres volt arról, hogy az ő kecskenyája legszebb az egész vidéken. A kecskéknek olyan volt a szőre, mint a ma leesett hó, tejőknél meg keresve sem lehetett jobbat találni.

Annak az asszonynak a tó partján egy rétje is volt. Az egész környéken csak ezen a réten termett valami csodálatos jó fű. Ettől szépültek meg a kecskék s adtak annyi és oly jó tejet, hogy mindenki megbámulta. De büszke is volt ám az asszony a maga nyájára s mindenkinek dicsekedett vele, hogy az egész országban nincsenek jobb kecskék, mint az övéi. Hogy ebben egészen bizonyos legyen, elment egyszer egy javas-asszonyhoz s megkérdezte tőle:

»Van-e az országban szebb kecskenyáj, mint az enyém?«

»Csak egyetlenegy van - felelt a javas-asszony - a mely szebb is, meg jobban is tejel, mint a tied. De ez aztán nagyon szép ám, még a körme is sár-aranyból van.«

»Szeretném én azt látni!« szólt a parasztasszony.

»Megláthatod, - volt a felelet - a pásztora egy fiatal leány. Ma is a tó partjára hajtja a nyáját s estefelé ép a te réteden fogja legeltetni.«

A parasztasszonyt, a mint ezt hallotta, majd megette az irigység. Fel is tette magában, hogy elveszti a pásztorleányt, s akkor az övé lesz az aranykөрmű nyáj is.

Este kiment az asszony a rétére, mely - mint egy nagy nyelv - messzire benyúlt a tóba. Az aranykөрmű kecskék csakugyan az ő rétéjén legeltek, s a pásztoruk, egy fiatal hajadon, ott állott a tóba szögellő rét legvégén s elmerülve nézte a hullámok játékát.

A parasztasszonyt most még jobban elfogta az irigység. Vett egy ekét, eléje ragasztott négy ökröt s mély árkot szántott a hajadon és a nyája közt. Nem sokára nagy vihar támadt. A pásztorleány a nyájához akart menni, de a vihartól felháborodott víz betódult az árokba és útját állotta. A vihar nőttön-nőtt. A víz csakhamar elborította az egész rétet, és a szegény hajadont elnyelték a hullámok. Most a parasztasszony el akarta hajtani az aranykөрmű nyáját. De a mint a kecskék pásztoruk vesztét látták, utána szaladtak a tóba s mind egy lábíg a vízbe fúltak.

A Balaton azután kicsapott a partra és elvette a parasztasszony rétvét is. Oda lett a jóféle fű, s a parasztasszony nyája csak olyan lett, mint akármelyik más kecskenyáj. A mint ezt a parasztasszony látta, átkozódva rohant a Balatonnak, hogy adja vissza a rétvét. A kecskéi meg futottak mind utána. Erre egy nagy hullám a parasztasszonyt is, meg a kecskéit is a tó fenekére sodorta.

Azóta viharos, sötét éjszakákon gyakran látják a gonosz parasztasszonyt, a mint egy tüzes ekének a szarvát fogva, négy lángoló szemű ökörrel szántja a Balaton hullámait. A gonosz parasztasszonynak ezt így kell folytatnia egész az ítéletnapig.

A tó partján pedig mai napig is találhatni apró, kecskeköröm alakú kagylókat. Ezek a Balatonba rohant kecskenyájak kövé vált körmei.

Hahóthy Farkas.

Az évszázadokig tartó török háborúk alatt némely magyar urak annyira megszokták és megkedvelték a harcz véres mesterségét, hogy még akkor sem hagytak fel vele, mikor már megkötötték a békét. S hogy ím a török ellen nem harcolhattak már, összetűztek magok között s dúlták, pusztították egymásnak a birtokait, vagy neki estek rabló módra a békés polgároknak s azokat fosztogatták. Különösen Rudolf idejében harapódzott el ijesztő mód ez a baj, mert a király messze volt, ott ült az ő prágai palotájában s egyre a csillagokat leste, itt az országban pedig, ki mit akart, azt cselekedte. A garázda urakat nem fékezte, nem büntette senki, s akárhány főnemes várából valóságos rablófészek lett.

Leghírhedtebb volt e veszedelmes kalandorok közt Hahóthy Farkas. Rabló csatangelésainak és pusztításainak színhelye a Muraköz volt. Ezt ő oly területnek tekintette, a melyen szabad a préda, és csakis neki szabad. Előbb csöcselék hada élén ő maga dúlt, fosztott, s mire megvénhedett, a rablás minden nemére kitanított embereit küldte el prédára. Nekik engedte át a »harcz dicsőségét«, ő maga pedig beérte, mint afféle orgazda, a rablott jószággal.

Állott Csáktornya közelében régi időből egy kolostor, a melyben vagy harmincz istenfélő szerzetes élt. Ezt a Szent Ilonának nevezett kolostort a világért sem merték volna a vén Hahóthy Farkas martalóczai megtámadni, de még csak közeledni feléje sem volt bátorságuk. Az odavaló nép ugyanis azt beszélte, hogy ott kísértetek vannak, hogy Szent Ilona háza és jámbor lakosai fölött szellemek őrködnek.

Történt egyszer, hogy Farkas úr az ő csatlósait egy nagy majorság kifosztására küldte el. Három napja múlt már, s legényeinek még mindig se híre, se hamva. Egyszer csak hajnalban a várudvarra vándorog egyik czinkostársa, rongyosan, véresen, czudarúl megviselve. Beszéli - s a rémülettől torkán akad minden szava - hogy jó fogást tettek volt, s noha üldözték őket, mégis sikerült volna haza hozniok a gazdag martalékokat. Hanem, a mint a kolostor mellett elhaladtak, egy mennydörgésszerű szózat a föld alól »megállj!«-t kiáltott, mire ők, mintha csak a földbe czövekelték volna a lábukat, nem tudtak mozdulni se té-, se tova. Üldözőik pedig utólérték s lekaszabolták őket mind. Őt magát csodálatos módon nyilván azért bocsátotta szabadon az a kolostori szellem, hogy hírt adjon gazdájának az Isten e rettenetes ítéletéről.

»Mit istenítélet! - kiáltott dühösen Farkas úr - törődik is az Isten az olyan gyáva legényekkel, mint ti! Különben jól ismerem én azt a klastrombeli szellemet, majd teszek róla, hogy többet ne kísértgessen. Tudom én azt régen, hogy ellenségeim azok a csuhás ingyenélők. Ők kerítették kelepczébe az én embereimet. De megálljatok, páterek, ezt megkeserülitek!«

S azonnal új czinkosokat bérel, ráüt velök Szent Ilona kolostorára, leöldösi a szerzetesek nagy részét és romba dönti a nagy épületet és a templomot. Csak a sírbolt maradt meg, annak nem ártott a rombolás.

Abban a sírboltban volt eltemetve Zrinyi Miklósnak, a szigetvári hősnek a feje.

A törökök, noha békét kötöttek volt a magyarokkal, mégis folyton ott ólálkodtak a határszéleken és egyes csapatjaik be-berontottak pusztítva és rabolva az országba, annival is inkább, mert soha senki útjokat nem állotta. Egy ilyen portyázó török csapattal szövetkezett Hahóthy Farkas vagy egy fél esztendővel azután, hogy Szent Ilona kolostorát feldúlta volt. Ő ismerte a vidéket hegyről-tövisre, tudta jól, hol mit lehet keríteni, ő lett tehát a törökök vezetője, s ezért magának és embereinek kikötötte a zsákmány felerészét. Így szólt az egyeség, és volt is szép eredménye mindjárt az első napokban. De a drágalátos szövetségesek

összevesztek a konczon. Mikor megvolt a tömérdek préda, a törökök azon tanakodtak, mint lehetne Hahóthy uramat az őt megillető résztől elűtni. De a vén ravasz neszét vette a dolognak, kapta magát s embereivel együtt eltette az egész zsákmányt biztos helyre a törökök elől.

A kontyos czimboráknak sem kellett több. Megfogadták, hogy addig nem nyugszanak, míg kézre nem kerítik. Szerte szágúldoztak, tűvé tették az egész Muraközt és halálra keresték Hahóthy Farkast. Mint a kergetett róka, fut a vén gonosztevő, bújdosik csaltban, bozótban, tévedez a vadon útvesztőin. Egy éjjel egész a leroskadásig kimerülve ért czinkostársaival Szent Ilona kolostorának romjaihoz. Sarkukban a törökök. Itt is, ott is hallatszik a böszült ellenség vad káromkodása.

»Csak gyorsan, gyorsan - kiált Hahóthy - le abba a sírboltba! Ott bátorságban leszünk!«

A mint a rabló-csapat az üldöző törököktől való halálos félelmében oda leér, egyszerre csak a vak sötétből két tüzes szem mered reájok, és egy rémséges hang így dörög feléjük: »El innen, ti alávaló útonállók, kik meggyalázzátok őseitek emlékezetét! El innen! Ne zavarjátok örök álmát annak, a ki Szigetvár sánczain vértanú halált halt a hazájáért! Átok fejeitekre, ti haramiák!«

Ha száz halál várt volna künn mindenikére, még akkor sem maradt volna egy sem azon a rémséges helyen. Hanyatt-homlok rontottak ki, egyenesen a törökök kardjaiba. Reggel felkonczolva találták a vén Hahóthy Farkast és czinkostársait mind egy lábíg.

A győri érczkakas.

Ezerötszázkilenczvennégyben szept. 29-én Győr vára is a törökök hatalmába esett. Ez által nagy veszedelembbe jött Pozsony, sőt maga Bécs városa is. A török császár jól tudta, hogy a magyarok mindent el fognak követni, hogy ezt a fontos várat visszaszerezzék. Azért Ali basát tette Győr várnagyává, a kiről tudta, hogy nálánál jobban meg nem védelmezi senki. Ez az Ali basa olasz eredetű keresztyén ember volt, a kit a törökök, midőn ellenök egy várat hősiezen védelmezett, elfogtak. A fogságban aztán mohammedán hitre tért s később a törökök leghíresebb hadvezére s a keresztyének legdühösebb ellensége lett.

A török császár számítása csakhamar helyesnek bizonyult. Rudolf elküldte Miksa főherceget egy nagy sereg élén Győr visszavívására. A főherczeg sokáig tartotta megszállva a várost, de nem tudott semmire sem menni. S midőn Ali basa egyszer a várból kitört s a császári seregben nagy pusztításokat tett, Miksának el kellett a vár alól takarodnia.

E győzelme után Ali basa még rátartóbb, még dőlyfősebb lett. Hogy megmutassa, mennyire lenézi a keresztyének bátorságát, a vár kapuit éjjelre soha be nem záratta, a vonóhidat fel nem húzatta s őrszemeket is csak imitt-amott állíttatott. A vízi kapu fölé egy magas tornyot építtetett tündöklő félholddal a tetején, a félhold fölibe pedig egy óriási érczkakast tétetett. Azután trombita- és dobszó mellett ünnepies körmenetet tartott a városban. Minden utczasarkon, minden téren előlépett egy kikiáltó és fenhangon ezt hirdette: »E vár ura, a vitéz Ali basa, a ki azért lett keresztyénből igazhitű moszlém, mert a keresztyének gyávák, a moszlémek pedig bátor férfiak, már hónapok óta nyílt kapuk mellett várja a magyarok támadását. De úgy látszik, ők már az ő pusztá nevéből is rettegnek. Nem is jutnak a magyarok elébb Győr várának a birtokába, csak akkor, ha a vízi kapu tornyán az érczkakas megszólal.« Így kérkedett Ali basa, így űzött csúfot a magyarokból.

Már négy év óta volt Győr a törökök kezében, és Miksa főherczeg kudarcza óta Rudolf még mit sem tett a város felszabadítására. Az egész országban mély szégyenkezéssel érezte mindenki azt a gyalázatot, melyet Ali basa ejtett a magyar néven, csak a király környezetében nem érezték. Végre akadt egy pár elszánt ember, a kik felfogadták, hogy meglakoltatják ezért a hitehagyott basát. Pálffy Miklós néhány társával válogatott magyar harczosokból és idegen segédhadakból álló csapatot gyűjtött össze Komáromba, s ott lesték a kedvező alkalmat, hogy Győr várát megrohanják váratlanul. Nem sokára jelentették kémjeik, hogy Ali basa önhitt gondatlanságában a várőrségnek egy részét, legjobb jancsár-csapatjait, a budai beglerbéghhez küldte pénzért és élelmi szerekért.

Ez kapóra jött a magyaroknak. Még az nap este elindultak Komáromból. Egész éjjel szünet nélkül haladtak előre, és mire feltetszett az égen a hajnal, már Németiben voltak. Velök együtt kirepült a legyőzhetetlen Komáromból egy királyi sas s mindig előttök repdesett. Ezt mindnyájan a győzelem biztató jelének tekintették. Márczius 29-én este Győr előtt állottak. A hold, mintha csak szövetkezett volna a magyarokkal, sűrű felhők mögé rejtőzött. Öt lovast előre küldtek, a kik törökül jól tudtak. Ezek oda sügtak a török táborszemeknek, hogy ők a Budáról jövő szállító csapatnak az előőrsei; maga a csapat jön nem sokára utánok. A keresztyének a nyomukban vannak. Azért meg ne moczczanjon senki, mert különben odavész az a tömérdek kincs, a melyet hoznak. A magyar lovasokat csakugyan be is bocsátották, s ezek aztán úgy leszárták az elszórtan felállított öröket, hogy még csak nem is nyekkentek.

A fehérvári kapu csapóhídja fel sem volt húzva csak a belseje volt elzárva. Egy franczia pattantyús egy - éppen akkor divatba jött - petárdát¹ akasztott a kapura, meggyújtotta, s a két

¹ Puska porral megtöltött mozsár.

szárny vagy háromszáz lépésnyire repült egymástól. Most az elszánt sereg berohant a várba, mindenik dandár arra a helyre, a hová az előre megállapított terv szerint rendelve volt. Orczy Péter embereivel a bástyákat, Lopez és Strasoldo a segédcsoportokkal az utcákat foglalták el, Schwarzenberg és Jöhöly Sebestyén ott maradtak a nyílt fehérvári kapuban, Pálffy pedig a lovassággal künt állott a vár előtt. A petárda robbanásától felriadt a várőrség álmából. Böszülten ront a betóduló ellenségnek. Irtózatosan dül a harcz a szűk utcákon a vak sötétben. Az utcakövezet sikamlós az ontott vértől. A törökök háromszor visszaverik a magyarokat, s ezek háromszor támadnak újra halálmegvetéssel. Pálffy és lovasai, a mint megtudják, hogy bent a várban nagy a veszedelem, leszállnak lovaikról és gyalog rohannak társaik segítségére.

Most egyszerre kakasszó hallatszik, háromszor egymás után, oly harsányan, hogy túlhangzik a vad viadal tomboló zaján. A pogánynak, a mint ezt hallotta, inába szállt a bátorsága. Eszökbe jutott a törököknek Ali basa kérkedő jóslata, hogy a magyarok akkor veszik meg Győr várát, ha az érczkakas megszólal. Egy perczig sem kételkedtek, hogy itt a teljesülés órája. Elhánták fegyvereiket, rémülten, vissza sem nézve, futottak a bástyának s ott vetették le magukat egymás után, a hol legmagasabb volt a várfal. Összesen csak háromszáz fogoly esett a magyarok kezébe. A többi vagy a támadók fegyvere által esett el, vagy összezúzott testtel ott hevert a várfal aljában.

Maga Ali basa őrjöngve és gyáva embereit szidva, vagdalkozott még egy ideig. De számtalan sebből vérezve, összeroskadt épen a vízikapu alatt, a melynek tornyán sokáig hirdette az érczkakas, mint bűnhődik a másokat lenéző önhittség.

Viharvár.

A Fehérhegységen átvezető országút mellett, mely Nyitra vármegyéből Morvaországba visz, egy tágas völgyben fekszik Nádas falu. Ha az ember a faluból a hegynek veszi útját, egy pontra ér, a hol a völgy egész szűkre szorúl össze. E völgynyílásból egy patak törtet elő, és még nyári nagy melegben is bűvös szellő lengedez. De a völgyből jövő légáramlat sokszor oly bőszi viharra fajul, hogy a karfák nélküli hídról, mely a patakon átvezet, a kocsit lovastúl úgy lesöpri, akár a pelyhet. Nincs a napnak s az évnak az a szaka, hogy itt szél ne lenne, majd enyhébb, majd erősebb, a szerint, a mint a Viharvárban a manók vagy jó, vagy rossz kedvökben vannak, a mint az ott elhaladó utassal vagy csak ingerkedni akarnak, vagy gonosz szándékkal megrontására törekszenek.

Ha a csörtető patak partján vagy egy negyedóráig mind magasabbra hágunk, jobb felől egy várhoz hasonló meredek sziklacsoporthat látunk, falakkal, bástyákkal, tornyokkal. Ez a Viharvár. Roppant ívalakú kapuja tárva-nyitva, mintha csak hívogatná az ott elmenőket. De az e vidéken lakó ember a félvilágért be nem menne, sőt a Viharvárhoz még csak közel járni sem szeret, mert öreg szüleitől tudja, hogy ott tartják a manók elzárva a viharokat. S ha néha-néha szabadon bocsátják őket, azon az óriási sziklakapun törnek ki zúgva-búgva. Ha ilyenkor szembe találna valaki jönni a viharokkal, azt lezuhantanák hanyatt a hegyről.

Hogy milyen a vár belseje, hogy milyenek a termei, melyek mélyen a föld alatt vannak, azt egy lélek sem tudja, mert hírt onnét még senki sem hozott. A ki a várba merészen behatol, vagy a ki véletlenül vetődik oda, az menthetetlenül áldozatává lesz a gonosz hegyi szellemeknek. Csak egyetlen egyszer - van már annak kétszáz esztendeje is - jutott a kapu aljára egy ártatlan hajadon. De az rémültében elájult, s mire feleszmélt, egy árva szót sem tudott elmondani mind arról, a mit látott és hallott.

Ez az eset pedig így történt.

Lakott Nádason, a falu végén, egy szegényes házikóban egy özvegyasszony. Régebben, mikor még a férje élt, elég jó módúak voltak. De ura hosszú betegsége mindent megemésztett, sőt annak halála után még a templom mellett lévő szép házat is el kellett az özvegynek adnia, hogy az adósságokat kifizesse. Most a két keze munkája után élt az istenadta. Dolgozott, imádkozott és nagy gonddal és szeretettel nevelte egyetlen leányát, a szőke Boriskát. És az Isten a szegény özvegyasszony fáradozását meg is áldotta. Mire megnőtt Boriska, ő lett a legjámorabb, legmunkásabb s a legszebb leány az egész faluban. Szerette is őt mindenki, de leginkább a bíró legény fia, Tamás. Ez egyszer atyja elé lépett s arra kérte, engedje meg, hogy Boriskát elvegye feleségül. A bíró szívtelen s pénzére büszke ember volt. Mikor fia szándékát hallotta, majd hogy hanyatt nem vágta magát, úgy megijedt. »Soha sem fogom megengedni - így szólt - hogy azt a koldust a házamba hozd. Rá nézve szép szerencse volna az is, ha a falu kondása elvenné. Te pedig bízvást válogathatsz a legmódosabb gazdák lányaiban.« De Tamás nem állott el szándékától. Mivel pedig minden kérése és rimánkodása hiába való volt, kijelentette végre atyjának, hogy ha meg nem engedi, hogy Borist elvegye, ő akkor el nem vesz soha senkit és nőtlen marad teljes életében.

Az öreg bíró mindenfélét megpróbált, hogy fiát megtántorítsa. S midőn már mindenből kifogyott, midőn sem ígéretnek, sem csábításnak, sem pedig fenyegetésnek semmi foganatja nem volt, feltette magában, ha másképp nem lehet, segít magán úgy, hogy elteszi a leányt láb alól.

Volt a faluban egy javasasszony, a ki mindenféle ördögös művészethez értett. Kígyóra, sárkányra, nyüves disznóra ráolvasott és varázssitalokat készített. Ahhoz ment el az öreg bíró, elpanaszolta neki a baját és ígért neki eget-földet, ha megsegíti. A javasasszony megigérte, s azt mondta neki, jöjjön el megint három nap múlva.

Az alatt a szegény özvegyasszony hirtelen súlyos beteg lett. Boriska el nem mozdult az ágyától. Éjjel-nappal gondozta, ápolta, s a mi orvosságot a szomszédasszonyok javasoltak, mind beadta már neki. De a beteg állapota nemcsak hogy nem javult, hanem napról-napra rosszabb lett. A szegény leány, mikor édes szülője kínjait látta, majd hogy kétségbe nem esett. Végre egy szomszédasszony tanácsára elfutott a javasasszonyhoz s kérte, készítsen az ő beteg édesanyjának valami orvosságot. A vén asszony előhozta régi, elrongyollott könyveit, azokban hosszasan keresgélt és olvasott, aztán így szólt a leánynak:

»Bizony, édes szolgálóm, a te anyád halálán van. Nem használ már annak a világon semmi, csak egy jóféle fűnek a herbatéája. Ha azt meg lehetne keríteni, attól kiépülne. Az a fű pedig egyedül a Viharvár kapujában nő, és csakis holdváltozáskor éjjélben lehet szedni. Ha van bátorságod, eredj el oda és hozz belőle vagy két főzetnyit. Könnyen rá fogsz ismerni: magasabb minden más fűnél, s a virágja sárga.«

»Ó én Uram Istenem - szólt könnyezve Boriska - hogy menjek én arra a rémséges helyre, hisz' ott elpusztúlok, elveszítenek a gonosz szellemek! Hát épen nem volna semmiféle más orvosság, a mitől szegény jó anyám meggyógyúlna?«

»Nincs! - felelt a javasasszony - s ha holnapután éjjel el nem hozod, elmulasztod az idejét s később hiába keresed.«

Kétségbeesve ment haza a szerencsétlen leány, mert a mit a javasasszony kívánt, azt teljesíteni lehetetlen volt. De a mint látta, hogy a drága betegnek mind jobban hanyatlik az ereje, a mint szívzaggató panaszait hallotta, hogy mi lesz az ő holtá után egyetlen árvájából - férfias elszántság szállotta meg a leány szívét. Elhatározta magában, hogy elmegy s elhozza a Viharvár kapujából azt a jóféle fűvet.

Harmadnap este, mikor már közelgetett a végzetes óra, elszenderült az özvegyasszony. A leány letérdepelt anyja ágya mellé, mély áhítattal imádkozott a mindenható Istenhez, megcsókolta a haldokló kezét és nagy csendesen kiosont a szobából.

Az imádság csodálatos módon megerősítette a szívét. Nem rémítette sem az éj setésége, sem pedig a szélvihar, mely tombolva zúgott el erdőn-mezőn. A gyermeki szeretet legyőzött minden félelmet. Bátor léptekkel ment a hegynek, mindig a csörtető patak partján, végre elért a Viharvár sziklakapujához. A hold épen kibújt a felhők mögül, és fényénél ott látta Boris a kapu aljában azt a jóféle fűvet. Abban a pillanatban éjfél ütött az óra. A leány lehajolt s a fűből egy marékkal leszakított. Egyszerre csak nagyot dördült az ég, ezer különféle hang sivított, bömbölt és zúgott, fékevesztett viharok tombolva tódultak a sziklakapu ívezetén ki, megragadták a holtra rémült leányt és sodorták, vitték a levegőben. Boris elvesztette eszméletét. Mire ismét magához tért, ott feküdt a Viharvár aljában. Már jó magasan állott a nap, s aranyos sugarai felmelengették megdermedt tagjait. Köténye telve volt az illatos jóféle fűvel. A természet köröskörül mosolygott rá, s ezernyi ezer madár üdvözölte dalával az aléltságból felébredőt.

Boris sietett haza beteg anyjához. Megfőzte neki az orvosságot, a mitől csakhamar meggyógyult. Nehány nappal azután meghalt az öreg bíró. Agyonkínította őt gonosz lelkiismerete, mivel az ártatlan leányt el akarta veszíteni. Halála előtt azonban magához hívatta Borist. Bűnbánólag bocsánatot kért tőle s megáldotta őt mint leányát. Nem sokára Tamás el is vette szíve választottját. És Boris olyan derék, példás feleség lett, mint a milyen hű és szerető gyermeke volt édes anyjának.

Csörsz árka.

Borsod és Heves vármegyék határán, a sík vidéken egy ároknyomot láthatni, mely több mérföldnyire húzódik a Tiszától a Duna felé. Olyan ez az árok, mint egy óriás ekével szántott barázda. Még most is Csörsz árkának nevezik, és róla ezt beszéli a nép:

Réges-régen, még mielőtt a magyar nép e szép hazába jött volna, itt egy Rád nevű király uralkodott. Ez óriás termetű, gonosz ember volt, a ki a szomszéd fejedelmek országait sorra foglalgatta, hol erőszakkal, hol pedig furfanggal. Most is egy szomszéd király ellen készült háborúba és szövetségesül meghívta Csörszöt, az avarok szép, ifjú királyát. A Tiszánál találkozott a két szövetséges sereg. Ráütköztek az ellenségre és úgy elsöpörték, mint az árvíz a gátot.

A csata után a két király áldomást ivott, aztán a harczi zsákmányt akarta volna Rád Csörszszel megosztani. De Csörsz nem kívánt részt a zsákmányban, hanem a nyert csata jutalmául Rád leányát, a csodaszép Délibábot, kérte feleségül.

A gonosz Rádnak azonban Csörsz király birodalmára is vásott a foga. Nagyon szerette volna az ifjú avar királyt is kiszorítani a Tisza-mosta szép országából. Csakhogy a tegnapi szövetségének és barátjának nem akart már ma árulója lenni. Azt a tervét, hogy az avar birodalmat is a hatalmába kerítse, későbbre halasztotta. Esze ágában sem volt tehát, hogy Csörsz királynak oda adja leányát feleségül, hogy vejévé tegye azt, a kit országából el akart űzni. Azért fortélyos ésszel így szólt:

»Nem bánom, Csörsz, legyen leányom menyasszonyod. De feleséged csak akkor lesz, ha a Tiszától idáig olyan árkot ásol, hogy rajta hajón viheted haza Délibábot.«

Mikor Csörsz megértette Rád király kívánságát, rögtön haza vágatott a Tiszához. Nem sokára Csörsz egész népe, apraja-nagyja, izzadott a munkában. Ezer meg ezer kéz törte a Tisza füzeseinél a megfeküdt gyepet. Hasadt a mély árok a munkás sereg nyomán. Az árok a Tiszától vette futását, és a munka szemlátomást haladt. Csörsz éjjel-nappal ott volt, és ha lankadtak emberei, ő folyvást biztatta, serkentette őket.

Délibáb várta, egyre várta Csörszöt. De hónapok, évek múltak, és Csörsz még mindig nem érkezett meg. Egyszer álmában úgy tetszett a leánynak, mintha vőlegényét látná jönni aranyos hajón az árok hajóin. De Csörsz bizony nem jött el soha. Akkor éjjel, mikor Délibáb őt álmában látta, megint ott nyargalt az árok mentén és fáradt embereit a munkára buzdította. Zivataros, sötét éj volt. Egyszerre csak az ég tüzes villáma lecsapott s agyonsújtotta Csörszöt. A kifáradt nép pedig tüstént hazatért pihenni és megátkozta az árkot.

Mikor Délibáb az ő vőlegénye halálának hírért vette, fájdalmában megtévelylődött. Szüntelen azt beszélte, hogy Csörsz ott várja őt az árok vizének a fenekén, arany palotában. Egyszer megszökött hazulról, egyenesen neki ment a víznek s oda vészett. A gonosz Rád király pedig soha sem tudott szeretett gyermeke halála fölött vigasztalódni.

Borsodban az árok tövében Á r o k t ő még most is áll. Azon a helyen pedig, hol az ároknak vége szakadt, s a hol népek s z á l l o t t a k meg, Á r o k s z á l l á s épült.

Diós-Győr.

Azon a tájékon, a hol most Diós-Győr van, élt sok száz esztendővel ezelőtt egy Diós Pál nevezetű vadász ember. Szegény házikójára, mely az erdő kellő közepén egy dombon állott, egy óriás diófa vetett árnyékot. Ez a diófa volt Pál gazda családjának mindene. Gyümölcséből annyit szerzett, hogy megélhetett, míg a fának új gyümölcse megérett.

Egyszer, egy derült nyári estén, a mint a kis család a diófa hűvös árnyékában pihent, Pál gazda így kiáltott fel: »Istenem, Istenem, miért is nem adtál nekem sok kincset!«

»Hová beszélsz? - kiált a felesége - vagy fogy az eszed, hogy most egyszerre erőt vesz rajtad az elégtelenség?«

»Nézd, anyjuk - szólt tovább Diós Pál - milyen áldott, termékeny ez a vidék és mégis milyen pusztá! A halmot nem építi, nem lakja senki, a tért nem szántja egy lélek sem! Hej, ha nekem módomban volna, én megnépesíteném e tájt. A hegyoldal szőlőt teremne; a bércz tetején vár állana. Parancsolnék a zuhatagnak, hogy víze malmokat hajtson. Feltörném a gyepet, hogy adjon piros magú kalászeket, és nem tudom én, mi mindent művelnék még!«

Ezt mondta a vadász. És míg felesége bámúlva nézte, Pál felkelt s eltűnt az erdő mélyében. Ott bolyongva és gondolkozva töltötte a napot s az éjjelt, míg az álom végre el nem nyomta. Ekkor ezt álmodta: Egy ősz ember közeledett feléje, a ki így szólt neki: »Kérésed teljesülni fog; csak eredj el, fiam, és ülj Nagy-Várad kapujában három napig!«

Pál gazda tüstént útnak indult s éjjel-nappal gyorsan haladt, míg végre Nagy-Váradra ért. Ott korán hajnal hasadtával leült a város kapujában és leste a jó szerencsét. Egyszer csak jön egy öreg ember s így szólítja meg Pál gazdát: »Mit kérsz egy napra?«

Pál elképedett, mert megismerte az öregben azt az ősz embert, a ki neki álmában kincseket ígért volt. De a ki most a vadászszal beszélt, nem ígért ám kincseket, hanem hat poltura nap-számot. Mert ott a város kapuja előtt szoktak összegyűlni asszonyok, leányok, férfiak, hogy szőlőbe, rétre napszámba elszegődjenek. Az öreg ember is, a ki Nagy-Várad polgármestere volt, odébb szállított közülök vagy ötvenet. Pált pedig, a ki hat polturáért nem akart menni, ott hagyta a faképnél.

Másnap megint megszólítja Pált az öreg ember: »Hát te, fiam, mit keresel itt?«

»Engedelmet, nagy uram - így felelt Pál - valakit várok.«

Pedig dehogy várt! Bánta szegény szörnyen, hogy ennyire eljött. Keserűen átkozta önmagát és álmát. De már, ha itt vagyok, gondolta, bevárom a harmadik napot.

Harmadnapra azonban az öreg ember már össze-vissza szidta Pált, elmondta korhelynek, csavargónak.

»Megkövetem, nagy uram - szólt a szegény vadász - nem vagyok én sem korhely, sem csavargó. Egy bolond álom miatt van rajtam ez a veszedelem. Otthon egy öreg ember jelent meg álmomban s azt mondta, jöjjetek el Nagy-Váradra, üljek három napig a város kapujában, s akkor teljesülni fog a kívánságom. De látom, lóvá tett az álom.«

Az öreg ember erre olyat nevetett, hogy csak úgy peregtek a könnyei. »Ha az álom beteljesülne - úgy mond - én talán herczeg is lehetnék. Már háromszor is álmodtam, hogy arra fel, messze, messze, nagy rengeteg terül el, Bükk vagy hogy is hívják, hogy ott nagy kincset találok, csak induljak el oda. Él ott egy Diós Pál nevű vadász, annak a háza előtt egy vén diófa

áll. Csak a fát kell kivágni, s tövében három kád arany. Az apám sem hallotta hírét Bükknek, Diós Pálnak. Nos, földi, kell-e a kincs? Neked adom, csak menj oda!«

Így tréfált a vén ember. De Pál egy ígét sem felelt, hanem kapta magát, elindult haza felé és otthon termett hirtelen. Másnap többet magával neki áll a fának. Reng a terebélyes diófa és a földre terül. Túrják nagy mohón a földet ott, a hol állott. De biz' ott nincs egyéb, csak kő és agyag.

Mit tegyen most Diós Pál? Oda volt a diófa, mely családját táplálta. De restelte is mód nélkül, hogy így pórul járt. Mereven nézett egy darabig abba a tátongó gödörbe, a melyet ásott. Egyszerre csak megvillant benne egy gondolat. Oda fordult azokhoz az emberekhez, akik vele együtt a kincset keresték, s így szólt:

»Ne tegyük le, atyámfiai, az ásót, hanem törjük fel vele ezt az avart. Meglássátok, találunk mi itt kincset, ha nem is három kád aranyat!« Evvel hozzáfogtak a föld műveléséhez. Nem sokára mások is melléjük állottak. Csakhamar benépesült az elhagyott vidék. Szőlőt ültettek a hegyoldalon, vár épült fent a bérczetön, és munkára kényszerítették a zuhatag szilaj folyását.

Így megtalálta Pál gazda, a mit álmodott, a mit keresett.

Azt a helyet pedig, hol az összegyűlt nép megtelepedett, D i ó s - G y ő r nek nevezik mind a mai napig.

Török bosszú.

A híres Szoliman török császár ellen harczoló magyar hősök között kitűnt a tizenhatodik század közepe táján Kerecsényi László rendkívüli bátorsága által. De bátorságánál is nagyobb volt az ő szívtelensége, melyet különösen a törököknek kellett megsínleniök. A kezébe esett foglyokat többnyire halálra kínozták, a miért is rettegett volt az ő neve a törököknél. De a magyarok közt sem akadt valami sok barátja. Mindenki kerülte ezt a »töröknyúzó«, a mint nevezni szokták, a kiről tudva volt, hogy a saját jobbágyságait is gyötörte, sanyargatta.

Magyarországi jószágain kívül volt Kerecsényinek Morvaországban, Nikolsburgban is terjedelmes birtoka. Ott neveltette tizenhárom éves fiát, Kristófot, s oda szokott maga is időről-időre menni, hogy a harcz fáradalmait kipihenje. Ilyenkor mindig vitt fiának egy pár török foglyot, hogy legyen neki cél táblája, ha magát a lövésben gyakorolja. Az ilyen szerencsétlen fogoly, a kit e végből egy fatörzshöz kötöttek, néha elkínlódtatott három-négy napig is. Kerecsényi ugyanis úgy kívánta, hogy fia »gazdálkodjék« a törökökkel, ne oltsa el egyszerre egynek-egynek az életét, ne csússzon a szívére, hanem lövjön ma a karjára, holnap a lábszárára s csak holnapután a fejére vagy a mellére. Így gyakorolta Kerecsényi László az ő fiát is a kegyetlenségben.

Egyszer a »töröknyúzó« az ő fiának egy Ali nevű előkelő ifjú foglyot vitt Nikolsburgba. Ez az ifjú 5000 aranyat ígért Kerecsényinek, ha őt atyjának kiadja. László úr elfogadta az ajánlatot, s Ali elküldte az ő szolgáját, Hasszant, a váltságdíjért Törökországba. De a határidő elmúlt, és Hasszan nem érkezett meg a pénzzel. Kerecsényi egy napig sem akart tovább várni, hanem átadta Alit fiának, Kristófnak, hogy bánjék vele is úgy, mint a többi fogolylyal. Hiába könyörgött a szegény ifjú László úrnak, hogy még csak vagy négy napig tartsa magát, hogy Hasszannak okvetetlenül meg kell érkeznie, mert atyja nemcsak az 5000 aranyat, hanem az egész vagyonát is oda adja, hogy megváltsa a fia életét. De Kerecsényi nem engedett. Azonnal oda kötözték Alit egy fatörzshöz, és Kristóf fogta a kezét s egymásután négy nyilat is lőtt a szerencsétlen ifjú testébe. Ájultan függött Ali a köteleken, melyekkel karjai a fához voltak kötözve. Most egyszerre habzó lovon vágatott a térre Hasszan, átadta az aranyokkal telt zacskót Kerecsényinek, aztán sietett, hogy leoldja a félholtra kínzott gazdája kezéről, lábáról a köteleket. E közben Ali is eszméletre tért. De Kerecsényi nagy haraggal oda sietett Hasszanhoz s így kiáltott:

»Lódulj innen, pogány! Én csak annyit ígértem, hogy 5000 aranyért kiadom a foglyot az ő atyjának, de egyetlenegy szóval sem mondtam, hogy élve adom ki. Folytasd a lövést, fiam!« Evvel Kristóf még háromszor lőtt és kioltotta Ali életét. Hasszan pedig néma könnyhullatással fogta gazdája holttestét és elindult vele hazája felé.

1565-ben Szoliman török császár János Zsigmond hívására megint betört az országba rengeteg sereggel. Kerecsényi László Nikolsburgból sietett haza Magyarországra, mert a király Gyula várát bízta az ő kezére. E város közelében László úrnak terjedelmes birtokai voltak. A várat magát hamarosan kitarozták, felszerelték jól ágyúkkal s egyéb védelmi eszközökkel, ellátták gazdagon pénzzel, lövő- és élelmi szerekkel és magyar és német helyőrséget helyeztek belé. A magyarok hadnagya Géczy János volt, a németeknek pedig Jörger és Hoppenrath voltak a vezéreik.

Alig végezte be a vár új kapitánya, Kerecsényi László, a védelemre legszükségesebb munkálatokat, máris ott termett 6000 emberrel Perszaf pasa, s mire néhány nap múlva a temesvári basa is hozzá csatlakozott egész táborával, nyomban hozzáfogott Gyula ostromához. Őt álló napig egyre lödözték, törték a törökök Gyula falait, de nem tudtak semmire sem menni. Végre

hatodnapra Kerecsényi kénytelen volt embereivel a Huzarvárba visszavonulni. De előbb felgyújtatta a várost, hogy az ellenség, mire majd elfoglalja, csak egy nagy pernyerakást találjon. A törökök azonban aknamunkáikkal itt is csakhamar sarokba szorították a várőrséget. A Huzarvár nemsokára merő egy rom volt, s Kerecsényi embereivel a várkastélyban keresett menedéket, a mely még a rómaiak idejéből fenmaradt nagy toronynyal volt megerősítve. Itt aztán valóságos halálmegvetéssel védték magokat a keresztyének, s noha a török négy napig, éjjel-nappal egyaránt tartó ostromot intézett ellenük, noha golyóival majdnem eltemette őket, mégsem volt képes kitartásukat megingatni. Mikor azonban az ellenség betömte az egyetlen forrást, a mely embereinket vízzel táplálta, mikor víz nélkül szűkölködött ember és állat, megrendült a keresztyének bizodalma. Mindamellett esküvel fogadták meg egymásnak, hogy valamig utolsó emberök az utolsó leheletét ki nem adja, védelmezni fogják a várat.

Perszaf basa a vízhiány hatására számítván, felszólította Kerecsényit, hogy adja meg magát. De ez a megadásról hallani sem akart. Ekkor a török vezér fahasábokból oly magas rakást hányatott, mint a mily magas volt a kastély fala, s erről intézett támadást a keresztyének ellen. Kerecsényi azonban visszaverte a támadást, kiment a kastélyból és fényes győzelmet aratott a törökökön. Vagy hatszáz halott borította a harcz színhelyét s két annyi török sebesült meg. Ezek közt volt a temesvári basa is. Ez a győzelem új reményt és bizalmat keltett a már-már csüggedező harcosokban. Kezdték új sánczokat hányni és kijavították a bástyákon lőtt réseket.

Kerecsényit azonban ez a pillanatnyi siker nem ámította. Ő jól tudta, ha emberei előtt titkolta is, hogy a kastély egy újabb, nagyobb rohamot nem képes kiállani. Ehhez járult még, hogy Géczy János azt a szomorú hírt hozta, hogy a törökök aláásták a bástyákat s ma-holnap légbe röpítik a kastélyt. László úr tehát éjjel levelet írt a török vezérnek, hogy hajlandó a kastélyt átadni, ha mindnyájoknak szabad elvonulást biztosít. Ezt a levelet egy nyílra göngyölítette és lelőtte a török táborba.

Már korán reggel meg is érkezett Perszaf basának egyik követe, a ki ura üdvözlését hozta s azt az üzenetét, hogy még az nap bővebb tudósítást küld. Embereinek pedig, a kik felháborodtak azon, hogy a kapitány az ő tudtok nélkül üzenetet vált a törökkel, azt hazudta Kerecsényi, hogy csak az ő hitehagyott sógorát, Rebeket, a ki a törökök szolgálatába szegődött, hívatta volt magához, attól akart egyet-mást megtudni. Ez az őrséget valamennyire meg is nyugtatta.

Ezt a sógorát, a ki Kerecsényinek halálos ellensége volt, mivel ez a furfangos, pénzsóvár ember őt örökségétől megfosztotta, csakugyan magához hívatta. Rebek el is jött és hosszasan, titkon beszélgetett László úrral. Az őrségnek feltűnt, hogy a török egyetlen lövést sem tett az nap. Nem sokára magához hívatta Kerecsényi az egész őrséget s előadta, hogy a vízveremben fogytán van a víz, s az őrségben mind jobban szaporodik a betegek száma. De a mi fődolog, a kastély alá van aknázva, a török minden pillanatban légbe röpítheti a nélkül, hogy ez ellen akármit is tehetnének, aztán elpusztulnak egytől-egyig. »Pedig ennyi bátor ember - így folytatta Kerecsényi az ő beszédjét - ennyi lelkes hazafi mekkora szolgálatot tehetne még ennek a sokat szorongatott hazának. Én tehát azt hiszem, a király és a haza érdekében cselekedtem, midőn alkudozásokba bocsátkoztam az ellenséggel. Ime itt Perszaf basa írása pecsétekkel ellátva, a melyben esküvel ígér mindnyájunknak szabad kivonulást, ha ezt a roszakatag kastélyt átadjuk. Rajtatok áll, határozatok!«

Erre nagy dühösen előállott Géczy János s elmondta Kerecsényit hitszegőnek, árulónak, törökvezetőnek. »Tudja azt minden ember - szólt - mennyit ér a pogányok esküje, s a ki nem tudná, kérdezze meg, hogy járt Losonczy Temesvárott. De nem is arról van itt szó, megtartja-e a t ö r ö k az ő fogadását, hanem arról, hogy a k e r e s z t y é n e m b e r megtartja-e? Mi szent esküt tettünk, hogy az utolsó vércseppig védelmezni fogjuk ezt a kastélyt. Van-e köztünk, a kapitányon kívül, csak egy is olyan alávaló, a kinek a lelkiismerete nyugodtan elviseli, hogy esküszegéssel váltotta meg nyomorult életét? A haza meg fog vetni bennünket,

mint gyáva hitszegőket. Nem ha életben maradunk, ha meghalunk, teszünk a hazának szolgálatot, mert mások lelkesülni fognak a mi hűségünkön és buzdulni a mi példánkon! Bajtársak! A ki velem egyetérez és egyetért, rántson kardot annak a jeléül, hogy mint hű, becsületes katona örömet hal meg azon a helyen, a hova őt a kötelesség állította!»

Hiába volt a derék Géczy János lelkes felszólalása; a jelenvoltaknak csak kisebb része rántott kardot, a többinek pedig inába szállt a bátorsága. Lehorgasztott fővel és némán állottak ott.

»A többség az okos tanácsra hajt - szólt Kerecsényi László - nem pedig a felhevült vér sugallatára. Nincs okunk félni, hogy a török megszegi a szavát mert a fővezér aláírásán és pecsétjén kívül, három előkelő török is a kezünkben van mint kezes. Ne higgyétek, hogy engem a csüggedés vitt erre az elhatározásra, hanem igenis az a belátás, hogy merő lehetőség ezt a kóhalmazt tovább védelmezni.«

Ezzel aláírták a várfeladást és elküldték a török táborba. Perszaf basa a feltételeket elfogadta, csak a jancsároknak egy havi bérét kérte még, hogy ezzel megvásárolja e félvad harcosok jóindulatát a kivonulók számára. Kerecsényi 4000 tallért küldött, s a következő napra állapították meg a kivonulást.

Már korán reggel hozzáláttak a készülődésekhez. Fegyvert és pánczélt tisztogattak, lovakat nyergeltek, a betegeket előhozták ágyaikból és kocsikra helyezték. Így telt el a fél nap. Végre déltájban kiindultak a kastélyból, a melyet két hónapig védelmeztek volt. Elöl mentek, mintegy kalauzokül, Perszaf basa tanácsosai és szolgálai, azután a betegek s a nép, mely a szomszéd falvakból Gyula várába szorult volt, majd a német láncsások és lovagok, ezek után pedig a magyar harcosok, és legvégül Kerecsényi László a török kezesekkel.

A mint a török táborba értek, a kezesek rábeszélést Kerecsényi László urat, hogy menjen el Perszaf basához az ő sátrába s köszönje meg neki azt a jóindulatot, melyet Kerecsényi személye iránt tanúsított; az illedelem kívánja ezt így. Kerecsényi megfogadta a tanácsot. De alig lépett a vezér sátrába, egyszerre csak egy adott jelre előrohant tíz jancsár, elszedték fegyvereit és megkötözték. Kerecsényi némán s elképedve állott, akár egy kőszent.

»Végre kelepczébe kerültél! - szólt gúnyosan Perszaf basa. - Itt vagy most hatalmamban, te kínozója a törököknek, te hóhéra egyetlen gyermekemnek. Tudod-e, ki vagyok? ki az, kit te Perszaf basa álnéven ismersz? Szerencsétlen atyja annak a szegény Alinak, a kit te, vérszomjas állat, halálra kínoztál. Ali ártatlan vére bosszúért kiált! Haláloddal fogsz lakolni az ő haláláért! Vigyétek Belgrádba!»

El is vitték még akkor nap és Belgrádban mély tömlöczbe vetették. De a várórság sem járt másként. A mint Kerecsényi után a hadnagyok is Perszaf basa sátrába léptek, egyszerre neki esett az egész török armádia a maroknyi csapatnak és felkonczolta. Még a betegeknek sem kegyelmeztek. Csak egy-két ember menekült gyors paripán hírmondónak.

Miután Perszaf basa még Borosjenőt is bevette volt, Belgrádba utazott. Előhozatta Kerecsényit a tömlöczből és elment vele együtt Ali sírboltjába.

»Ismered-e még ezt? - kérde sötéten, egy bebalzsamozott holttestre mutatva. - Tudd meg, megesküdtem a prófétára, hogy szerencsétlen gyermekemet, agg napjaim egyedüli reménységét, el nem temetem addig atyáim szokása szerint, a míg meg nem bosszúlom őt kegyetlen módon. Könnyű lett volna nekem a gyulavári kastélyt, azt a madárfészket, légbe röptenem; de élve akartalak kézre keríteni. A te sógorod, Rebek, volt a készséges közbenjáró. Most menj; óráid meg vannak számlálva!»

Másnap bedugták Kerecsényit egy üres hordóba, mindenik dongába bevettek vagy száz hosszú szeget, aztán lehengerítették egy magas hegyről a Dunába.

Így lakolt Kerecsényi László nemcsak a kegyetlenségeért, hanem az esküszegéseért is.

Magyar bosszú.

Szapáry Péter, a mai gróf Szapáry családnak az őse, alig volt húsz esztendő, midőn egyik rokonával harczba indult a törökök ellen. Csákvárt akarták egy kis csapattal váratlanul megrohanni, melyet az ellenség egy pár héttel előbb elfoglalt volt. Csakhogy a török a dolognak idejekorán nesztét vette és visszaverte az éjjeli támadást. Szapáry Péter pedig, a ki harczai tüzetől elragadtatva, nagyon is előre nyomult, súlyos sebet kapott, és csak nagy ügygyel-bajjal tudták emberei a gyilkos dulakodásból kiragadni és haza vinni.

Mikor hosszú idő után mély sebéből felgyógyult, még számtalanszor harczolt a törökök ellen, a kiknek esküdt ellensége volt. Atyja halála után Péter lett a főváros közelében levő terjedelmes családi birtoknak az örököse. Itt szomszédja volt gróf Batthyány Ádámnak, ki a félholdat ép olyan kérlelhetetlenül gyűlölte, mint ő maga. E szomszédjával életre-halálra szövetekezett Szapáry Péter, oly célból, hogy szüntelenül a sarkában lesznek a töröknek és tőlök telhetőleg ártani fognak neki, a hol s a mikor csak lehet.

Erre annyival is inkább volt alkalmuk, mivel a törökök urai voltak Buda várának és szüntelenül ott jártak-keltek az ő birtokaikon, majd élelmet szállítva Budára, majd meg foglyokat kísérve Törökországba. Ilyenkor aztán rájuk ütött akárhányszor a két barát, elszedték tőlök az élelemmel és pénzzel megrakott társzekereket és felszabadították a foglyokat. Rövid időn rettegett neve lőn e két férfiúnak a törökök közt. Különösen az Érden állomásozó Hamzsa bég szenvedett tőlök sokat; alig múlt el nap, hogy embereiben, élelmi és hadi szereiben tetemes károkat ne okoztak volna. Több ízben egész seregével indult Hamzsa bég ellenök, hogy megsemmisítse őket. De vak dühében mindent fonákul fogott meg, s a két barát mindannyiszor fényes győzelmet aratott rajta.

Végre a szerencse mégis kedvezett Hamzsa bégnek. Egyszer a törökök lest hánytak a két szövetségesnek, és Szapáry Péter hősie ellenszegülés után megsebesülve esett a ló alá, míg barátjának nagy nehezen sikerült megmenekülni.

Volt most ujjongás Hamzsa seregében, hogy a rettegett ellenséget hatalmukba kerítették. A bég maga elé hozatta szerencsétlen foglyát, szidta, piszkolta, gyalázta és kétszáz ostorcsapást méretett a talpára. Azután bekötöztette sebeit és elküldte Budára a fővezérnek. Itt sötét, nyirkos, földalatti börtönbe vetették és egy kis rothadt szalmából szórtak neki almot, mint a hogy az állatoknak szoktak. Rosszúl bekötözött sebei feltörtek és kegyetlen kínokat okoztak neki. A dögleletes levegő, az éhezés és a sebláz már néhány nap múlva annyira kimerítették erejét, hogy a tömlöcztartó sietett a fővezérnek jelentést tenni a veszedelemről. Ez korántsem akarta, hogy Szapáry meghaljon, hanem hogy minél keservesebb kínokat szenvedjen. Azért parancsot adott, hogy adjanak neki más szállást és állítsák helyre az egészségét.

A mint sebeiből kiépült, a fővezér szakácsához adták kuktának, a hol e tekintélyes férfiúnak, a kit nagyra becsült a fejedelem, s a kinek nevét nagy tisztelettel említette az országban mindenki, a legalávalóbb munkákat kellett végeznie. Holmi rossz ételmaradékot és undorító moslékot kapott eledelül. E mellett a fővezér cselédjei, nyilván gazdájok parancsára, ütötték-verték és minden kigondolható kínokkal gyötörték.

De legkegyetlenebbül bánt vele Hamzsa bég, valahányszor vagy hivatalosan, vagy látogatóba jött Budára. De Szapáry Péter minden megalázást, minden kegyetlenséget néma megadással tűrt; soha egy panasz-szó nem jött ajakára, soha sem alázta meg magát azzal, hogy kínzóinak rimánkodott volna, hogy könyörüljenek rajta.

Egyszer Hamzsa bég megint Budán járt s magához hívatván Szapáryt, gúnyosan így szólt neki: »No, szomszéd, jól folynak-e dolgaid? meg vagy-e sorsoddal elégedve?« S midőn Péter őt egy szóra sem méltatta, a bég dühösen így kiáltott fel:

»Nagyon is jól bánnak veletek, ti kutyák, azért vagytok olyan büszkék. De a prófétára mondom, megtöröm büszkeségedet! Megalázlak, mint a barmot; olyan munkát fogsz végezni, mint az oktan állat!«

Ezzel kivezetteté Szapáryt a mezőre, előhozatott egy ekét, jármot vetett a szerencsétlen férfiú nyakába, befogatta egy rabszolgával együtt az eketalyigába és nagyot csapott rá az ostorral, mint a baromra, hogy húzza az ekét. Az oda gyűlt csöcselék pedig kaczagott s igen jól mulatott e jeleneten.

Ez a meggyalázás végre megtörte Szapáry állhatatosságát. Egy tapodtat sem akart menni, akárhogy ütötte is kínzója az ostorral. Erre Hamzsa kifogatta és ötvenet üttetett az ostorral a talpára. És most, noha a lábán alig állhatott, keserves kinszenvedések közt, mégis csak fel kellett azt a táblát szántania.

Ez alatt Batthyány Ádám mindent elkövetett, hogy szerencsétlen barátját kiszabadítsa. Előbb Hamzsa béggel akart alkudozásokba bocsátkozni, de ez kereken kijelentette, hogy a föld sűrű kincseért sem bocsátja szabadon foglyát. Azután a budai basához fordult, a ki azt üzente vissza, hogy 30 ezer forintért kiadja Szapáryt. »Ez valóságos potomár ilyen nevezetes emberért«, jegyzé meg gúnyosan.

30 ezer forint abban az időben akkora összeg volt, hogy előteremtésére s így Szapáry kiváltására nem igen lehetett remény. De azért Batthyány nem csüggedett. Ő maga pénzzé tette mindenét, Szapáry neje eladta minden jószágát, minden drágaságait, sőt még rokonok és ismerősök is felajánlottak jókora összegeket, és mégsem tudtak többet előteremteni, mint a követelt váltságdíj felét. A jobbágyok önkényt megadóztatták magokat, sokan közülök elszéledtek mindenfelé az országban, hogy a szükséges pénzt szeretett urok kiszabadítására összekoldulják - de mind hiába.

Már három esztendeje elmúlt annak, hogy Szapáry Péter török fogságba esett, midőn egyszer gróf Batthyány Ádám véletlenül megtudta, hogy egy előkelő aga van útban Törökországból Buda felé fontos megbízásokkal. Tüstént összeszedte minden embereit és lesbe állott velök. Rövid várakozás után csakugyan jött az aga jókora kísérettel. Batthyány nagy erővel neki ront s egy félórai kétségbeesett vagdalkozás után szerencsésen elfogja az agát, mert embereinek erősen megparancsolta volt, hogy a viláért meg ne öljék, s ha csak lehet, meg se sebesítsék.

Alig esett a budai basa értésére, hogy foglyúl ejtették az agát, a ki neki személyes jó barátja volt, azonnal elküldött Batthyányhoz megtudni szabadon bocsátásának a feltételeit. Épen ezt akarta Batthyány elérni és váltságdíjúl mesés összeget követelt. Mikor aztán a basa alkudozni kezdett vele, Ádám gróf azt az ajánlatot tette, hogy adja ki cserébe az agáért Szapáry Pétert. A basa ráállott, és már néhány nap múlva keblére szoríthatta Szapáry az ő szeretett hitvesét és ölelhette hű fegyvertársát, a ki addig nem nyugodott, míg ki nem szabadította őt kínzó kezéből.

De milyen állapotban tért haza a szerencsétlen ember! Teste, mely csontvázzá soványkodott, rongyokba volt göngyölítve. Haja, szakállá megnőtt és megőszült idő előtt, és térdei inogtak a gyöngeségtől. Sebei ismét sajogni kezdtek, s az ütlegek és a nehéz lánczok törései is nagy fájdalmat okoztak neki. A hű hitves minden gondozása és ápolása mellett sem tudott erőhöz jutni. Így sínlődött már hónapok óta Szapáry, midőn egyszer csak harczy riadó futotta be az országot. Seregeket gyűjtöttek, fegyvert kovácsoltak s mindenféle készüléteket tettek. Buda várát akarták visszafoglalni a törököktől.

Szapárynak egy perczig sem volt maradása otthon. Hiába volt az orvosok intése, hiába neje kérése, rimánkodása. »Nem kívánok élni - így felelt - ha részt nem vehetek hazám felszabaldításában.«

Legott felfegyverezte embereit s elindult Buda vára alá, a Lothringeni herczeg táborába. És a hazafiúi lelkesedés csodát mívelt: gyengesége eltűnt, új erő ömlött el izmaiban. Hősiezen, halálmegvetéssel küzdött abban a véres harcban, mely az 1686. évi szeptember 2-át oly emlékezetessé tette népünk történetében, jókora részt szerzett magának a főváros visszahódításának a dicsőségében.

Mikor lecsendesült a harci zaj, a győzők legelőbb is hálát adtak a diadalosztó Istennek, azután víg lakomában gyűltek össze a vezérek. Itt Lothringeni Károly herczeg, a fővezér, felköszöntötte lelkes szavakkal Szapáry Pétert, magasztalta hősiességét és felajánlotta neki jutalomúl kegyetlen ellenségét, Hamzsa béget, a kit a vár vívása közben elfogtak volt, hogy bánják vele tetszése szerint. Szapáry köszönettel fogadta az ajándékot. S míg barátjai ki nem fogytak a tanácsokból, mint fizesse vissza a gonosz bégnek mindazt, a mit vele tett, egy szolga elfutott Hamzsa bég börtönébe s hírül vitte neki, a mit hallott, hogy a kegyetlen török rémületében gyönyörködjek.

Alig volt vége a lakomának, a két barát, Szapáry és Batthyány, ott termett a fogoly bégnél, a ki börtönének egy zugában kuczorodott.

»Ismersz-e még, Hamzsa - kérde Péter úr - tudod-e, hogy enyém vagy testestül-lelkestül?«

»Tudom, hogy neked ajándékozott a fővezér - felelt a török - de azért még nem vagyok a tied és tehetetlen bosszúdtól nem félek.«

»És mit gondolsz, Hamzsa, mi szándékom van veled?«

»Hát mi lehetne más, mint hogy bosszút állj rajtam.«

»Tévedsz, Hamzsa! Én megbocsátok neked. Szabad vagy; elmehetsz tetszésed szerint akár hova!«

Révedezve, mint a ki mély álomból ébred, nézett Hamzsa Szapáryra. »Nem; te csak ámítasz engem - szólt hosszabb hallgatás után - halandó ember ilyen nagylelkűsége nem képes.«

Csak nagy fáradsággal tudta vele Szapáry elhitetni, hogy ez neki komoly szándéka. »Az én vallásom - úgymond - azt követeli híveitől, hogy ellenségeiknek megbocsássanak és hogy jót tegyenek azokkal, a kik velők rosszat tettek. Esküszöm neked, hogy vallásom e parancsa szerint fogok cselekedni.«

Erre Hamzsa hirtelen felszökött, Szapáry lábaihoz borúlt, átkulcsolta térdeit és így szólt: »Ó bocsásd meg nekem, nemes férfiú, azt, a mit rajtad elkövettem. Én őszinte, igaz lélekkel megbánom. Angyali jószágodnak én többé hasznát nem vehetem. A mint az a kárörvendő szolga eljött s tudtomra adta, hogy a te kezeidbe kerültem, egy pillanatig sem kételkedtem, hogy te engem a leggyötrelmesebb módon fogsz halálra kínozni. Hogy tehát e gyötrelmeket kikerüljem, mérget vettem. Érzem is már a hatását. De mivel a te Istened ily nemes vallásra tanít, ime halálom óráján ő hozzá fordúlok. Ha már élni nem élhetek mint keresztyén, legalább meghalni akarok keresztyénül. A te Istened, a ki immár az én Istenem is, meg fogja nekem bocsátani, a mit ellened vétettem.«

Ez a vallomás mélyen meghatotta a két barátot. Azonnal orvost hívtak, de orvosi segítség már nem használt. Hamzsa bég egy óra múlva meghalt. Szapáry fényes temetést rendezett neki. Mint legközelebbi gyászolója, ő ment mindjárt a koporsó után s kikísérte néhai kegyetlen ellenségét egész a sír kapujáig.

Kenyérkő.

Egy szegény ember, ki már egy év óta betegségben nyomta kemény vaczkát, épen aratás idején kezdett lábadni bajából. A munkára még tehetetlen volt. Elment tehát a mezőre, hogy egy kis eledelt kéregessen apró gyermekei számára, hogy éhen ne veszzenek szegények. Megáll egy szántóföldön, hol egy gazdag ember a kazal árnyékába dülve nézi, mint aratják emberei a bő áldást.

»Az Isten áldja meg a munkádat!« szólt a szegény ember.

A gazdag csak fejével biccentett és egy szót sem szólt. Rá sem nézett a szegény ember szenvedő arczára, és a lelke sem súgta meg, hogy a gyámoltalant fel kellene segíteni. De a szegény ember áldó szavának megvolt az a hatalma, hogy ma többet levágtak tízen, mint tegnap hatvanan.

Másnap a szegény ember megint kívánszorgott a gazdag földjére. Kévé²t kötöttek, kalangyáztak,² mindenki sürgött-forgott.

Szólt a szegény ember: »Istenem, be boldog, a ki dologhoz láthat, kereshet, a kinek annyija van, hogy bőségéből a szegénynek is jut! Neked szépen adott az Isten, szaporítsa még többre nálad!«

A fukar gazdag a szégyenlős szegény ember szavait nem akarta megérteni. A szegény tehát búsan elment. De szava megint csodát mívelt. A gazdag ember kalangyái akkorák lettek, mint megannyi hegy. És a mint a gazdag egy óriás asztag árnyékában falatozni kezdett, kenyere is csodás módon oly nagy lett, mint egy halom.

Harmadnapra ismét elment a gazdaghoz a szegény ember. Most már az éhség erőt vett szegyenkezésén, s így szólt: »Ki megnövelte a vetést; ki megáldotta a kalászt s nem engedte, hogy jég, szárazság, sáska semmivé tegye; ki az aratónak erőt adott a munkára: az Isten nevében kérlek, gazdag, adj egy pár kévét a szegénynek!«

De a gazdag ily kemény szavakkal mordúlt rá a szegény emberre: »Mi gondod arra, a mit nekem jó sorsom adott? Jó volna, úgy-e, hízni a más kenyeren? Ki az ég madarát táplálja, annak legyen gondja reád!«

Ez a gonosz beszéd igen elkeserítette a szegény embert, és ily átokra fakadt; »No ha oly kemény a szíved, mint a kő, válj hát kővé mindenestül!«

És csakugyan kővé vált nyomban a gazdag ember ott ültőhelyében, és kővé vált a kalangya és a kenyér. Azt a kerek halmot pedig, mely a gazdag kenyere volt, még most is K e n y é r k ő n e k nevezik.

² Keresztekbe rakták a kévéket.

Törökkút.

Dicső emlékezetű Hunyady Mátyás királyunk többször összetűzött volt nyugati szomszédjával, Fridrik német császárral, és sűrűn vezetett hadat Morvaországba és Sziléziába. Ezért Magyarország északnyugati határszéleit jól megerősítette és Zápolya Istvánra, egy kipróbált hűségű, kemény vitézre bízta. Zápolya Trencsént választotta lakóhelyül, de a várat elébb első rendű erősséggé alakította. Hatalmas gránitkoczkákból épült falai szédítő magasságra emelkedtek. Tetemes tornyok meredeztek a várfalak sarkain s a kapuk fölött, mint megannyi óriási örök. Földalatti, boltozott tárházakban volt felhalmozva a tömérdek élelem. Háromszoros kapuk csapóhidakkal zárták el a bejáratokat. Egy nagy baja volt azonban e hatalmas várnak: hiányzott a víz. A régi vár beérte két vízveremmel. Ámde ezeknek a vize kevés is volt annyi ember és állat számára, a mennyi különösen egy ellenséges megszállás esetén a várba szorult, de meg sokszor ihatatlan, sőt egészségtelen is volt. Igyekezett is már Zápolya ezen a bajon segíteni. Olaszországból hozatta a legügyesebb építőmestereket, hat különböző helyen is leásatott már vagy ötven ölnyi mélységre, de egy csepp víz nem sok, még annyit sem találtak. Zápolya szidta, piszkolta az építőmestereket, bosszankodott erősen, hogy kárba veszett az a tömérdek munka és költség, a mit az új vár építésére fordított, de mind hiába - az a szikla, a melyen Trencsén vára épült, csak nem ijedt még az ő haragjától, csak nem adta ki a vizét.

Épen egy új helyen fúratott le Zápolya - immár heted ízben - a mélységbe, hogy az annyira áhított vizet nyomozza, midőn követ érkezett Trencsén várába sürgős üzenettel, hogy Zápolya Budán teremjen nyomban, mert a király hadat indít a török ellen. Alig telt el egy pár nap, már úton volt Zápolya fegyvereseivel Buda felé s onnét nagy sereg élén Moldvába ment. A hadjárat rövid volt. A magyarok győztek és dicsőséggel és hadi zsákmánnyal gazdagon tértek vissza. Zápolya a győzelem jutalmául sok előkelő foglyot kapott, a kikért váltságdíjúl mesés összegeket remélhetett.

Messze földről sereglett össze a nép annak a fénynek és pompának a csodájára, melylyel a győzelmes hadvezér bevonulását tartotta Trencsén várába. Lobogó zászlókkal, lelkesítő zeneszó mellett mentek elől a gyalogosok, majd tüszkölő, délczeg paripákon a lovasok, erre szerezsenek egy egész karaván tevét vezettek, tele rakva a sok gazdag zsákmánnyal. Ezután szomorúan, lehorgasztott fejjel lépegettek az előkelő hadi foglyok, férfiak és nők, kíséretökben pedig egy egész sereg rabszolga. Most maga a vezér következett fekete ménlovon, aranyhímes és drágakövekkel pitykézett fényes öltözetben, kapitányaitól körülveve. Végre megint gyalog és lovas harcosok sokasága. Zápolya felesége, Hedvig tescheni hercegnő, hölgyei kíséretében nagy pompával vonult ki Trencsén várából férje ünnepies fogadására.

Volt a török foglyok között egy feltűnő szépségű hajadon, a szultán egyik fő-fő emberének a leánya, a kit Fatmé-nak híttak. Ez jegyese volt egy előkelő, vitéz ifjúnak, és egybekelésök előtt egy pár nappal történt rajta az a szerencsétlenség, hogy néhány rabszolganőjével együtt a győzelmes magyarok kezébe esett. De ő azonnal fel tudta magát találni. Elhallgatta, hogy kicsoda, egyik cselédjének a ruhájába bújt, rabszolganőnek mondta magát és leányainak szigorúan megparancsolta, hogy olykép bánjanak is vele. A mint most Trencsén várába érkeztek, Zápolya István kiválasztotta, a mi csak drága és szép volt a hadi prédában, s odaadta hitvesének ajándékul. Eléje állította továbbá a foglyúl ejtett rabszolganőket, hogy azok közül válaszszon tetszése szerint akárhányat. Hedvig szeme azonnal megakadt Fatme finom termén és bájos arczán. A sok között legelsőnek őt választotta s már rövid idő múlva annyira megkedvelte a török leányt, hogy mint komorna mindig körülötte kellett maradnia. A szerencsétlen Fatme pedig, hogy magát el ne árúlja, oly pontosan, ügyesen s oly jókedvvel tett meg mindent, mintha gyermekkorától mindig csak cselédi munkát végzett volna.

Így telt el vagy egy fél esztendő. Zápolya megint igen rossz kedvű volt, mert épen jelentették neki, hogy a kútásás új próbája megint csütörtököt mondott s hogy az újonnan érkezett német kútmester kereken kijelentette, hogy tiszta lehetetlenség Trencsén várában vizet előteremteni. Egyszerre csak hírül hozzák neki, hogy egy sereg török kereskedő békezáslót lobogtatva bebocsáttatást kér, s hogy a társaság feje Zápolyával egy fontos ügyben beszélni szeretne.

Bebocsátották őket, s egy ifjú török, a ki magát a csapat fejének vallotta, s a kit Omárnak híttak, Zápolya elé lépven, így szólt: »Győzelmes vezér! Mi, a te szolgáid, a kiket kegyes voltál színed elé bocsátani, kereskedő emberek vagyunk s azért állottunk össze és tettük együvé csekély vagyonunkat, hogy kiválsuk azokat a hadi foglyokat és rabszolgákat, a kiket Allah, az ő neve legyen áldott, a ti kezeitekbe adott, s hogy haza vigyük őket az ő szomorkodó családjaik körébe. A ti dicsőséges és hatalmas királyotok engedelmeivel járjuk sorra azokat a várakat, a hol szerencsétlen foglyainkat rablánczon tartják, s eddig is már kiváltottunk ötvennél többet. Engedd reménylenünk, győzelmes hadvezér, hogy te is ép oly kegyes és jóságos leszel irántunk, mint a te dicsőséges királyod s mint azok a nemes urak, a kiknél eddig jártunk, s hogy jó pénzért te is szabadon bocsátsd azokat a szegény hitfeleinket, a kik a te kezeden vannak!«

Az ifjú rokonszenves külseje, nemes magatartása és lelkes előadása igen kedvező benyomást tett Zápolyára. »Nem fogsz csalatkozni - felelt - ha azt reményled, hogy én velem is boldogulsz, hogy én sem leszek fillérezőbb, mint a többiek. Ha megfelelő váltságdíjakat ígértek, akkor kiadom a foglyokat mind, kivéven természetesen azokat a rabszolgákat, a kiket feleségemnek és embereimnek már odaajándékoztam, mert azokkal már nem én rendelkezem!«

Most Zápolya parancsára elővezették a foglyokat. Omár tekintete végig futott rajtuk, s arczára mély búbánat árnyéka borúlt, midőn Fatmét nem látta közöttük. Egy lajstromot húzott elő s úgy tett, mintha számba venné a foglyokat, hogy megvannak-e mindnyájan.

»Uram - szólt az ifjú s az izgatottságtól akadozott a szava - a rabszolganők közül hiányzik hat s a rabszolgák közül kilencz. Nem volnál kegyes azokat is kiadni?«

»A kiket én kiadhatok - felelt Zápolya - azok itt vannak mind, s a kik hiányzanak, azokat nyilván elajándékoztam. Megmondtam már, hogy azokkal többé nem rendelkezem.«

»Úgy hát légy kegyes, óh uram, megparancsolni a te embereidnek, hogy adják el ők nekünk azokat a rabszolgákat, a kiket nekik ajándékoztál.«

»Semmi közöm többé ahhoz a jószághoz - felelt türelmetlenül Zápolya - a mit egyszer elajándékoztam. Azokról a rabszolgákról szó se legyen többet!«

»Csak egyet, kegyes, jó uram - esengett Omár - csak egyetlenegy adj vissza! Megfizetek érte arannyal és drágakövekkel. Csak Fatmét bocsátsd szabadon, a többit hadd tartsák meg embereid!«

»Eh! legyen vége ennek a huzalkodásnak - szólt bosszankodva a vezér - hát kufárnak tartasz-e engem, pogány?! Fatme nem eladó a Kelet minden kincséért sem. Ő az én feleségemnek legkedvesebb cselédje!«

E szavakra Omár Zápolyának lábaihoz borúlt s így szólt: »Tudd meg hát, vezér, én nem vagyok kereskedő és Fatme nem rabszolganő. Gyűlölöm ezt az álarczáskodást, a melyre rábeszéltek. Ismail bég az én nevem, a mely, jól tudom, Jaicza vívása óta nem ismeretlen a magyar hadseregben. Ime, térdeimen könyörgök neked, vezér: add vissza Fatmét, az én menyasszonyomat!«

Zápolya összeránczolt szemöldöke alól sötét tekintetet vetett reá és így szólt: »E kemény kősziklából teremts elő vizet, csak úgy fogod e szembe a környörület vizét csalni!« Evvel sarkon fordult s ott hagyta a törököt.

De ez felszökött s utána sietett. »Egy szót még, vezér - mondá. - Ha megcselekszem azt, a mi előtted lehetetlennek látszik, ha vizet fakasztok e sziklából: szavadnak állasz-e és szabadon bocsátod-e Fatmét?«

»Itt a kezem rá - felelt Zápolya - én a szavammal nem játszom, akár barátommal, akár ellenségemmel szemben.«

Közismert dolog, hogy a törökök akkoriban az aknamunkákban várak támadásánál és védelmezésénél valóságos csodákat míveltek. A mi törökeink is, a kik kereskedők képében érkeztek Trencsénbe, s a kik ott fogva voltak, ugyancsak értettek hozzá. Neki állottak nyomban mindnyájan az ásásnak. Hetek, hónapok múltak, s a munka szakadatlanul folyt. Omár, vagyis igazi nevén Iszmail, táplálta embereiben a reményt s a kitartást lelkes szava, példája és ígéretei által.

De a szikla konok és átkodott maradt. Minden erőlködésnek, minden kitartásnak nem volt a jutalma még csak egy parányi kecsegtető jel sem, hogy ez örült vállalatnak végre mégis lesz foganatja. Már három éve múlt, hogy túrták-fúrták a kősziklát. Hiába volt Iszmail atyjának, sőt magának a szultánnak a kérése, parancsa, fenyegetése. Iszmail a hazatérésről még csak hallani sem akart. Hihetetlen mélységbe jutottak már le, s a víznek még mindig semmi nyoma.

A tartós nagy izgalom s az emberi erőt meghaladó munka végre leütötte a szerencsétlen ifjút a lábáról; súlyos beteg lett. Most magához hívatta embereit, a kik őt mód nélkül szerették, s ezeknek szent hittel meg kellett fogadniok, hogy az ő halála után folytatni fogják a munkát és kiszabadítják Fatmét a fogságból.

Zápolya István pedig mindent elkövetett, hogy Iszmail életét megtartsa. Saját orvosával gyógyíttatta és megengedte Fatménak, hogy ő ápolja, gondozza beteg vőlegényét. De az ifjú egészsége napról-napra hanyatlott, úgyannyira, hogy a javulás reményének utolsó szikrája is kialudt lelkében. Csakhogy ő nagyon őrizkedett, hogy valahogy el ne árúlja kétségbeesését, sőt ő vígasztalta Fatmét, hogy ne veszítse el bizalmát, reményét.

Egyszer, a mint Iszmail a félholtnak susogó hangján megint biztatta Fatmét, szokatlan zaj ütötte meg fülöket. »Itt a víz! Itt a víz! Allah, Allah! áldott legyen Allah!« ez a kiáltás hangzott az egész várban. A mi lehetetlennek látszott, megtörtént. Hetvenhat ölnyi mélységben végre ráakadtak egy bő vízforrásra. Iszmailra ez a hír úgy hatott, mint a tikkadt mezőre a nyári eső. Szemlátomást javult az egészsége, és rövid időn teljesen kiépült. Zápolya István nemcsak hogy szavának állott, hanem Fatménak királyi nászajándékot is adott, mielőtt útnak eresztette. Hiszen leghőbb kívánsága teljesült: az ő vára, a hatalmas Trencsén, immár legyőzhetetlen lett.

A trencsényi vár kútját pedig, a melyhez mélységre nézve fogható nincsen, a szerelmesek kútjának, vagy törökkútnak nevezik mind a mai napig.

Szent György lovag.

A Duna alsó folyásánál, ott, a hol ma Temes és Krassó vármegyék elterülnek, élt réges-régen, még mielőtt őseink a magyar hazát elfoglalták volna, egy vajda, a kinek egyetlen csodaszép leánya volt. Ez a leány volt az értes atya minden öröme, minden reménysége. De a nép is élt-halt a fejedelem leányaért, mivel az ép olyan mértékben volt jóságos és gyöngéd szívű is, mint a milyen szép volt.

Egyszer nagy beteg lett a vajda leánya. Messze földről hívtak híres orvosokat, azok mindenfélét megpróbáltak, hogy meggyógyítsák, de nem volt semmi foganatja. A betegnek napról-napra szemlátomást fogyott az ereje, s már minden órában várták a halálát. E miatt nagy volt a szomorúság a vajda egész országában. Mindenki oly feszült várakozással leste a vajda palotájából jövő híreket, mintha csak saját legkedvesebb atyjafiának az élete forgott volna veszedelemben.

A vajda ott ült néma bánatában elmerülve, midőn belépett egy ősz-öreg juhász s arra kérte, engedje meg, hogy ő is hadd nézze meg a beteget. Ő sok mindenféle gyógyító erejű füvet ismer, csodálatos hatású írt tud készíteni és már sok, igen sok embert kigyógyított súlyos nyavalyából. Hogy a vajda megengedte, a juhász megnézte, megvizsgálta a beteg leányt, aztán sok jóféle fűből herbatéát főzött neki, a mitől valamennyire jobban is lett. Az öreg juhász erősen biztatta a vajdát, hogy a leánya egészsége teljesen helyre fog állani, csak küldje el arra a vidékre, a hol ő a nyáját legelteti. Van ott egy magas sziklától körülvelt völgyben egy meleg forrás, a mely párologva felbuzog a földből. Ha annak a vizével él egy darabig, biztosra igéri, hogy felépül rövid időn.

Élt ott azokon a magaslatokon, melyek a völgyet körülvelték, egy György nevű lovag. Akkoriban még mind pogányok voltak annak a vidéknek a lakosai. György lovag egyike volt a legelsőknek, a kik a keresztyén vallást felvették. Most is egy vén tölgy árnyékában pihent s egy szent könyvben olvasgatott. Körülötte a réten lovai legeltek, mellette kopói ficzánkodtak. Egyszerre csak vészes jajkiáltás csapja meg a lovag fülét. A kopók is abba hagyják pajzán játékukat és fülelni kezdenek. Most a vérfagyasztó sikoltozás újra hangzik. György gyorsan felkap fehér ménlovára, dárdát ragad és lóhalálában vágat arra felé, a honnét a kiáltás hangzott.

De hirtelen ágaskodni kezd a lova. A szikla széléhez ért, és előtte szédítő mélység tátongott. A lovag előtt, a mint a völgybe letekintett, borzasztó látvány tárult fel. Jajveszékelve és kezeiket tördelve asszonyok térdeltek. Köztök ájultan feküdt egy hajadon, a vajda beteg leánya. Körülöttek pedig vérökben fetrengve és haldokolva a lovagok, akik őket kísérték. Ezt a vérontást egy rémséges sárkány okozta. Most, hogy a lovagokat már mind leterítette, mint valami mozgó hegy, úgy közelgetett a szörnyeteg a kétségbeesett asszonyok felé. Szemei szikráztak, rettenetes torkán tüzes párákat lehelt ki és kéthegyű lángnyelvét vérszomjasan öltögette áldozataira.

György körülnézett, ha nem talál-e utat, mely a szikla tetejéről a völgybe levezet. E pillanatban észrevették őt az asszonyok. Azt hitték, hogy az ég angyala, kit az Isten az ő szabadításukra küldött, és feléje nyújtva karjaikat, szívszaggató kiáltást kezdtek. György megsarkantyúzza ménlovát, neki ugrat és zúgva, robogva repül le a mélységbe. Utána a kopói mind. Csodálatos módon a lovagnak a legcsekélyebb sérülése sem történt. Gyorsan nekiront a szörnyetegnek és hosszú kétségbeesett viaskodás után szerencsésen legyőzi.

Első dolga a szent lovagnak az volt, hogy leszállt a lováról, térdre borult s úgy adott hálát az Istennek, hogy ő általa védte meg csodás módon az ártatlan asszonyokat. Aztán elment a

hörgő, vonagló szörnyeteghez, hogy végkép kioltsa életét. Jó kardjával lecsapta a fejét. Ezt pedig fogta és rettenetes erővel átdobta a Dunán, Szerbország hegyei közé. Ott egy szikla-hasadékba esett, a mely fölött később Galambóczy, vagy a mint a szerbek ejtették: Kolumbács vára emelkedett.

A sárkány fejéből azóta évenként tömérdek mennyiségben kelnek ki azok a veszedelmes kolumbácsi legyek, a melyek szúrásukkal még mai napság is oly nagy pusztításokat tesznek lábas jószágunkban.

A Duna mentén azon a sziklafalon, a melyről Szent-György lovag lovával leugrott volt, mind a mai napig megmaradt a ló patkójának s a kopók lábainak a nyoma. Az odavaló nép pedig ájtatos tiszteletben tartja e nyomokat, melyek az ő védszentjének a bátorságát hirdetik örök időkre.

A litavai oltárkép.

Litava vára Hont megyében, a melynek most már csak a romjai láthatók, a Bebek, Thurzó és Zápolya híres családoknak volt a fészke évszázadokon át. A várhegy aljában terül el Litava helysége, egy kisdud falu, a melynek lakosai földhöz ragadt szegény pásztoremberek és földművelők. A falu templomában egy ősrégi, fára festett oltárkép van, a mely a rajta lévő kétfelé nyíló ajtókkal többnyire be van zárva, s melyet mint szent ereklyét nagy kegyeletben tart az egész vidék népe. E képen a litavai meredek várhegy van ábrázolva abban az időben, mikor még vár sem volt rajta. A tetejéről pedig marcsona, vad külsejű emberek egy papot taszítanak le az alúl felállított láncsák hegyeire. Vagy százötven esztendővel ezelőtt még fent a várban őrizték ezt a képet, és csak akkor került az a falu templomába, mikor az utolsó hajdú is kiköltözött a már-már omladozó erősségből.

Azt a jelenetet pedig, mely a képen ábrázolva van, így beszeli el a nép:

A Sajó melletti szerencsétlen ütközet után volt. A tatárok vad csordái előzölöttek Magyarországot, lerontották a városok falait, elhamvasztották a falvakat, lemészárolták a lakosokat különbség nélkül, férfit és nőt, aggot és gyermeket. Az ország északkeleti hegyes vidéke aránylag még legkevesebbet szenvedett a dúlók-fosztók pusztításaitól. Oda csak egy-egy portyázó csapat vetődött, s ha aztán martalék- és vérszomját lecsillapította, visszatért a fő-tömeghez.

Egy ilyen csapat, egy éhes sáskaraj, lepte el Litava vidékét is. A kinek jártányi ereje volt, futott előlk a faluból az erdők rengetegébe. Csak elaggott vének, kisdudok és betegek maradtak a faluban, és ezekkel együtt ott maradt a község nyolczvan éves lelkipásztora is, a ki feltette volt magában, hogy osztozik ez ügyefogyottakkal minden búban-bánatban s elszenvedi velök együtt, ha kell, a halált is. Mind a templomba menekültek s elzárták, eltorlaszolták az ajtókat s ablakokat.

A tatárok csakugyan feldúlták és lángba borították a falut és most a nagy terméskövekből épült templomot járták körül, melyből a félholtra rémült emberek szívszaggató jajgatása hangzott, s azon tanakodtak, mint lehetne oda legkönnyebben bejutniok. Ekkor az öreg pap felállott a karzat egyik ablakára és szóval és jelekkel könyörgött az embertelen vadaknak, hogy kegyelmezzenek a szegény emberek életének. A tatárok hosszú póznán egy pecséttekkel ellátott magyar írást nyújtottak fel a papnak, amelyben hittel bizonyította egy szomszédhelység papja - nyilván kierőszakolták ezt az írást tőle - hogy ezek a tatárok emberségesen bánnak a magyarokkal. Jelekkel is értésökre adták a templomban lévőknek, hogy nem lesz semmi bántódásuk, csak nyissák ki a templom ajtaját. A szegény emberek hittek az írásnak és kinyitották az ajtót. Berohantak most a vérengző vadak, megfertőztették az oltárt, elrabolták a szent edényeket, verték, kínozták minden kigondolható módon a szerencsétleneket, s a mint látták, hogy ez emberek közül egy sem válik be rabszolgának, elhatározták, hogy rakásra öldösik őket mind. Egy tatárnak az indítványára mégis kegyelmet ígértek azoknak, a kik hitöket elhagyják. Az agg lelkipásztor, a kit legjobban megkínóztak, kijelentette, hogy ő kész inkább a leggyötrelmesebb halált elszenvedni, semhogy az ő hitében megtántorodjék, és híveit is lelkes szavakkal buzdította az állhatatosságra.

Ez az ellenszegülés nagyon felbőszítette a tatárokat. Kapták, felhúrczolták az embereket a hegyre, mások pedig a meredek sziklafal tövében vagy kétszáz láncsát dugtak a földbe, hegyeikkel felfelé, aztán kezdték a szerencsétleneket lezuhantani a hegy tetejéről az alant meredező láncsák hegyeire.

Négynek oltották már ki ily kegyetlen módon az életét. Mikor ezt a többiek látták, már-már ingadozni kezdtek. Erre előállott megint az öreg pap, buzdította, tüzelte embereit, a hogy csak tőle telt, hogy ne irtózzanak a haláltól, ajánlják lelkeiket az egy élő Isten kegyelmébe.

»No hát lássuk, megsegít-e a te Istened?« szóltak a tatárok és letaszították a jámbor aggasztánt a hegytetőről. De csodák csodája! Estében, mintha egy láthatatlan kéz ragadta volna el, egyszerre csak eltűnt nyomtalanul.

Ennek láttára rémület fogta el a tatárokat. Lovaikra kaptak s úgy vágattak el onnét, mintha csak a fürgeteg seprte volna el őket. A keresztyének pedig térdre borultak s úgy adtak hálát az Istennek csodálatos megmentésökéért.

Az öreg pap, a mint a hegyről letaszították volt, megakadt egy kiálló sziklán lévő cserjében. Úgy tűnt el a hegy tetején állóknak a szeme elől. Egy ideig eszméletlenül feküdt. Később, mikor felocsúdott, kiabálni kezdett, mire aztán előjöttek az emberek s kötelekkel, rudakkal, létrákkal szerencsésen lehozták arról a veszedelmes helyről.

Litava vidékének jámbor népe századokon át megünnepelte kegyelettel ezt az emlékezetes napot. Később azonban, a török világ idejében, kiveszett a szokásból ez az emlékűnnep, s ma e csodálatos történetet még csak a monda őrzi és az oltárkép Litava templomában.

Oroszlánkő.

Trencsén vármegye északi részén egy felhőbe nyúló szikla tetején meredeznek Oroszlánkő várromjai és daczosan tekintenek szét a vidéken, tiszta napos időben egészen le Nagyszombatig. Egy hatalmas hegy csúcsára borúl egy magános óriási kőszál, és e kőszálra kapaszkodik fel három szakaszban Oroszlánkő vára, a középkori építmények legmerészebbike egész Magyarországon. A vidék pusztas és vad. A szem köröskörül nem lát egyebet, csak meredek sziklákat, a melyeknek fejeit kopaszra mosták az évezredek zivatarjai és összezúzták-törték az ég tüzes villámai. A fül egyebet sem hall, csak tomboló zúgását a vad viharoknak, a melyeknek e vidék kirepítő fészkei.

Ki építette e kietlen vadonba, távol az emberek barátságos tanyáitól, e hatalmas várat?

Hallgassátok meg, mit beszél róla a monda!

Rozgonyánál volt az ütközet. Megtörték trencsényi Csák Máté hatalmát, a ki legtovább és legnagyobb erővel szegült ellene Róbert Károly királynak, és seregei szétbomlottak és szétszóródtak minden irányban. Mátyusföldre³ visszatért lassanként a béke és a nyugalom és evvel együtt sok elzúllott lakosa is, kiket a hatalmas úr a hadviselésre kényszerített volt.

De alig tértek vissza az emberek a béke foglalkozásaihoz, megint rémületbe ejtette egy új csapás az egész vidéket. Pásztoremberok panaszolva beszéltek, hogy juhaik egyre fogynak, vesznek. Eleinte azt hitték, hogy a sziklahasadékokba esnek, vagy hogy farkasok ragadják el, melyek a hosszú háború alatt nagyon elhatalmasodtak volt azon a vidéken. De ez esetek mind sűrűbben ismétlődtek, úgyannyira, hogy a pásztorok nem merték nyájaikat a hegyek közé kihajtani. Midőn később emberek is kezdtek el-eltűnedezni, nagy rémület fogta el a lakosokat. Sárkányt emlegettek sokan, mások óriási szárnyas kígyónak mondták azt a szörnyeteget, mely áldozatait még a magánosan álló kunyhókból is kiragadta. S ez a veszedelem mind nagyobb területre terjedt, egész a morva határig. Végre alig merte valaki a háza táját elhagyni. Féltökben az emberek földjeiket nem mívelték, s a közlekedés az egyes helységek közt teljesen megszűnt.

Épen abban az időben történt, hogy Róbert Károly király meglátogatta azt a vidéket, mely neki legutoljára hódolt. Nyájas és barátságos módja által akarta a Mátyusföldnek még mindig duzzogó lakosait megnyerni. A király atyai gondoskodással tudakolta a vidék bajait és kívánságait, s ekkor elmondták neki, mekkora pusztítást tesz egy ismeretlen szörnyeteg a lábas jószágban, s hogy alig múlik hét, hogy vagy itt, vagy ott egy-egy embert is el ne ragadna.

A király tüstént kihirdettette az egész vidéken, hogy nagy jutalomra számíthat, a ki az országot e nagy csapástól megszabadítja. Akadtak is akárhányan, a kik szerencsét próbálni kiindultak az ismeretlen ellenség legyőzésére. De sokan nem tértek vissza soha, a többi meg sehol sem tudott a félelmes fenevadnak a nyomára akadni. S mintha ez az üldözés még jobban felbőszítette volna a szörnyeteget, ezentúl prédáját csakis az emberek soraiból szedte, és a lakosok jajkiáltása napról-napra nagyobbodott.

Most a király akkora területet ígért annak, a ki e veszedelemnek véget vet, a mennyit áttekinthet köröskörül arról a helyről, a hol a szörnyeteget megöli. Az ország minden vidékéről, sőt még a külföldről is jött a sok szerencse-vadász, a sok vakmerő kalandor. De biz' azok mind az

³ Magyarországnak azt a részét nevezték és nevezik még maiglan is így, a mely Pozsonytól Visegrádig és a Dunától egész a Kárpátok gerinczéig terjed.

ő elődeik sorsára jutottak. Úgy látszott, nincsen mód, nincsen remény, hogy e szegény vidék megszabaduljon ettől a rettenetes csapástól.

Nagy szerencséjére azonban megszabadította a véletlen. Annak a vidéknek egy kis hegyi falujába nem rég tért haza egy legény, a kít Benczének híttak. Őt is elvitték volt Csák Máté emberei a háborúba. Ott harczolt az elsők között Rozgonyánál, megsebesült és csak hónapok múlva, miután mély sebéből kiépült, tért vissza szülőhelyére. Az alatt vén atyja meghalt, s ami kevéske vagyona volt, a háborús időkben elkallódott. Már régebben, még mielőtt háborúba ment, eljegyzett volt Bencze magának egy szegény árvaleányt, a ki egy módos földmíves gazdánál szolgált. Márta hű maradt vőlegényéhez, noha távollétében akárhányszor holt hírét terjesztették. Hogy olyan szegények voltak mind a ketten, mint a templom egerei, egyelőre még csak nem is gondolhattak a házasságra. De Bencze megtermett, munkagyőző legény volt. Serényen dolgozni akart, míg legalább a házassági költséget megszerzi. Menyasszonyával hetenként csak egyszer-kétszer beszélgethetett este, a bevégzett napi munka után. A mi a világban történik, avval Bencze nem sokat törődött. Hallotta ugyan, mit ígért a király annak, a ki a szörnyeteget megöli, de esze ágában sem volt, hogy a szülőhelyét még egyszer elhagyja. Azonban, mint a többi emberek a szörnyetegtől való félelmökben, ő is mindig fegyveresen járt-kelt.

Történt egy este, hogy a jegyesek a szokottnál tovább beszélgettek reményeikről és jövőjük-ről. Márta kikísérte Benczét az utczaajtóig, s épen el akartak válni egymástól, a mint mellettök egy bokorban egyszerre megvillan két tüzes szem, menydörgésszerű ordítással előrohan egy fenevad, megragadja Mártát és viszi gyorsan futva magával. Bencze a kétségbeesés erejével utána dobja szekerczójét, azután rettenetes kiabálással fut a szörnyeteg után. S míg a falubeliek a lármára ébrednek s kifutnak a házakból, Bencze mind közelebb ér az ellenségéhez, melyet, a mint a vérnyom mutatta, szekerczójével megsebesített, s mely prédájának súlya miatt nem futhat teljes gyorsasággal. Végre utóléri s egész a markolatig döfi jó kardját a fenevad horpaszába. Most a vad ott hagyja áldozatát, olyat ordít, hogy megrendül belé a föld, aztán a vakmerő támadóra rohan. Bencze éles karmoktól érzi szétmarczangolva testét. Hatalmas kardcsapásai csak fokozzák a szörnyeteg dühét. Ez kitátja borzasztó száját, hogy elnyelje ellenségét. De Bencze e pillanatban mélyen a torkába mártja vasát. Az állat egy farkcsapással földre teríti Benczét, aztán egy pár lépést tesz még támolyogva s borzasztó hörgéssel kiadja páráját. A mi vitézünk pedig összeszedi utolsó erejét, odavonszolja magát Mártáig, a ki vérbe köpülve ott fekszik hanyatt, az életnek minden jele nélkül. Benczének is hirtelen elsötétül a szeme, és összeroskad menyasszonya mellett.

A falu népe éjjel a világért sem mert volna az eltűnt két ember keresésére kiindulni. De hajnal hasadtával a férfiak jól felfegyverkezve neki bátorodtak, s a vérnyomot követvén, elértek a gyilkos küzdelem helyére. Egy hatalmas oroszlánt találtak ott karddal a torkában s tőle nem messze a szerencsétlen mátkapárt.

A mint ezeket a faluba bevitték, nagy örömeikre azt vették észre az emberek, hogy még ki nem fogyott belőlök végkép az élet. Sikerült is őket nem sokára eszméletre hozni, sőt megérték a falubeliek azt a nagy örömet, hogy hosszú, gondos ápolás mellett tökéletesen felgyógyultak.

A király, a kinek nyomban hírül vitték ezt az esetet, megtartotta ígétét s oda ajándékozta azt az egész környéket Benczének örökös tulajdonul. Annak a magas hegynek a tetejében pedig, a melynek tövében a bősziált oroszlánt megölte volt, Bencze számára hatalmas várat építtetett s elnevezte a tett emlékére **O r o s z l á n k ö n e k**.

Később, mikor Bencze hős nemzetsége kihalt, e sziklavár a Jakusicsok birtokába került, és Jakusics várának nevezték sokáig.

Mohos.

A bérczes Gömörben a Mohos nem valami nagy hegy. Nincs rajta régi vár, és nemes vad sem tanyáz a környéken. De van a tetején egy ingovány, melyről a következőket beszéli a szózatosa monda:

Nem tudni, honnan, egy szegény ember vetődött réges-régen ide s ezt a halmos vidéket nézte ki magának lakóhelyül. Irtotta az erdőt mindenfelé, erőt akart venni a cseplyén és bozóton. Később a serény új gazda fecske módjára sárkunyhót ragasztott a hegy oldalához. Majd egy süveg búzát vetett el, s minthogy erős akarattal győzte, idővel a jó Isten felvitte a dolgát. Mire megvénült, a szántóföld, szőlő és rét egész határrá nőtt a keze között. Oldalánál pedig felnőtt, dologgyőző fiak álltak, a kiknek magoknak is számtalan csemetéjük volt. Három-négy unoka is mászkált egyszerre az öregnek a térdein. Szegény azt sem tudta, melyik másik. Az öröm és hála könnye ragyogott a szemében, mikor magát a kicsinyekben harmad-negyedízig látta. Mindnyájan egy család voltak; a perpatvarnak hírére sem hallották. Eszök ágában sem volt, hogy külön kenyéren éljenek. Azonban óhatatlan, hogy konkoly ne vegyüljön még a leg-tisztább búza közé is. Egy idő óta az öreg azt vette észre, hogy valami rossz szándék ejtette gondolkozóba fiait. Puhatolt, fürkészett és rájött, hogy fiai az osztozkodáson törnek a fejüket. Az öreg szépen elvárta, míg egyszer körülötte volt az egész házanépe. Ekkor, egy szép ünnepnapon, így szólt gyermekeinek:

»Fiaim, a kegyelmes Isten megáldotta kezünk munkáját. Szorgalmunk után az ő jóvoltának köszönhetjük, hogy immár egy kis jómódra tettünk szert. De higyjétek el, ha a fél világ a mienk volna, még annál is többre becsülném azt a szép egyességet, a melyben eddig éltünk. Tietek lesz az egész vagyon, a melyet szereztünk. De kérlek, ne dobjátok el magatoktól a legbecsesebb kincset, a szép egyességet. Holtig maradjatok együtt. Bármily sok legyen is, a mink van, de gondoljátok meg, hogy könnyen elkallódik, a mit sok felé osztunk. Mély igazság rejlik abban a közmondásban, hogy: áldott a sok kéz és az egy akarat. Sok apa eldarabolja vagyonkáját gyermekei között. Egynek-egynek néhány barázda jut, a melyből alig tud megélni. Tűz vagy betegség egészen tönkre teszi az egyiket. Talán soha sem lábal ki bajából, s mikor látja a másíknak a gyarapodását, irígykedik reá. A szerencsésebb pedig gazdagabb lesz, lenézi szegényebb rokonait, és olyan sok szerető szív elfordul egymástól.

A fiúk némán, tisztelettel hallgatták az öreget; átlátták, hogy igaza van. Nem sokára az öreg gazda meghalt. Nagy búbanat volt e miatt az egész család szívében. De lassacskán felébredt bennök az elaltatott vágy is. Előbb csak magokban gondolták, most már hangoztatták is, hogy osztozni akarnak. Még a gyászos harangszó, a sír kongó öble is szüntelen azt verte a fülökbe: osz-toz-zunk, osz-toz-zunk! Alig múlt el egy hét a temetés után, máris hozzá fogtak az osztozkodáshoz. A testvérek jámborak, engedékenyek voltak; egy tinón vagy egy kaszás réten össze nem pöröltek. Az osztály tehát, úgy a hogy, de megesett. Végre hat szép páros tulok volt még hátra. Hosszú, fényes volt a szarvok, olyan kövérek voltak, mint a hal, s a ma leesett hó sem lehetett fehérebb náloknál. Egyik sem volt alábbvaló, egyik sem volt szebb közöttök, egyforma szépek voltak, s mi tűrés-tagadás, a fiaknak is egyformán tetszettek. Ezt a hat tulkot mindegyik fiú szerette volna, s így a testvérek sokáig nem tudtak megegyezni. Végre így szólt az egyik:

»Isten ellen való véték volna ezeket a szép állatokat egymástól elválasztani. Hajtsuk a tulkokat a Mohosnak. Ott mindenikünknek van egy-egy darab földje. A kinek a részén delelni meghevernek, azé legyen a hat páros tulok. A ki nyertes lesz, az igazítsa el közöttünk az osztály hátralevő ügyét-baját is, változtasson, ha mit jónak lát, határozzon belátása szerint. A

többi meg huzalkodás nélkül egyezzek bele, csak hogy egyszer vége legyen már ennek az átkos zenebonának.«

A testvérek ráállottak. A tulkok pedig, mintha csak megértették volna, a mit beszéltek, neki szilajodva rontottak az erdőségnek. Bőgtek, öklelőztek, a földet kaparták. Már messze hallatszott a tulkok kolompja, ekkor utánok indúlt a rokonság s egy sereg kíváncsi ember. Útközben találgatták, hol fognak a tulkok leheverni. Az egyik azt mondta, hogy az avaros, cserjés tetőn. A másik azt hitte, hogy a jobb oldalon lévő nagy tisztáson. A harmadik biztosra vette, hogy az északi lejtőn fognak delelni, mert ott jó hűvös van. Ez alatt a megizzadt sereg elérte a hegy gerinczét. Körülnéztek, nem láttak semmit; hallgattak, füleltek - egy darabig jó távolról kolompszó és bőgés hallatszott, aztán az is megszűnt, csupán a harkály kopácsolt. A csapat bejárta mind a két hegyoldalt, de a hat tuloknak sehol nyoma sem volt. Végre felhatoltak a tetőre, a honnan elébb a kolompszót és a bőgést hallották. De, a mint oda értek, némán visszahökkentek. A tetőn az előtt nem volt más, csak avar, cserje. Most pedig mély láp borította. Ez nyelte el a hat páros tulkot. Hosszú szarvoknak a hegye még itt-ott kilátszott, majd az is elmerült végkép.

A testvérek szótlanúl hazatértek. De ennek a csodának a láttára egynek sem volt többé kedve kivenni a maga jussát. Szépen együtt maradt az egész család, s áldott lőn a sok kéz és az egy akarat.

És még most is, ha éjjel tompa zúgás hallatszik a hegyoldalon, azt mondja az ott legelésző pásztor ember: »Meghal rövid nap valaki, s osztály lesz; bömbölnek a Mohos tulkai!«

A vinnavári lakoma.

Ung vármegyében, a Nagy-Mihályról Szobránczra vezető országúttól északra emelkedik egy magános hegy tetején Vinna vára, és a hegy aljában elterül a hasonló nevű helység. Ennek a kisszerű várnak a tizenhetedik század közepén Eödföffy István, egy régi, vitéz nemzetség ivadéka, volt az ura. István szülei korán elhaltak, s ő a lelketlen gyámja szigorúságát nem tudván elviselni, megszökött hazulról. Sokáig bolyongott szerte a világban. Harczott a svédek és francziák ellen, majd haza került és II. Rákóczy György hű embere lett, később pedig részt vett a lengyel zavarokban. Mikor végre, megúnván ezt a földönfutó életet, visszatért szülőföldjére, hogy terjedelmes birtokain nyugalomban éldegéljen, nagy meglepetésére elfoglalva találta minden atyai jussát kapzsi rokonai által, a kik neki egyebet sem hagytak, mint azt a kőrakást, a melyet Vinna várának neveztek.

Évtizedekig tartó bolyongásai alatt István sok mindenfélét látott és tapasztalt, a mi szellemét és belátását érlelte. Ő nem csak a hadi művészetre vetette volt a fejét, hanem a tudományoknak is nagy kedvelője volt; sokat tanult, búvárkodott. S mint afféle bölcselkedő ember csekélylőleg vélekedett vagyonról, gazdagságról. Megvetette az emberi hiúságot s vele együtt mindazt, a mit az emberi hiúság nagyra becsül. Ez oknál fogva, hogy ím gonosz atyjafiai az ő birtokait szép szerivel ki nem akarták adni, István nem is pörlekedett velök. »Hadd tartsák meg - úgy mond - hadd veszsen a lelkükön!« Egy vén szolgájával, a ki őt messze kalandútjain híven kísérte volt, bezárkózott Vinna várába, s a világgal mitsem törődve, egyre csak a könyveit bújta. Oda sem nézett rokonai gúnyolódásainak, a kik őt eszelősnek, bűvésznek s mindenfélének elmondták. Hébe-korba el-ellátogatott még hozzá a jóféle atyafiak közül egyik-másik, hogy a világ előtt takargassák azt a szakadást, a melynek az ő telhetetlenségek volt az oka. De hogy mindig órákig kellett a felvont csapóhíd előtt várakozniok, mielőtt a vén cseléd bebocsátotta volna őket, végre elmaradoztak sorra s vállat vonva ott hagyták magára azt a mogorva csodaszentet.

A vidék népe pedig sok mindenfélét beszélt Eödföffy Istvánról. Vadászok, pásztorok és csöszök akárhányszor látták az őszebevegült, szikár férfiút, a mint éjjel vén szolgájával a határban ögyelgett és különféle füveket szedegetett. Látták, a mint éjfélkor hirtelen merő egy lángban állott Vinna vára, aztán ép oly hirtelen elsötétült megint. A kik a várhoz közel jártak, sokszor úgy érezték, mintha alapjában erősen megrendült volna a várhegy; mások pedig nagy fürgeteget éreztek Vinnából kiindulni. De az egész vidéken mindenki nagy tiszteletben tartotta Vinnavár urát, mivel ő sűrűn felkereste a szegényeket, ügyefogyottakat, betegeket és segített rajtok vigasztalással, adománynyal, orvossággal.

Történt egyszer, hogy Vesselényi Ferencz, Magyarország nádora, országos ügyekben utaztában Vinna vidékére vetődött és Eödföffy István egyik női rokonához szállott, a kinek ott fényesen berendezett kastélya volt. Ez a rokona, egy özvegyasszony, volt a legkapzsisb, legerőszakosabb István valamennyi atyjafiai közt. Hogy nagyúri vendégét mulattassa, meg talán azért is, hogy magát a nádor előtt az erőszak gyanujától tisztázza, az özvegyasszony Eödföffy Istvánra és remete életére terelte a beszédet s elmondta, mi mindent mesélnek róla a vidéken.

»Különös ember lehet az az Eödföffy - szólt Vesselényi növekedő érdeklődéssel - nagy kedvem volna vele megismerkedni.«

»Az lehetetlen - mondák többen. - Az úgy irtózik az emberektől, mint az ördög a tömjéntől. Évek óta szóban sem állott senkivel; azóta talán beszélni is elfelejtett.«

»Csak nem kell a dolgot túlozni - szólt közbe a háziasszony. - Rokonom elvégre is ősi nemes család ivadéka s tudja, mi a becsület; aztán meg magyar ember, a ki rendkívüli kitüntetésnek veszi, ha az ország nádora nála látogatást tesz, kivált ha ez a nádor Vesselényi Ferencz, s kivált ha vendégül jelenti be magát holnap ebédre!«

Ezt a gonoszlelkű özvegy azért mondta, hogy atyjafiából, a kit mindenéből kifosztott volt, ezenfelül még csúfot is üzzön, hogy őt zavarba hozza, mert jól tudta, hogy Eödönffynek nincs módjában vendégeket látni, hogy talán azon a két tányéron kívül, a miről maga és cselédje eszik, egyéb evő edénye sincsen. A társaság ezt az indítványt hangos kaczagással fogadta, s azonnal elküldtek, már csak tréfából is, egy követet, ki a nádort bejelentse.

A követnek most kivételképen nem kellett a várkapu előtt sokáig várakoznia. Mintha csak előre tudta volna Eödönffy, mi hírt hoz, ő maga fogadta s a nádor üzenetére ezt felelte:

»Mód nélkül örülök ennek a ritka megtisztelésnek, de különösen annak, hogy viszont láthatom Vesselényi Ferenczet, régi fegyveres pajtásomat, a ki én rólam bizonyosan megfeledezett már, de a kit én el nem felejték soha. Nagyon szívesen látom őt holnap ebédre. De arra kérem, hozza el magával e váratlan viszontlátás örömeinek a megünneplésére egész kíséretét. Kedves rokonomat is kérem, jöjjön el egész házanépeستül a nádorral együtt és viselje ez ünnepi alkalommal Vinna várában a háziasszony tisztjét, hogy az Eödönffy név becsületén, a melyet közösen viselünk, valahogy csorba ne essék.«

Ez üzenet hallatára bezzeg elhalt a társaság ajkán a kaczagás. Attól tartottak, hogy pajzán-ságukért holnap sovány ebédrel és kínos unatkozással lakolnak. Különösen szepegett a drágalátos háziasszony, a ki attól félt, hogy István valami csínyt fog vele elkövetni. Csak az tartotta benne a reményt, hogy, ha más nem, megvédelmezi a nádor jelenléte.

A meghatározott időre ott termett Vinna várában az egész társaság, urak, úrnők, cselédek és csatlósok lóháton és kocsin. Itt nagy meglepetés várt rájuk. Egy egész csapat libériás szolga fogadta a vendégeket és bevezették a lovakat a tágas istállókba. Vesselényi, karján vezetvén az özvegyet, és nyomában egész kísérete, felment a lépcsőn, a hol nyájasan, nyugodt méltósággal fogadta a vár ura és bevezette őket a termekbe. A mit itt láttak, az bámulatba ejtette még a pompához szokott Vesselényit is. Egész sora a pazar fényvel és kényelemmel berendezett termeknek. Alig hittek a szemöknek. Különösen azt nem tudták észszel felérni, hogy fér ennyi és ekkora terem ebbe a várba, a mely kívülről oly kicsinynek, szegényesnek és roskatagnak látszott. Hát még mikor egy adott jelre az egész kísérettel az ebédlőbe léptek és a hosszú asztalnál helyet foglaltak! A mi csak drága és ritka étel a világon van, azt szemet és ínyt ingerlőleg arany tálakon feltálalva hordta a sok fényes öltözetű szolga. A boroskupák, tányérok, evőeszközök csupa színaranyból voltak. A hegyi kristály poharakban tündöklött és gyöngyözött a tokaji és budai bor. Az egész lakoma alatt egy láthatatlan zenekar játszott hol víg, tánczra csalogató, hol édes andalító darabokat, hol pedig lelkesítő hadi indulókat. A vendégek ámulatát csakhamar felváltotta a pezsdülő jókedv. Alig tudtak betelni a finom, ízletes ételekkel, a tüzes, zamatos borral. Azután megeredt a víg beszélgetés, dévajkodás és a lelkes felköszöntések hosszú sora. Végre Vesselényi jelt adott, s az egész társaság felkelt az asztaltól. A nádor kezet szorított a háziúrral, megköszönte a szíves vendéglátást és megdicsérte, emberei zajos helyeslése közben, a pompás ebédet, a melynél különbet még soha sem evett. Azután lóra pattant s útnak indult az egész vendégsereg.

Vagy egy óráig mentek már Vesselényiek és egyre dicsérték Vinnavár pompáját és a királyi lakomát. Esteledni kezdett, és csípős északi szél fújt végig a mezőn. Egyszerre nagy kaczagás hallatszott. Vesselényinek egyik tisztje, a ki megfoghatatlan módon a pazar lakoma után azonnal megéhezett volt, a tarsolyába nyúlt, a hol egy kis elemózsiát tartogatott, s ime a darab özczomb és czipó hamuvá változott. Csakhamar azonban felhagytak a nevetéssel. Elképedve állottak és nézték egymást. Csak most vallotta meg egyik a másikának, hogy őt már jó ideje,

hogy gyötri az éhség, csakhogy restelte bevallani. A nádor is panaszkodott, hogy csak úgy sötétül a szeme világa a nagy éhségtől. A drágalátos özvegy pedig éktelenül óbégatni kezdett, hogy az Istenért! az Isten irgalmáért! segítsenek, hozzanak orvost, mert ő meg van mérgezve.

»Nyomban előre vagy Vinnára, vagy a legközelebbi faluba!« parancsolta Vesselényi, és az egész társaság, az éhségtől is űzve, ugyancsak vágtatni kezdett. Így nyargaltak lóhalálában már egy óránál tovább és se Vinnába nem jutottak, sem egy falut, de még csak egy viskót sem találtak. Ez alatt öreg este lett. A nagy sötétben még fokozódott a zavar. Majd erre botorkáltak, majd meg arra. Éheztek és fáztak kegyetlenül, nekimentek egymásnak, az egyik egy mély árokba dült lovastúl, a másik elsüppedt valamely mocsárban, mindnyájan pedig rútul szidták a gonosz özvegyasszonyt, a ki oka volt az egész bajnak. A lovak is kimerültek a nagy hajszában s az éhségtől, mert az ő abrakjuk csak úgy szemfényvesztés volt, mint a gazdáik lakomája, és nem mentek se té- se tova. Végre nem maradt egyéb hátra, mint az Isten szabad ege alatt tölteni az éjjelt.

Vesselényi egy kőre kuczorodva és fehér köpönyegébe burkolva virrasztott egész éjszaka. Volt ideje erről a különös esetről gondolkodni. Rá is jött csakhamar, hogy Eödönffyék közt valami viszály foroghat fenn, s hogy István evvel a varázslattal kiváltképen az ő rokonát, az özvegyet, akarta csúffá tenni. Hogy a dolognak a nyomára jöjjön, előhívatott az özvegy kíséretéből egy vén cselédet, ez aztán el is mondta neki aprójára, mint vették el a rokonok, élükön az a jóféle özvegy, Istvántól az ő atyai örökségét, s mint lett Eödönffy leginkább az atyafiak erőszaka miatt ilyen csodaszentté.

Soha a hajnal hasadását nagyobb örömmel nem üdvözölték, mint a mi társaságunkban. Tüstént összeszedelőzködtek, hogy elinduljanak egy falu irányába, a mely tőlük alig volt egy puskalövésnyire. Vesselényi elbúcsúzott az özvegytől, a kinek két napig vendége volt, s a ki a halálos félelemből, a melyet az éjszaka kiállott volt, már felocsúdott valamennyire.

»Még sem lehetett az valami nagyon veszedelmes mérge - szólt enyelegve a nádor - a mit Eödönffy az ételekbe kevert, mert látom, nincsen hál' Isten a nagyasszonynak már semmi baja sem.«

»Nincs, nincs, az igaz - felelt zavarát rosszul rejtegetve az özvegy - de lehetett volna, és varázslatával elveszíthetett volna könnyen mindnyájunkat az az ördögös bűvész. Nem is volna szabad túrni, hogy az afféle varázslók szabadon járjanak-keljenek.«

»No, no - csillapította Vesselényi - már nem égetünk boszorkányokat, s a mint tudom, nem is igen árt Eödönffy az ő bűvészetével senkinek, legfőlebb rápirít egy kicsit olyan rosszakarató emberekre, a kik azonkívül, hogy koldussá tették őt, még gúnyt is akarnak belőle űzni. Néhány nap múlva - folytatá szigorú hangon a nádor - visszatérek ide és igazságot teszek Eödönffy István és az ő kapzsi rokonai között abban a bizonyos örökségi ügyben!« Evvel megfordult s ott hagyta a faképnél a megrémült özvegyet.

Rajnoha.

A Nagyszombat és a Trencsén melletti szerencsétlen ütközetek után II. Rákóczy Ferencz kénytelen volt csapatjait a Duna és Vág vidékéről visszavonni. Pozsony, Nyitra és Trencsén vármegyék megint élvezték a béke áldását, a melynek oly sokáig híjával voltak. A hosszú háborúskodás alatt vesztegelt az ipar, szünetelt a kereskedés. Most azonban, hogy a harcz zivatara más vidékre vonúlt, kettőzött szorgalommal iparkodott mindenki helyre ütni azt az anyagi kárt, a mit a háború okozott. A Fehérhegységen átvezető országút, a melynek birto-
káért folyton viaskodtak a harczoló felek, s melyet hol a kuruczok, hol a labanczok tartottak lefoglalva, végre felszabadúlt, s újra fellendült a kereskedelem a szomszéd Morvaországgal. A hol még kevéssel azelőtt marczona fegyveresek jártak-keltek, harcz mének dübörögtek, és fegyver-zöreje és ágyúdörgés rendíté meg a levegőt: ott most utazó kereskedőket és a társzekerek hosszú sorait lehetett látni, a melyeken vagy különféle iparcikkeket hoztak Nagyszombatra, vagy magyar gabonát, nyers bőrt és gyapjút vittek Morvaországba.

De éppen ez a pezsdülő élet s a lakosok növekedő jóléte keltett egynémely gonosz ember lelkében vétkes vágyakat. Élt ott a vidéken egy Rajnoha nevű, óriás termetű ember, a kinek erejéről mesés dolgokat beszélt a nép. Ez a vert had elzüllött emberei közül maga mellé toborzott vagy tizenötöt és ezekkel rabolt, fosztogatott szerte a vidéken.

Rajnoha fortélyos eszű és fölötte vakmerő ember volt s az egész környéknek minden zegézugát ismerte. Ahhoz járúlt még, hogy a lakosok, ha ismerték is a haramiacsapat búvóhelyeit, a rablóvezértől való félelmökben a világért el nem árulták volna azokat a hatóságnak. Így tehát a rendőrség, nemcsak hogy az egész rablóbandát szétugrasztani nem tudta, de még egyetlenegy emberét sem volt képes elcsípni. Rajnoha pedig, hogy magát évekig tartó garázdálkodásában még csak komolyan fenyegetve sem látta, még inkább vérszemet kapott, és vakmerősége és kegyetlensége nem ismert határt.

Egyszer Rajnoha emberei azt a hírt hozták, hogy egy csapat morva kereskedő készül haza utazni a nagyszombati vásárról, a hol igen sok pénzt vettek be. A haramiák a Barvinek-hegy tetején, az országúthoz közel egy erdőben lesbe állottak. Nem sokára csakugyan jöttek a kereskedők jókedvűen beszélgetve és dévajkodva. Hirtelen rájuk ütnek nagy erővel az útonállók. Egy ideig védelmezik vagyonukat a kereskedők. De a haramiák, a kik csaknem kétannyian voltak, s a kiknek a harcz mindennapi kenyerök volt, csakhamar legyőzték és kifosztották őket. E tusakodásban az egyik rabló oly hatalmas kardcsapást mért egy olmützi kereskedő fejének, hogy ez ott menten szörnyet halt egy vén tölgy tövében.

A szerencsétlenül járt kereskedő rokonai később arra a tölgyfára egy feszületet tettek, alája pedig egy táblát a következő felíráttal:

»E helyen gyilkolták meg Rajnoha és czinkostársai 1709-ben április 17-én Förster Jánost, olmützi kereskedőt. Jámbor utas, a ki itt elhaladsz, imádkozzál egy Miatyánkat a szerencsétlen lelki üdvéért.«

E történet után eltelt egy esztendő. Rajnoha bandája, mely azóta nagyon megsaporodott, most, hogy megint közeledett a nagyszombati tavaszi vásár, azon tanakodott, mint kellene az idejü vásárt is ép úgy a maga hasznára fordítani, mint a tavallit. Abban állapodtak meg, hogy megint a Barvinek tetejét választják »működésök« helyéül, mivel ez a lesre legalkalmasabb.

A mint a haramiák a hegyre felvonúltak s a tetején le akartak telepedni, egy fiatal rabló, a ki csak három héttel azelőtt állott be a bandába, azt indítványozta, hogy talán jobb volna egy

kicsit távolabbra menni attól a tölgyfától, mert neki úgy tetszik, mintha az a fészület olyan fenyegető tekinteteket lövelne le rájuk. Nem viszi rá a lelke - úgy mond - hogy ott az üdvözítő szeme láttára támadja meg az utasokat.

»Nem hiába, hogy csak most pelyhedzik az állad - szólt gúnyosan Rajnoha - de bátorságod sincs több, mint egy gyermeknek. Az olyan anyámasszony katonája, a ki egy festett bádoggal megijed, maradjon otthon a sutban s ne vállalkozzék olyan dolgokra, a melyekhez férfias, bátor szív kell.«

»Azt meg nem engedem senki fiának - felelt megsértődve a haramia - még a kapitányomnak sem, hogy az én bátorságomban kételkedjék.«

»Jól van, jól, öcsém - mondá Rajnoha - csak hogy az a bátorság olyan dolog, a melyet nem szóval hirdetni, hanem tettel bizonyítani kell. Külömben nem sokára, ha majd azok a kupeczek ide érnek, lesz módod benne, hogy kitegy magadért. Addig is mutasd meg, nem azt, hogy mennyi bátorság van benned, mert hisz bátorság ahhoz nem kell, hanem azt, hogy nem rémítgetnek dajkamesék. Nesze, fogd ezt a szekerczét és csapd le annak a fészületnek a fejét, hogy ne ijesztgessen fenyegető tekintetével.«

A fiatal haramia, a kinek lelkéből még ki nem vezett egészen szüleinek jámbor példája és oktatása, némán és mereven nézett a gonoszlelkű rablóvezérre. Már az a gondolat is, hogy ő ilyesmit cselekedjék, elfojtotta benne a szót, megbénította kezét, lábát.

Rajnoha pedig, a mint látta, hogy a legény meg se mozdul, roppantúl megharagudott és mennydörgő hangon ezt kiáltotta:

»Eltakarodjál innen, te gyáva lélek, s a szemem elé ne kerülj többet! Hitvány, babonás félelmed maszlagával még megvesztegeted a többi embereimet is! El innen!«

Evvel félre lökte a fiatal haramiát, fogta a hatalmas szekerczét s oda futott a tölgyfához, hogy majd ő maga leüsse róla a fészületet. De abban a pillanatban megnyílt a fa törzse, befogadta kebelébe a keresztet s aztán megint bezáródott. Az ég tüzes mennyköve pedig lecsapott és agyonsújtotta Rajnohát, a gonosz haramiavezért. Majd borzasztó szélvész kerekedett, a mely úgy szétszórta a rablókat, mint a polyvát. Szerte-szélllyel estek, völgyekbe, sziklahasadékokba, mélységekbe, és soha egyik a másikat nem látta többé. A legnagyobb része pedig az Istennek e szigorú ítéletét látván, felhagyott a haramia-élettel és jobb útra tért.

Thurzó György.

A tizenhatodik században a Thurzó-család nagy gazdagsága és a hazának tett fontos szolgálatai által rövid időn nagy hatalomra emelkedett. A család tekintélyének alapját Thurzó János vetette meg. Ez a Thurzó János bérbe vette a beszterczei rézbányákat egy Hampó Ernő nevű embertől évi húsz aranyforintért. Mívelésökhöz fogott nagy szorgalommal, s a vállalat csakhamar örvendetes virágzásnak indult, kivált mióta Thurzó a híres-neves Fuggerekkel lépett üzleti összeköttetésbe. Ez a dúsgazdag augsburgi kereskedő-ház vállalkozott a beszterczebányai rézércz eladására. A Fuggerek kezein keresztül került az ércz Európa legtávolabb kohóiba, és belőle bőven pénzelt a termelő Thurzó és a kereskedő Fugger egyaránt. Mindenütt nagyon kelendő volt a beszterczei rézércz, de a velenceieknél különösen kapós volt, úgyannyira, hogy nem sokára a Thurzó-féle rézbányák egész nyeresége mind a velencei kohákba ment, mert a köztársaság kormánya két annyi fizetett érte, mint akárki más.

Ez gondolkodóba ejtette Thurzó Jánost. Sejtette, hogy ennek valami titkos oka lehet. Minden követ megmozgatott, hogy ennek a titoknak a nyomára akadjon. Fuggerékkal is közölte e sejtelmét, és ezek megbízták ügyvivőiket, hogy törekedjenek a végére járni. Sokáig hiába volt minden utánajárás, minden kémkedés. Végre egy szemfüles emberök kisütötte, hogy a velencei állami kohákban a beszterczebányai érczből nem rezet olvasztanak, hanem - aranyat.

Ámde azzal, hogy ez kitudódott, még nem sokra mentek, mert a módja, mint kell ebből az érczből az aranyat kiolvasztani, a velencei állami kohák féltékenyen őrzött titka volt. Száz meg száz olvasztási kísérletet tett Thurzó, hogy a dolog nyitjára ráakadjon - de sikertelenül. Ismételten tétetett próbát, ha nem lehetne-e a velencei kohák munkásait megvesztegetni s tőlök megtudni a titkot - mind hiába.

Volt Thurzó Jánosnak egy György nevű fia. Ez az eleven eszű és nemes becsvágyú ifjú titkon sokat töprenkedett a dolgon. Egyszer oda lépett atyja elé s így szólt:

»Már látom, édes apám, hogy, ha magunk utána nem járunk a dolognak, mások által sohasem fogunk boldogulni. Én meghánytam-vetettem az ügyet s arra szántam el magamat, hogy elmegyek Velenczébe s akárhogy-mint, de nyomára akadok a titoknak. Fogadom, hogy vagy a titok birtokában térek vissza, vagy sohasem lát többé édes apám!«

»Ez derék elhatározás, fiam! Vezéreljen az Isten!« szólt Thurzó János, a kinek jólesett látnia fia férfias komolyságát és elszántságát.

Néhány nap múlva György már úton volt Olaszország felé. Gróf Pazar Ádám álnév alatt utazott. Egész sereg szolga kísérte, mint afféle nagy urat, a ki szórakozni, mulatni akar Olaszország gyönyörű városaiban. Be is járta Milanót, Veronát, Páduát, mindenütt könnyelmű, tékozló ember módjára csak úgy szórta a pénzt. Azután, mintha csak véletlenül, elment Velenczébe is. Itt még jobban elmerült az élvezetekben. Hírhedt víg czimborák társaságában járt mulatságról mulatságra. A léha könnyelműség látszatával akarta a velencei kormány figyelmét magáról elterelni. E mellett titkon minden lehetőt megtett, hogy céljához közelebb érjen. Azonban, amit megtudnia sikerült, mindössze annyi volt, hogy melyik épületben olvasztják a beszterczei érczből az aranyat. Ámde bejutnia oda sehogy sem lehetett, noha e célra már több ezer aranyat ráfordított. Már-már bele is fáradt ez alakoskodásba, a mely különben sem volt ínyére, midőn egy reggel a velencei nagy tanács egy titkos rendőre állított be hozzá s így szólt:

»Uram, én a velencei nagy tanács nevében és megbízásában jelenek meg önnél. Van szerencsém önnek tudtára adni, hogy a köztársaság rendőrsége előtt még az nap, mikor ön

legelőször lábát e szigetváros földjére tette, ismeretes volt, hogy ön nem gróf Pazar Ádám, hanem Thurzó György, Thurzó Jánosnak a fia. Mi jól tudjuk, hogy mi járatban van, hogy nem mulatni jött ön Velenczébe, hanem azért, hogy a beszterczei érc olvasztásának a titkát ki tudja. Mindez ideig a hatóság tűrte önt részint az ön atyja iránti tiszteletből, részint pedig azért, mivel ön jókora összegeket elköltött nálunk. Elég ideje volt meggyőződni, hogy a mi embereink megbízhatók, s hogy azokat megvesztegetni nem lehet, még akkor sem, ha évekig itt marad s ha atyjának egész vagyonát ráfordítja is. Azért - jórészt az ön érdekében is - arra kérjük, hagyja el még ma a köztársaság területét és többé ide vissza ne térjen, mert életét kockáztatja. Hogy a mi rendőrségünk milyen éber, azt eléggé tapasztalja ön most.«

Evvel a titkos rendőr udvariasan meghajtotta magát s ott hagyta az elképedt Thurzó Györgyöt. Nehány óra múlva elhagyta Velenczét. Mód nélkül bosszantotta, hogy túl jártak az eszén, s hogy a büszke velenczések csúfja lett.

De mindez még jobban feltüzelt az ő becsvágyát, még nagyobb erőt adott akaratának. Elment Stajerszágba, majd Tirolba. Felkereste mindenütt a bányákat és gyarapította ismereteit. Végre néhány havi vándorlás után haza felé indult egész kíséretével. Egyszerre azonban eltűnt az országútról, mintha csak elnyelte volna a föld. Még leghívebb szolgálai sem tudták, hova lett. Egy ideig keresték, aztán visszatértek gazdájokhoz Magyarországra.

Thurzó György pedig elhányla úri ruháját, rongyos daróczot öltött, megnöveszté haját és szakállát, úgyhogy még tulajdon édes atyja is alig ismert volna rá. Így kódorgott kéregetve helységről helysére és visszatért koldus képében abba a városba, a melyből egy évvel azelőtt mint előkelő, dúsgazdag ember távozott. Hogy álarcza még áltatóbb legyen, hülyének is tette magát. A tengerparton ögyelgett egész nap, ott, a hol a szeneshajók kikötnek. Táncozott, énekelt és, mint afféle félkegyelmű ember, fura beszédekkel mulattatta s járó-kelőket és segített a munkás embereknek, kik a szenet a hajókról a partra cipelték. Végre őt is napszámba fogadták, már csak azért is, mivel felényi napszámért kétannyit dolgozott, mint más munkás.

Hogy olyan szorgalmas és pontos volt, György magára vonta egy felügyelőnek a figyelmét, a kinek az volt a tisztje, hogy az állami kohák számára a szenet átvegye a hajókon. Ez bevitte Györgyöt a kohákba s holmi goromba munkát végeztetett vele napszámban. De a titkos olvasztás műhelyébe be nem bocsátották, s ő a világért sem mutatta, hogy oda kívánczik. A maga munkáját pedig elvégezte, mint a gép, oly pontosan. Így dolgozott Thurzó György teljes egy esztendeig mint a legutolsó napszámos. Csekély keresetéből alig telt a betevő falatra. Egy rozoga félszerben hált más harmincz munkással együtt, s e mellett egyre jókedvű volt, egy perczre sem feledkezett meg félkegyelmű szerepéről. Este, a helyett, hogy pihent volna, mindüntalan dalolt, tánczott és összevissza hadart sok bolond beszédet.

Ennyi kitartással végre sikerült Györgynek a felügyelő gyanúját elaltatni. Hogy olyan hasznavehető és dologgyőző munkás volt, bevitték a főműhelybe segédkezni. Ott aztán a legtitkosabb munkákat elvégezték az ő szeme láttára; mert hát miért is tartottak volna ettől a hülye embertől? Hogy doboghatott Györgynek a szíve, mikor végre-valahára teljesülni látta élete leghőbb kívánságát! Nagy önmegtartóztatásába kerülhetett, hogy öröme ki ne törjön belőle. Csak lopva vetett egy-egy tekintetet azokra a titkos munkákra, hogy valahogy el ne árulja nagy érdeklődését. Még egy egész esztendeig maradt Velenczében és viselte türelmesen a nyűgös álarczot, csakhogy mindent aprójjára és alaposan megtanúljon. Egyszer aztán hirtelen eltűnt a félkegyelmű napszámos. Társai azt beszéltek, hogy leitta magát, beesett egy csatornába s odaveszett. Nehány nap múlva már egy lélek sem beszélt róla.

György pedig, a mily gyorsan csak lehetett, sietett haza Magyarországra. Thurzó János örömkönnyek között ölelte keblére gyermekét, a kiről már-már azt hitte, hogy sohasem látja többé. Az olvasztási próbák fényesen sikerültek. Nem is ment azután Magyarországból egy szemér-

nyi ércz sem több Velenczébe. A Thurzók meggazdagodtak mód nélkül, és a királyi bányák is csak most hajtottak tömérdek hasznót az állami kincstárnak. A király Thurzó Jánost nagy érdemeiért grófi rangra emelte, majd bányagróffá tette, a kinek tisztje volt az ország bányá-
ügyeit igazgatni. Mint bányagrófnak jogában állott az ő idejében vert arany- és ezüstpénzre az ő nevének a kezdőbetűit kitenni. György örököse lett atyja gazdagságának és méltóságainak és őse oly családnak, mely a magyar hazának számtalan jeles férfiút ajándékozott. A Thurzó család egyik ivadéka, III. György gróf, még Magyarország nádora is volt.

A fekete vezér.

Az 1569-iki esztendő egész Magyarországon a megváltás évének tekintették. Erősen hitte a nép, hogy ekkor fogja az Isten nagy csoda által ezt a sokat megpróbált országot a törökök kezéből kimenteni. Ez a jóslat már évek óta élt a nép hitében. De a megváltás évéből már eltelt két hónap és még semmi csodálatos dolog nem történt. A török még mindig dúlt, fosztott, sőt hódításait újabb területekre is kiterjesztette. Egyszerre csak az a hír járta be az országot, hogy Debreczenben egy fekete vezér támadt, a kit maga az Isten küldött, hogy a törököt a hazából kiűzze. A megszabadítás nagy művét ő egy válogatott kisdied csapattal fogja véghez vinni; így nyilvánvaló lesz az Isten csodálatos hatalma, s az emberek nem kérkedhetnek a magok erejével. E híre nagy volt az öröm s az ujjongás az országban szerin-szerte.

Ez a fekete vezér pedig nem volt más, mint egy Karácsondi György nevű szántóvető ember, a kinek óriás testében roppant erő, elméjében pedig gonosz fűrfang lakozott. S mivel fekete arcszíné által is elütött más emberfiától - ezért nevezték is fekete vezérnek - azt kezdte hinni, hogy ő különb más halandónál s hogy ő van hivatva azt a jóslatot megvalósítani. Minthogy pedig a babonáshitű embereknek a fajtája ki nem vész soha, már rövid időn százával akadtak hívei, a kik nyomon követték a »prófétát« mindenüvé és szajátva hallgatták és hitték hazug beszédjeit. Az Isten megjelent neki - így hirdette Karácsondi György - és felszólította őt, hogy menjen el Debreczenbe, gyűjtsön istenfélő embereket s azokkal űzze ki a pogányokat az országból. Előbb álomnak tartotta ő maga is ezt az isteni kinyilatkoztatást és nem hajtott rá. Nem sokára azonban megjelent neki az Isten másod ízben, szemére vetette kishitűségét és szigorúan meghagyta neki, hogy tegye meg, a mit parancsolt. S mikor Karácsondi még mindig szabódott, azt mondván, hogy ő együgyű szántóvető, s az emberek nem fognak az ő szavainak hitelt adni, az Isten megnyugtatta őt mondván, hogy nagy dolgok kivételére mindig egyszerű embereket választ az Úr, hogy annál jobban kitűnjék az ő mindenhatósága. Ezt beszélte magáról Karácsondi, és a kába tömeg szentül hitt neki, annyival is inkább, mivel a »próféta« a nép szeme láttára ketté törte a legerősebb patkókat és vasrudakat, elszakította, miként a pozdorját, a köteleket és lánczokat és összezúzta öklével a malomkövet, mint a göröngyöt.

Debreczen városa előtt táborba szállott a fekete vezér, s itt még többen csődültek hozzá. Karácsondi különös ceremóniával avatott fel minden új embert a mennyei sereg harcosává, a mint az ő a hadát nevezte. Előbb hosszú beszédben fejtegette előtte, milyen szent kötelességre vállalkozik, és különösen lelkére kötötte a feltétlen engedelmességet. Aztán holmi érthetetlen ákom-bákom összehadarása közben meghúzta háromszor is az új ember üstökét, háromszor nyakon ütötte, megcsókolta a homlokát és megáldotta atyai áldásával. E perctől fogva fiának nevezte Karácsondi az új jövevényt, a harcosok atyjoknak szólították a vezért, egymást pedig testvéreknek. Reggel és este dobpergéssel adtak jelt a közös ájtatosságra. Ekkor az egész tábor térdre borult, a vezér fenszóval elmondta az Úr imádságát, emberei pedig szóról-szóra utána mondták. Végre Karácsondi egymaga felállott és megáldotta a híveit. A káromkodás és a játék szigorúan meg volt a táborban tiltva. A vezér tetszése szerint hirdetett ünnep- és böjtnapokat, a melyeket pontosan meg kellett mindenkinek tartani. Korlátlan hatalommal jutalmazott és büntetett, mindig az Isten nevében s egyenes parancsára, a mint az átmító a világgal el akarta hitetni.

De e szenteskedés mellett maga Karácsondi küldte el embereit prédára a szomszéd helységeibe. Egy árva igével sem feddette őket, ha falkástul hajtották a táborba az orzott vágó marhát s a társzekerek egész sorával hozták a rablott gabonát és lisztet. Ezt a fosztogatást legfőlebb avval mentette a fekete vezér, hogy embereinek jól kell táplálkozniok, hogy erősek legyenek,

mire a törökök ellen mennek, s hogy majd megtéríti ő azt a kárvallottaknak abból a zsákmányból, a mit az ellenségtől elszednek.

Már ősre járt az idő, és Karácsondi még mindig nem indult a török kiirtására. Emberei, az igaz, kétezerre szaporodtak már. De milyen gyülevész nép! Csupa elzüllött mesterlegény, dologkerülő napszámos, csavargó, s hasonló szemén-szedett népsöpredék. Ezek mind azért állottak be a mennyei hadseregbe, mert azt hitték, hogy könnyű szerrel jutnak majd gazdag prédához. Karácsondi uram bezzeg nem ilyen vitézekre számított. Ő azt hitte, hogy a harci riadóra, melyet ő az Isten nevében megfúj, tüstént lóra pattan a fél ország nemessége, és csak úgy törik egymást, hogy ki legyen harcosaival együtt a próféta zászlaja alatt a legelső. De evvel a csöcselék néppel hogy menjen ő a török ellen? Mit tegyen már most? Letegyen harci terveiről, a hadi dicsőség szép álmairól? Visszatérjen megint az eke szarvához? De akkor meg ízekre szedik az ő emberei, azok az éhenkórászok! E gondolatokon töprenkedett Karácsondi György uram éjjel-nappal. Végre megérett nagyravágyó lelkében az az elhatározás, ha nem lehet híres hadvezér, lesz belőle híres - áruló.

A tél beálltával haza bocsátotta embereit, de szigorúan rájuk parancsolt, hogy a jövő év márczius havában kiki eljöjjön a táborba, s akkor egyenesen indulnak a török ellen. Ő maga ez idő alatt folyton járt-kelt, mintha harcosokat toborozna s élelmi- és hadiszereket gyűjtene. Pedig titkon a szolnoki basával alkudozott, azt ígervén neki, hogy egy bizonyos pénzösszegért kezére szolgáltatja az egész seregét. Meg is kötötték az alkut és megbeszélték aprójára az árulás tervét.

A következő év tavaszán csakugyan összegyűlt megint sok garázda nép Karácsondi György táborában. A tavaliakhoz csatlakoztak újak is. A fekete vezér szemlét tartott e gyönyörűséges had felett s kijelentette, hogy harmad napra harczba indulnak. Addig kiki térjen magába, bőjtöljön és fohászkodjék az Istenhez. A nagy nap előestéjén ünnepies isteni tiszteletet tartott a próféta, aztán egy emelkedett helyről görcsös rángatózások között kihirdette az Úr akarátát, a ki neki - a mint mondá - az elmúlt éjjel megjelent volt, hogy t. i. egyelőre csak hatszáz emberrel törjön a bala-szent-miklósi erődítésre, mely a szolnoki révet őrzi. Ennek az erődítésnek a falai azonnal leomlanak, a mint az Isten harcosai kürtjeikbe fújnak, az égből pedig tűz, égő szurok és kénkö esik majd, mely a várórséget meg fogja emészteni mind egy lábíg. Fölösleges a fekete vezér hadának fegyverrel és élelmi szerekkel czipelkednie, hogy annál gyorsabban érjen célra. Az Úr majd gondoskodni fog a maga hadseregéről csodálatos módon.

A kitörő lelkesedés éktelen zajával fogadta a mennyei hadsereg ezt a beszédet. Nagy volt a tolakodás, mert mindenki szeretett volna ebben az első hadjáratban részt venni. Karácsondi pedig gondosan kiválogatta azokat, a kikről biztosan tudta, hogy vak hittel bíznak benne. Ezekkel aztán másnap hajnalban zsolozsmákat énekelve elindult, a többi pedig a táborban maradt a próféta hű hadnagya, Szűcs László vezetése alatt.

Délutáni három óráig haladtak már a nélkül, hogy csak egy perczig is pihentek, csak egy falatot is ettek volna. Ekkor békétlenkedni kezdett a csapat, s többen is kijelentették Karácsondinak, hogy ők egy tapodtat sem mennek tovább, ha enniök nem ad. A próféta azonban rájuk sem hederített, hanem nyugodtan haladt a sereg élén és zsolotárokat mormogott. De mikor az elégtelenség nyílt zendülésben tört ki, a népámító dörgedelmes hangon lehordta embereit kishitűségökért, elmondta őket gyáváknak, nyomorúttaknak, a kik meg nem érdemlik, hogy az Úr az ő kezök által vigye véghez a megszabadítás művét. Azután a földre vetette magát és kérte az Istent, ne rója fel hű seregének bűnül e csüggettségét. Az ördög műve az egész; az akarja embereit megtántorítani, mert érzi vesztét a törököknek, a kiket védelmez. Erre ünnepies hangon, mintha isteni sugallatot tolmácsolna, kijelentette, hogy egy óra múlva lesz élelem az egész népnek elég.

És volt is. Egy közeli erdőben tömérdek, különbnél különb ételeket és italokat találtak, a miket a próféta előtte való nap titokban oda hordatott. Szántsándékkal éhezette is embereit, hogy a »csoda« annál csattanósabb legyen. Volt is akkora hatása, hogy különbet maga Karácsondi uram sem remélt. Lábaihoz borúltak mind s úgy kértek tőle bocsánatot, hogy a hitőkben megtántorodtak volt. Szent esküvel fogadták, hogy ezután vakon engedelmeskednek neki s vele együtt megdöntik még a pokol kapuit is. Emberei közül kettő pedig sietett vissza Debreczenbe s hirül vitték a táborba, mint hullatott az Isten a próféta kérésére ételt és italt az égből a szent hadsereg számára. Volt ott is öröm és lelkesedés. Szűcs László csak nagy ügygyel-bajjal tudta őket visszatartani, mert mind el akartak a csodatévő vezérhez menni.

A mi hatszáz emberünk pedig testben és lélekben megerősödve folytatta útját, és nem sokára feltűnt szemeik előtt a szentmiklósi erődítés. A vezér nagy csendben csatarendbe állította embereit, aztán a földre borúlt, hogy imádságban az Isten segítségét kérje. Egy darabig megint hányta-vetette magát a földön görcsös vonaglásokban, erre hirtelen felugrott és éktelen kiabálásban tört ki.

E pillanatban tűz kezdett hullani az erődítésre, azaz magok a törökök dobáltak röppentyűket, a mit Karácsondival eleve megbeszéltek volt, hogy a mennyei sereget ámítsák. Ezen kívül meggyújtottak a várban egypár szalmaboglyát, s a várórség tompa óbégatást hallatott, mire a mi embereink azt hitték, hogy lángba borúlt az egész erődítés, s hogy a törökök halálos kínjokban nyögnek, hörögnek úgy. Hogy ím a jövőndölés első fele beteljesedett, a mennyei sereg egy perczig sem kételkedett már, hogy a kürtrivallásra az erősség falai is leomlanak. Mentek is nyugodtan előre, az ellenség legcsekélyebb ellenszegülése nélkül, egész a várkapuig, a falak tövéig. Most a vezér, a ki seregétől egy kicsit távol egy magános dombra állott, jelt adott, a mire hatalmasan megfújták a hadi kürtöket s erősen pergették a dobokat.

Egyszerre azonban a hirtelen megnyílt kapuból s a tornyok és bástyák lövőréseiből számtalan ágyútorok és puskacső szórta pusztító tüzét a szerencsétlen emberekre. A rémület, a zavar kimondhatatlan volt. A felénél több ott fetrengett vérében, a többi vad futásban keresett menedéket. De ott állottak lesben a szolnoki spahik s vágták, aprították a szegény menekülőket. A hatszázból csak harmincz került ki a halált.

Mire a fekete vezér, a kinek természetesen semmi baja nem történt, a debreczeni táborba ért, már eljutott volt oda a menekültek által a nagy szerencsétlenség híre. És az alávaló áruló az ő vakmerőségében azt hitte, hogy sikerül az ámítást és csalást ezután is folytatnia s a seregének hátra lévő részét is a vágóhídra vinnie, mint a hogy magát a szolnoki basával szemben kötelezte volt. Törekedett is embereivel elhíttetni, hogy a csodás jövőndölés legnagyobb részében beteljesült, és csak katonái martalékszomján és hitetlenségén múlt, hogy egészen úgy nem történt, a hogy ő megjövőndölte volt. Csak kevesen voltak már, a kik neki hitelt adtak, s ezeknél is mind jobban csökkent az ő tekintélye. A táborban nagy volt a rendetlenség, hiányzott az élelem, a miért is emberei szökdösni kezdtek. Hogy ezen a bajon segítsen, Karácsondi felszólította Debreczen városa polgármesterét, hogy egy hét leforgása alatt bizonyos mennyiségű élelmet, bort, posztót, bőrt és különféle ruhaneműeket küldjön neki.

A polgármester azonban már régen rossz szemmel nézte volt a mennyei Hadsereg garázdálkodásait. A város tekintélyes polgáraival tanácskozott is, mit kellene Karácsondi urammal s az ő csöcselék hadával szemben tenni, sőt Báthory Györgytől nem rég segítséget is kért volt ellenök. Nem sokat törődött tehát a fekete vezér felszólításával. E miatt megharagudott Karácsondi. Kapta magát, bevágatott óriás termetű harminczhat emberből álló testőrsége élén a városba, elfogta a polgármestert s megparancsolta testőreinek, hogy akaszszák fel a városnak ama kapuján, mely a mennyei hadsereg táborára néz. Ezek csakugyan fogták, megkötözték a polgármestert és már teljesíteni akarták urok parancsát. Ezt látván, a debreczeni polgároknak felforrtyant a vér. Azonnal bezárták a város kapuit, hogy Karácsondi kívülről segítséget ne

kaphasson, neki estek a fekete vezér testőreinek és ledorongolták őket, kiszabadították a polgármestert és foglyúl ejtették a prófétát. Épen akkor hozták a hírt, hogy közelednek Báthory György segítő csapatjai. Azonnal székülést tartottak és egyhangúlag halálra ítélték Karácsondi Györgyöt rendzavarás, csalás és árulás miatt, és még az nap lefejezték a város piacán a nép ujjongása közt.

Alig értesült Karácsondi hadnagya, Szűcs László, hogy kivégezték a vezért, bosszút lihegve indult Debreczen ellen, hogy porrá égesse a várost. De a polgárság fegyvert fogott, egyesült Báthory csapatjaival és nagy erővel támadtak a mennyei hadseregre. Az elbolondított emberek, a kik sokat szenvedtek az éhségtől és más nélkülözésektől, s a kik csak kénytelen-kelletlen maradtak a próféta táborában, nem igen állottak helyt a debreczeniek támadásának, hanem futottak, ki merre futhatott. Csak Szűcs László és néhány elszánt embere vagdalkoztak egy ideig, míg végre a városi polgárok kardcsapásai alatt ki nem lehelték lelköket.

Így végződött a fekete vezér hadjárata, a mely teljes egy esztendeig tartott.

Bosnyák Zsófia.

A Vág folyó mentén, Trencsén és Túrócz vármegyék határán van Sztrecsén vára, a melynek ura vagy harmadfél századdal ezelőtt Vesselényi Ferencz volt. Ennek neje volt Bosnyák Zsófia, a füleki várkapitánynak, Bosnyák Tamásnak a leánya. A milyen vad, szilaj és heves-vérű ember volt Vesselényi, ép olyan gyöngéd, jámbor és istenfélő volt az ő felesége Zsófia, a kit már életében is oly rajongással szeretett és tisztelt a nép, akár a szentet. A hány templom a vidéken volt, mindnyájának ő ajándékozta a misemondó ruhát, ő hímezte művészi kézzel az oltárterítőt. Abban telt legnagyobb gyönyörűsége, ha felkereshette a szegénység és nyomor tanyáit s a betegek és sínlődők fekvőhelyeit, ha adhatott a maga bőségéből a szűkölködőknek s a lelke gazdagságából azoknak, a kik vigasztalásra szorultak.

Egyszer roppant csapás érte Sztrecsén vidékét: rémséges módon pusztított a döghalál. Úton-útfélen hevertek a haldoklók és a holtak. De még nagyobb volt az a rombolás, melyet a véstől való félelem az élők lelkében okozott. Szomszéd nem törődött többé a szomszéddal. Megszűnt a rokonság; vízzé vált az atyafi-vér. A vonagló apát elhagyták saját felnőtt magzatjai, s a tulajdon édes gyermekétől rémülten futott az anya, ha észrevette, hogy szederjes az ajaka.

Sztrecsén vár ura pedig, a mint látta, hogy rakásra halnak jobbágjai, csak úgy dúlt-fúlt tehetetlen haragjában és zúgolódni kezdett az Isten ellen. »Hát már az egész mezőt temetővé akarod változtatni, haragvó Isten!? - ilyen vétkes beszédre nyitá meg ajkát. - Alig marad már jobbágyom, a ki harcoljon, szántson, vessen és arasson. Ma is óriás termetű hét egy-testvér hullott el rövid egy pár óra alatt. Hadd maradjanak ott a mezőn temetetlen, a farkasok és hollók étkeül. Gondoskodjék a temetésökről az, a ki rakásra ölte őket!«

Szívébe nyilallott a jámbor Zsófiának, a mint férje ez istentelen beszédjét hallá. »Ne kísértsd az Istent, kedves uram - így szólt - hanem kérd inkább velem együtt, hogy könyörüljön e veszendő népen és vegye le róla sújtoló jobbját. Annak a szerencsétlen hét testvérnek pedig adj nyugalmas sírt az anyaföld ölében, add a pornak vissza, a mi porból való.«

»Hallgass el, asszony! - förmedt a feleségére Vesselényi. - A te gyáva beszéded még jobban dühbe hoz. Hát még térden hálát adjak annak, a ki irtja, pusztítja a gyámoltalan népet? Még porba hullva köszönjem meg neki, hogy alkalmat ad az özvegyekről és árvákról gondoskodnom? A kutya szokta nyalni azt a kezet, a mely őt csak az imént ütötte-verte. Még egyszer mondom: az a hét testvér ott marad a mezőn! Temessék el akár az erdő fenevadai. De ember ne nyúljon hozzájuk, mert fejével lakol érte!«

De alig borúlt az éj Sztrecsén vidékére, a kegyes Zsófia elhagyta egyedül a várat s egyenesen a mezőnek tartott, hol a testvérek tetemei hevertek. A különben félénk nőnek bátorságot adott az Isten; nem ijesztette őt most sem az éj magánya és sötétsége, sem a holtak képe, sem pedig az a félelem, hogy a vész áldozatait érintvén, ráragad az öldöklő nyavalya. És az erőtlen, gyöngé nőnek erőt adott az Isten; a nehéz ásóval, kapával órákig törte a kemény rögzöt, és egy pillanatra pihenést nem engedte magának, míg el nem készült az öblös sír. Ebbe egymásután befektette a testvéreket, folyton imádságot rebegve az ő lelki üdvökért. Aztán annak rendje és módja szerint behantozta a sírdombot és nyugodt lélekkel tért vissza a várba.

Már korán, hajnal hasadtával jött jelenteni egy szolga, a kit Vesselényi őrnök a mezőre rendelt volt, hogy a testvérek el vannak temetve.

»Ki ásta el a holtakat? - kiáltott bösz haraggal Vesselényi. - Hozzátok elő íziben, a ki tilalmamat vakmerően áthágta!«

»Sohse kell azt ide hozni, uram - szólt a szolga - itt van közeledben. Saját hitvesed volt a sírásó!«

»Parancsolom, hogy a sírt dúljátok fel fenéig s a holtakat hányjátok szét!« - kiáltott fékezhetetlen haragjában Vesselényi. Hiába volt a jámbor Zsófia minden rimánkodása, minden könnyhullatása; a kemény úr nem engedett, s a cselédek úgy tettek, a hogy a gazdájok megparancsolta.

Mikor beesteledett, Vesselényi maga ment ki a mezőre és lesbe állott a holttetemekhez közel, hogy majd, ha a felesége megint el találna jönni, ő maga akadályozza meg a testvérek eltemetését. Ott virrasztott egész éjszaka; de egy árva lelket nem látott, egy szusszanást nem hallott. S midőn virradatkor elébújt leshelyéből s oda ment, a hol a holtak heverték, elképedt ámulatában, mert a testvérek megint el voltak temetve s a sír felhantozva, egészen úgy, mint tegnap hajnalban. Pedig most is a kegyes Zsófia tette sírba a holtakat. Látták is a cselédek, a mint ment s a mint visszajött. Csak Vesselényi nem látta. De ennek szigorú parancsára a szolgák megint kihányták a testvéreket a sírból.

Harmadnap este Vesselényi otthon akarta a feleségét meglesni, ha elhagyja-e csakugyan a várat. Mert akárhogy bizonyozták a cselédek, ő nem akarta elhinni, hogy Zsófia künn járt volna az elmúlt éjszaka a mezőn. És csodák csodája! Tegnap éjjel nem vette őt észre, pedig órák hosszat előtte dolgozott a mezőn; ma meg ott látta szenderegni hófehér párnáin, pedig Zsófia az esti ájtatosság után le sem feküdt, hanem a feszület előtt levő zsámolyból keresztet faragott, mi közben a kezét is megsebesítette, s a mint ez elkészült, ment ki a holtakhoz, eltemette őket, immár harmad ízben, s a sír fejéhez oda állította a keresztet, a mely piros vérével volt festve.

Reggelre kelve jön a cseléd s jelenti urának, hogy Zsófia az éjszaka megint künn járt, eltemette a testvéreket, és megint ép a sír.

»Kivágtom a nyelved, alávaló, hazug cseléd - kiált az úr és dühével alig bír. - Saját szemeimmel láttam őt ágyában aludni.«

»Én nem mondhatok mást, nagy uram - így felelt a szolga - csak azt, hogy úgy láttam az éjjel hitvesedet, mint a hogy most látlak téged. Mielőtt a mezőre kiment, a zsámolyból keresztet faragott s a kezén mély sebet ejtett. Eredj uram, nézd meg, s ha igazat nem mondok, tégy velem, a mit akarsz.«

De Sztrecsén ura a kegyes Zsófia kezén a sérülésnek még csak a legcsekélyebb nyomát sem találta. Azért parancsot adott, hogy az árulkodó szolgának tüstént a fejét vegyék, a testvéreket pedig szedjék ki újfent a sírból és égessék el.

Nem sokára azonban jött vissza a poroszló, a kinek ezt parancsolta volt, s így szólt: »Uram, a gonosz szolgán nem lehetett az ítéletet végrehajtani, mert alig hogy innen eltávozott, elfogta a nyavalya s már egy óra múlva kiszakadt a lelke. A hét testvérnek a sírját pedig emberi kéz nem képes feldúlani. Oly kemény lett a síron a hant, akár az aczél, s a csákány, ha bevágják, darabokra törik, mintha üvegből volna.«

Most vette csak észre Sztrecsén kevély ura, hogy itt az Istennek csodás hatalma működik. Félni is kezdett, hogy a szolga után, a ki neki gonoszságában segédkezett, immár ő reá kerül a sor. Jámbor hitveséhez sietett s őszinte bűnbánattal kért tőle bocsánatot, hogy neki annyi lelki fájdalmat okozott. Igazán sajnálta, hogy heves vérén megint nem tudott uralkodni.

Gyöngéd szeretettel borúlt most Zsófia a férje nyakába és így szólt: »Nem éreztem én egy perczig sem haragot ellened, édes férjem, hanem őszintén szántalak, hogy erőt vett rajtad egy gonosz szenvedély. Ne én nekem valld be bűnödöt, és ne én tőlem kérj bocsánatot, hanem az

egy élő Istentől, a kinek én könyörögtem minden nap, hogy ne szálljon veled pörbe azért, a mit elvakultságodban cselekedtél.»

Erre fogta férje kezét, elvezette ágyas házába a feszülethez, ott vele együtt térdre borúlt, és Vesselényi töredelmes lélekkel bánta meg bűnét és kért bocsánatot teremtőjétől.

Azon naptól fogva pedig, hogy a hét testvér háborítatlan a sírban nyugodott, megszűnt a döghalál Sztrecsén vidékén.

Néhány évvel azután meghalt az istenfélő Zsófia, s eltemették őt egy kápolnában, mely a Vág folyó kies völgyében egy meredek sziklacsúcson állott. Abban a kápolnában tartotta volt őt esztendővel azelőtt esküvőjét Vesselényi Ferenczczel. S a ki a hét testvér holttemét jámbor lélekkel háromszor is a sír ölébe helyezte, annak holttemével csodát mívelt az Isten. Hónapok, évek múltak, s az istenes hölgy enyészetlen s oly szépen feküdt koporsójában, mint temetése napján. Arczán, mint mikor élt, az a megnyerő szelídség, ajkán a jóság mosolya.

Azóta harmadfél század múlt el. Számtalan nemzedék szállott sírba. Romba dült Sztrecsén büszke vára, és összeomlott a kápolna a Vág kies völgyében. De Bosnyák Zsófia holtteste maiglan győzedelmeskedik időn és enyészeten. Még ma is romlatlanúl pihen Teplicska templomában, a hová őt később a jámbor kegyelet helyezte, és áldott emléke ajkról-ajkra, nemzedékről-nemzedékre száll.

Beczkó.

A tizenötödik század elején szokatlan hatalomra emelkedett Magyarországon egy Stibor nevű lengyel nemes, a ki még nagy Lajos királyunk idejében került volt az országba. Hasznos hadi szolgálataiért Zsigmond király a Vág folyó mindkét partján annyi földet adott neki jutalomul, hogy kitelt volna belőle egy kis királyság. Stibor nem is nevezte magát másképp, csak a Vág urának. Az ő területén korlátlanul és nagy kegyetlenséggel uralkodott s ezernyi ezer jobbágynak valóságos átka volt.

Egyszer Stibor vajda szolgálataival egy fárasztó vadászból tért vissza s egy sziklahegygel szemközt telepedett le pihenni a gyepen. Ez a sziklahegy Trencsén városán alúl emelkedett a Vág partján, és oldalai oly meredeken estek alá minden felől, hogy megmászása lehetetlennek látszott. A kegyetlen úr kíséretében ott volt Beczkó is, az udvari bolond, a ki urát mindenféle tréfával és sületlenségek összehadarásával mulattatta. A vajdát, ki különben sötét tekintetű, mogorva ember volt, most derült hangulatba hozta Beczkó az ő furcsa beszédjeivel. Stibor e ritka jókedvében embereinek, a kik kíséretében voltak, azt az ígéretet tette, hogy kész kinek-kinek a kívánságát teljesíteni. Siettek is mind élni a jó alkalommal, s az egyik ezt, a másik amazt kívánta.

Mikor az udvari bolondra került a sor, ez a gazdája ígéretét is tréfára fogta, rámutatott a szemközt lévő meredek sziklára s így szólt: »Annak a sziklának a tetejére építtess nekem várat!«

Hangos kacagásra fakadtak a szolgák, s az egyik ezt mondta: »Bolond kívánság, mely a lehetetlent áhítja!«

»A lehetetlent?« kiáltott haragosan Stibor vajda. »Mi volna az én hatalmamnak lehetetlen?! Én a szavammal nem játszom. A te kívánságod, Beczkó, teljesülni fog. Egy év alatt el kell a várnak készülnie. A neve pedig Beczkó legyen!«

És Stibor legott szigorú parancsot adott minden jobbágynak, hogy fogjanak nyomban a munkához. Férfinak és nőnek, aggnak és gyermeknek egyaránt kellett dolgoznia hőben-hóban, éjjel-nappal szünet nélkül. Már hetek óta fáradozott, izzadott sok ezer ember, és munkájoknak még semmi látszatja nem volt. Lehetetlennek látszott, hogy emberi erő ekkora nehézségekkel megbirkózzék. Beletelt egy félesztendő, míg a meredek sziklafalban utat tudtak törni, melyen az építő anyagot fel lehessen vinni a kőszál ormára. Hiába rendelte oda Stibor minden emberét és minden igavonó barmát; hiába ütötték-verték a kegyetlen munkafelügyelők az alélt munkásokat: csak nem volt remény, hogy elkészüljön egy év alatt a vár.

Ekkor Stibor vajda parancsára elzárták a Vág völgyében elvezető országutat s az ott elhaladó békés utasokat nyolcz napi kényszermunkára szorították. A vajda őrei még urakat és úrasszonyokat is elfogtak. Magok nyolcz napig Stibor vendégei voltak. Etették, itatták, minden lehető kényelemmel ellátták őket; cselédjeiket pedig és lovaikat munkára kényszerítették.

Így végre mégis csak elkészült a vár a kitűzött határidőre. De mindenik kövére átkot mondott a megkínzott nép, mert mindenik kövére sűrűn omlottak könnyei. Azonban csak a neve volt a Beczkóé, mert mikor még épülőfélben volt, elhatározta Stibor vajda, hogy udvari bolondjának helyette termékeny szántóföldet ad s megtartja magának lakóhelyül. Volt ugyan még neki ezen kívül harmincznál több vára az ország különböző vidékén, de egyiket sem tartotta magához annyira méltónak, mint a megközelíthetetlen és minden veszedelemmel büszkén daczoló Beczkó várát.

Nem is volt ehhez fogható vár széles ez országban sem erősségre, sem nagyságra, sem pedig pompára nézve. Mérföldekre terjedett minden irányban a nyékje⁴, s benne csak úgy hemzsegett a nemes vad. Díszkertjében a legritkább délszaki növények pompáztak. Hosszú lombfolyosók, vízesések és szökőkutak adtak nyári nagy melegben enyhe hűvösséget és a szemnek gyönyörködtetést. Olaszországból hozatott Stibor vajda festőket és szobrászokat, a kik megtöltötték Beczkó várát a művészet remekeivel. A drága edényeknek, fegyvereknek és szőnygeknek pedig se szere se száma nem volt.

Stibornak egyetlen fia volt, a ki jegyben járt egy cseh hercegisasszonnyal. A vajda úgy rendelte, hogy fia az ő nászünnepe Beczkó várában tartsa meg, ez legyen egyszersmind az új vár felavatása. Kétszáznál több vendég jelent meg a nászünnepen, Magyar- és Csehország főnemességének a színe-java. És Stibor a vendégeket ott marasztalta teljes egy esztendeig. Ez idő alatt egyik vígaság a másikat érte. A vendégek közül egynehány ez idő alatt Beczkó várában meg is halt. De ez a víg társaságot mulatozásában, a vadászatokban, a torna- és más játékokban, a díszlakomákban nem igen zavarta.

Épen ilyen víg lakománál ült Stibor az ő vendégeivel, a mint egyszer csak kegyetlenül vonítva besántikál a vajdának egy különösen kedvelt kopója. Egyik lába össze volt zúzva s egyenesen a gazdájához sietett, mintha csak tőle követelte volna, hogy büntesse meg a tettét.

Istentelenül káromolva pattant fel Stibor ültőhelyéből. »Ki tette ezt?« kiáltott oly erővel, hogy csak úgy regett belé a terem, s hogy valamennyi vendégének az ajkán elhalt a szó. A vajda, hogy senkitől feleletet nem kapott, még dühösebb lett. »Ki tette ezt?« ordított újból, és nyakán és homlokán kötélvastagságnyira megdagadtak az erek. »Tüstént vezessétek elém a nyomorúltat, hadd büntessem meg érdeme szerint!«

Nem sokára eléhurczoltak a szolgák egy ősz embert, a ki már vagy negyven esztendő óta szolgálta Stibort. Ez lábaihoz borúlt a vajdának és rebegő ajakkal kért bocsánatot: hogy a kutya pajzanságában lerántotta róla a ruhát, hogy szép szerivel nem tudott tőle szabadulni, hogy véletlenül, nem akarva, ütött rá olyan szerencsétlenül.

De a kegyetlen úr rá sem hallgatott a szegény jobbágy mentségére és kérelmére s azt parancsolta embereinek, hogy taszítsák le a mélységbe a sziklafal legmeredekebb pontjáról. Hiába volt a szerencsétlen ember minden esengése, hiába hivatkozott rá, hogy Stibor hű szolgálatában öszült meg, hiába rimázkodtak a vendégek is a vajdának, hogy kegyelmezzen meg neki - a kegyetlen úr hajthatatlan maradt.

A poroszlók fogták a hű cselédet s oda vonszolták a sziklafalhoz, hogy urok parancsa szerint cselekedjenek vele. A mint ott állott a feneketlen mélység szélén, a mint végig futott rajta a halál borzongása, így kiáltott az ősz jobbágy:

»Stibor vajda! ím halljad a halál révéről utolsó szavamat: Megidézlek téged a legfelsőbb bíró elé! Mához egy esztendőre jelenjél meg az egy igaz Isten ítélőszéke előtt és felelj erről a mai gyilkosságról!«

Mikor Beczkóvár urának a szerencsétlen ember e megidézését elmondták, nagyot kaczagott rajta. De biz' az borzasztóan beteljesült, mert az ártatlanul ontott vér nem kiált hiába bosszúért az egekbe.

Épen évfordulója volt annak a rettenetes tettnek, a melyet Beczkó várában már-már el is felejtettek, midőn Stibor néhány lengyel nemesnek a tiszteletére, a kik hozzá mint vendégek betértek, nagy lakomát szerzett. A vár ura ma széles jókedvében igen sűrűn koczcintott földijeivel és a hosszúra nyúlt ebéd után ingatag léptekkel ki ment a várkertbe, hogy egy

⁴ Vadaskert.

hűvös helyen ledűljön aludni. Egy forrás mellett, a melynek friss vize még mai napig is buzog, érte utól a bosszú a kegyetlen Stibor vajdát. A mint elaludt, egy mérges kígyó oda mászott hozzá és kimarta mind a két szemét. A kegyetlen úr kínjában ordítani kezd, fut, rohan vaktában egyenesen arra a helyre, a honnét egy évvel az előtt ugyanaz órában hű cselédjét letaszította, s velőig ható kiáltással lezuhan a mélységbe.

Beczko, vagy a mint másképp is nevezték, Bolondócz vagy Bolondvár már rég romban hever, de híven megőrizte a monda keletkezésének és azon eseményeknek a történetét, a melynek színhelye volt.

Nyáry Lőrincz.

A híres-neves Nyáry-nemzetségnek, a mely még II. Géza király alatt nyert nemességet, legderekabb sarja volt Nyáry Lőrincz. Kortársai őt hősiességeért s a törökökön nyert számtalan győzelmeért a keresztyénség oszlopának nevezték. Midőn 1551-ben Achmet fővezér százezer emberrel bejött az országba, és a budai basa hatvanezer emberével egyesülvén, sorra elfoglalta Temesvárt, Lippát, Drégelt, Salgót, Magyarország egész nyugati fele a törökök kezébe került. Még csak az egy Szolnok daczolt a félhold hatalmával; ennek kapitánya pedig Nyáry Lőrincz volt.

Szolnokot legyőzhetetlen erősségnek tartották. Egyik oldalt a Tisza, a másodikon a beléje szakadó Zagyva, a harmadikon pedig ezt a két folyót összekötő csatorna védte. Voltak azonkívül hatalmas falai, erős sánczművei, ágyúkkal megrakott tornyai és bástyái, és volt tömérdek lövő- és élelmiszere. Legnagyobb erőssége azonban a derék várkapitánynak hősi szelleme és vezéri jelessége, továbbá Nyáry hű hadnagyának, Pekry Gábornak, kipróbált bátorsága volt. A várat összesen 750 ember védte. Ezek között csak kevesen voltak magyarok; legnagyobb részök olasz, német és spanyol zsoldosokból állott.

Előbb Ali, a budai basa, szállotta meg Szolnok várát húszezer emberrel. Ő azt hitte, ekkora sereggel agyonnyomja azt a maroknyi népet, mely a várat védelmezte. Kevély üzenettel felszólította tehát Nyáryt, hogy ne vesztegesse hiába az embereket s adja át a várat. De a kapitány röviden azt üzenté vissza, hogy: soha! Erre a basa nyolcz álló napig szüntelenül lövöldöztette a várat minden oldalról s nagy álmélkodással tapasztalta, hogy a vár népe ekkora ostromnak még csak oda se néz. Sőt Nyáry néhányszor kirentott a várból s a basa embereiben kegyetlen pusztításokat vitt véghez. Csak most látta Ali, kivel van dolga, s nagy sietve küldött Achmet fővezérhez, hogy jöjjön azonnal segítségére.

Ez nem sokára meg is jelent egész tengernyi hadával, és a táborban levő hitsorsosai oly éktelen örömkialtással fogadták, hogy mérföldekre elhallatszott. A sík földet köröskörül, a meddig a szem csak ellátott, a török harcosok tarka tömegei borították. Mint a sűrű erdő meredezett a tömérdek láncsa, s az ezernyi ezer társzekér és sátor a távol ködében veszett el a szemkör szélén. S a mint a fővezér végig lovagolt a rengeteg táboron, és megszólalt a sok csengetyű, harsogott a rézkürt, pergett a dob, vad ujjongásba törtek ki a dandárok, tomboltak és nyertettek a paripák, koválygott és nyüzsgött a beláthatatlan sokaság: Szolnok várőrsége, mely a falakra gyűlt volt, bizony csüggedezni kezdett.

Nyáry aggodalommal vette észre embereinek ezt a hangulatát. Csakhamar maga köré gyűjtötte és lelkes beszédjével annyira felbuzdította őket, úgy fel tudta bennök szítani a harci lelkesedés tüzét, hogy ott nyomban megesküdtek az egy élő Istenre, hogy inkább örömmel eltűri mindenike a halált, semhogy a várat feladják. De már rövid egy pár nap múlva kitűnt, hogy szalmaláng volt ez a lelkesedés. A titkos összeesküvés, a tervezett lázadás félreismerhetetlen jelei mutatkoztak a várőrségben. A törököknek sikerült a zsoldosokhoz leveleket juttatni, a melyekben eget-földet ígértek nekik, ha a kapitányt a vár átadására kényszerítik, és a legborzasztóbb dolgokkal rémítették őket, ha az ellentállást folytatják.

A zsoldosok titkos tanácskozásaikon elhatározták, hogy a várat a törököknek ugyan át nem adják, mert féltek, hogy a temesváriak sorsára jutnak, hanem hogy titkos utakon kilopózkodnak Szolnokból. Azonnal el is küldtek három olasz zsoldost, hogy tudassák ezt az elhatározásukat a kapitánynyal. Nyáry parancsot adott, hogy tüstént vessék börtönre azt a három olasz katonát. De nem volt, a ki parancsát teljesítse, mert emberei egytől-egyig mind ellene esküdtek. Hiába volt Nyáry minden fenyegetése, minden rábeszélése, hiába rimánkodott nekik

könnyező szemekkel, hogy álljanak el végzetes szándékuktól - kérő hangja elveszett az összeesküvők vad zajában, a kik végig sem akarták őt hallgatni.

»No hát halljátok meg utolsó szavamat - szólt a kapitány mennydörgő hangon, karját fenyegetőleg felemelve. - Az Isten szent nevére esküszöm, hogy el nem hagyom e várat, hogy, ha egyes-egyedül is, de kötelességem hű teljesítésében itt fogok meghalni. Azonban ti sem szabadultok innen, hanem elpusztultok mind egy lábíg, csak hogy nem mint becsületes katonák, hanem mint alávaló, hitvány árulók, a kiket elkárhoztat és utálattal említ a világ a jelenben és jövőben mind örökké. Más szavam hozzátok nincsen!«

De mind ennek semmi hatása nem volt. Csak az egy Pekry Gábor állott oda Nyáry mellé és szent hittel fogadta szintén, hogy jóban, rosszban hű társa és osztályosa lesz a kapitánynak és vele együtt akar elesni a vár védelmezésében.

A mint beesteledett, az összeesküvők készülődni kezdtek a szökésre. Egy csapat beállított Nyáry Lőrinczhez és követelte a kulcsokat ahhoz a titkos úthoz, mely a Zagyva medre alatt vezetett ki a szabadba s mely sok vasajtóval és rácskapuval volt elzárva. De a kapitány kereken kijelentette, hogy a míg ő él, azokat a kulcsokat egy gyáva áruló sem kapja meg. S midőn egy közülök kilépett, hogy vezére ellen kezét felemelje, Nyáry kardot rántott s egy csapással levágta a vakmerő zsoldos karját. Most neki rontottak böszülten mindnyájan, a földre teperték, és csak Pekry elszánt magatartása mentette meg a haláltól. Az árulók pedig fogták a kulcsokat és siettek a vár piaczára, a hol társaik már türelmetlenül várták őket. Nyáry Lőrincz pedig, noha a dulakodásban négy sebet is kapott s egész teste össze volt törve, mégis kivitte magát egy erkélyre, mely a piacra szolgált, s onnét még egyszer intette egy megható beszédben az összeesküvőket, hogy ne kövessék el ezt a gyalázatos tettet. És csakugyan közülök húszan, a kiknek keblében a becsület utolsó szikrája még el nem aludt, visszatértek bűnbánólag derék vezérükhöz, a ki őket úgy fogadta, mint az atya szokta megtért gyermekét; a többi pedig galádul megszökött.

Éjfél után egy óra volt, midőn Nyáry Pekry Gábor kíséretében kiment a várpiacra, a hol együtt volt az a húsz ember, a kik magokat önkényt hősi halálra szánták. »Atyámfiak - így szólt hozzájuk - abban a nagy búban, a melyet nekem társaitok okoztak, nagy vigasztalásomra van, hogy ti visszatértetek a kötelesség útjára, hogy készek vagytok vértanu-halállal kiköszörölni azt a csorbát, melyet ők a magyar név becsületén ejtettek. Hiába akarnálak titeket ámítani; ti ép úgy tudjátok, mint én, hogy számunkra nincs menedék, nincs más út, csak a dicsőséges halál. Kössünk tehát szent szövetséget életre-halálra, hogy egyik a másikért harcol in a szakadtáig, élete fogytáig!«

Mély meghatottsággal emelték a hősök jobbokat az égre, úgy fogadták, hogy egymástól az életben el nem válnak többé. Erre a vezér kijelölte kinek-kinek a helyét, ha az ellenség reggel az ostromot megújítja. Majd elhozott ételt és italt és embereivel együtt vidáman lakomázott, hogy a nagy munkára erőt szerezzenek. Aztán kiki a szobájába ment, hogy Istene előtt lelkét kiöntse. Mikor ez is megtörtént, Nyáry felöltötte legpompásabb díszruháját, tűszőjébe tette a vár kulcsait, fogta a zászlót, a melyet már annyi fényes győzelemben fennen lobogtatott volt, úgy jelent meg hű társai körében.

Alig hasadt a hajnal, a törökök máris lődözni kezdték Szolnokot roppant erővel. A várbeliek pedig alig-alig viszonozták a tüzet, a minek a török fővezér csakhamar megsejdté az okát és tüstént parancsot adott az általános ostromra. Vad ordítással tódult az ellenség özöne egész a várfalig. E pillanatban elsütteték Nyáry az ágyúkat, melyek mind ugyanegy pontra voltak irányozva, a hol legsűrűbb volt a tömeg. A pusztítás rettenetes volt. Meghökkenve állott az ellenség egy darabig, hogy annál nagyobb dühvel rontson a várnak.

Nyáry a várkapu előtti téren állott Pekry Gáborral a legnagyobb ágyú mellett. Egyszerre csak hallják hátok mögött a vad Allah-kiáltást. Az ellenség bejutott a várba a Tisza felőli részen, a hol emberek nem védték. A kapitány kürtjébe fúj, s e jelre köréje gyűlnek hősei mind. Most megnyílik a kapu két szárnya, és tódul be rajta a török, mint az árvíz, mely a gátot lerontotta. E pillanatban Pekry elsüti a nagy ágyút, a mely lánczokkal, vas- és ólomdarabokkal volt megtöltve. Irtózatossá jalkiáltás rendíti meg a levegőt. Egész sorokat elsepert ez az egy ágyú. De a holtak halmain át rohan bosszúvágytól lihegve az ellenség s elnyomja tömegével a szolnoki hősokeket. Ezek még térdre rogyva, még haldokolva is osztják a halálos csapásokat. Nyáry tizenhét sebből vérezve roskadt össze. Oldalán feküdt Pekry Gábor, kit eltemetett dőlésében a nagy ágyú, mellettök pedig hős társaik, körülveve a legyilkolt ellenség testhalmaitól.

Mekkora volt a törökök csodálkozása, mikor a várba bevonúlva látták, hogy a várórség összesen huszonkét emberből állott! Ali, ki az ellenségben is nagyra becsülte a bátorságot, parancsot adott, hogy Nyáryt tisztességesen temessék el. De midőn őt a holtak közül kikeresték, kitűnt, hogy még ki nem fogyott belőle végkép az élet. Sikerült is nem sokára őt eszméltre hozni, s mivel érette nagy váltságdíjat reméltek a törökök, minden lehetőséget elkövettek, hogy felépüljön. Alig javult valamennyire az egészsége, elvitték Temesvárra, onnét pedig, mikor egészen meggyógyult, Konstantinápolyba.

Már az úton oda sok nélkülözést, kínzást és megalázást kellett Nyárynak szenvednie. De mindez semmi sem volt ahhoz képest, a mi reá Törökország fővárosában várt. Egy ólba zárták, a melybe a szerencsétlen, a ki magas termetű s igen kövér ember volt, beférni is alig fért, mozogni meg épen nem tudott benne. »Majd teszek én arról,« szólt gúnyosan a tömlöcztartója és állott is szavának. Annyit éhezettette foglyát s oly súlyos munkát végeztetett vele, hogy rövid egy pár hónap alatt egészen lesoványodott s olyan lett, akár a csontváz. Családja ismételen is ajánlott fel Nyáryért roppant összegeket váltságdíjúl, de Ali, a budai basa, a ki közbenjárását megígérte volt, azt izente vissza mindig, hogy Konstantinápolyban mitsem akarnak a szabadon bocsátásról hallani.

Már teljes egy esztendő töltött Nyáry Konstantinápolyban kimondhatatlan szenvedések között, midőn 1553. év végén maga Ferdinánd király kezdte kiszabadítását sürgetni. A királynak egy követsége járt akkor a portánál, hogy a török császárral a béke felől alkudozzék. E követség tagjai, Verancsics pécsi püspök és Zay Ferencz, a király egyenes megbízása folytán felhozták a szultán előtt Nyáry Lőrincz szabadon bocsátását. De a császár azt felelte, hogy elébb a békét kell megkötni, csak úgy kerül majd sorra a Nyáry Lőrincz ügye. Azonban a békét nem lehetett megkötni, mert a szultán el nem fogadható feltételeket szabott. A követek magok vallották meg Nyárynak, hogy kiszabadításához nincsen remény.

Szomorú egyformaságban folytak most a szerencsétlen fogoly napjai. A teljes reménytelenség sötét vonásokat rajzolt arczára. Hetekig elvult a nélkül, hogy csak egy szó is jött volna ajakára.

Történt egyszer, hogy a börtön-őrségnek egyik tisztje barátságosan megszólította Nyáryt, s noha ez tartózkodva, sőt visszautasítólag viselkedett, a tiszt mégis meg nem szűnt őt biztosítani, hogy részt vesz szomorú sorsában és örömet segítene rajta, ha módjában volna. Aztán behatóan tudakozódott, mi volt Nyáry Magyarországon, miként jutott fogságba és minden úton-módon arra törekedett, hogy a fogoly bizalmát megnyerje. De Nyáry attól tartott, hogy cselet akarnak neki vetni, hogy valami vallomást akarnak tőle kicsalni. Azért állandóan zárkózott maradt s a katonatiszt fürkésző kérdéseire csak egy-egy rövid szóval felelt. Mily nagy volt azonban meglepetése, midőn a tiszt neki egyszer magyar nyelven így szólt:

»Ne idegenkedjél tőlem, jó uram, nem akarom én a te vesztedet, hanem ellenkezőleg, ki akarlak téged szabadítani szomorú fogságodból. Én is magyar ember vagyok s ép oly hön vágyódom haza, mint te. Ha feltétlenül bízol bennem, úgy két hét múlva szabadok leszünk.«

És most elbeszélte neki a tisztt, hogy Magyarországon Huszár István nevet viselt, hogy tíz éves korában került török fogságba, két héttel azután, hogy atyja a harczban elesett volt. Már az úton Törökország felé meghalt édes anyja is, s őt megvette egy előkelő vámtiszt, a ki saját gyermekeivel együtt taníttatta a török nyelvre s a mohammedán vallásra. Mire felnött, ura őt a jancsárok seregébe adta, a hol a jó magaviseletével és szorgalmával egész a hadnagyságig felvitte. De szívében kiolthatatlanul él a szeretet az ő népe iránt, és ellenállhatatlanul vonzza őt a honvágy Magyarország felé. A többi keresztyén foglyoktól tudja, hogy kicsoda Nyáry Lőrincz, s hogy mekkora szolgálatozt tett ő a magyar hazának. Ő tehát feltette magában, hogy kiviszi azt, a miben a király követei hiába fáradoztak, kiszabadítja Szolnok híres hőst s az ő sorsához fűzi a saját sorsát teljes életére.

Most már Nyáry nem kételkedett többé a tisztt igaz és őszinte szándékában. A legközelebbi újholdra állapították meg a szökés idejét, mert akkor került az őrállásban megint Huszárra a sor. Az alatt Nyáry a magyar követttől pénzt vett fel kölcsön, Huszárnak pedig sikerült egy francia hajót keríteni, a mely épen akkortájt készült az Arany Szarvat⁵ elhagyni. E hajó kapitánya készen nyilatkozott embereinket egy bizonyos összegért Velenczébe elvinni.

A nagy nehezen várt újhoddal együtt eljött az új őrálló csapat Huszár vezetése alatt. Ez azonnal odasúgott Nyárynak, hogy rendjén van minden. Hogy azonban minden gyanút elhárítson, az nap igen keményen bánt a foglyokkal, sőt Nyáryt meg is akarta botoztatni, s ez csakis a többi rabok nagy rimánkodására maradt el. Este, mikor a foglyoknak ketreczeikbe kellett bújniok, eljött a tisztt s megparancsolta a tömlöcztartónak, hogy adja ki neki Nyáryt, el kell őt vezetnie a fővezér elé, a kinek sürgős dolga van a fogolylyal. S itt egy titkos jellel értésére adta a tömlöcztartónak, hogy a fogoly feje forog szóban. Azonnal Huszár lakására siettek. Ott leszedték Nyáry lábáról, kezéről a bilincseket, török ruhába bújtatták, ellátták fegyverrel s aztán sötét, elhagyott síkatorokon át szerencsésen elértek a kikötőbe. A hajón már minden készen volt az indulásra. Éjfélt után 2 óra volt, midőn útra keltek, és két héttel rá, a mely idő alatt sok mindenféle bajt és veszedelmet kellett kiállaniok, horgonyt vetettek az adriai szigetváros kikötőjében. Innen egyre mentek pihenés nélkül a túróczmegyei Szucsányig, a Nyáryak állandó lakóhelyéig. Ember nem képes leírni azt az örömet, mely a Nyáry-család minden tagjának a szívét eltölté. Hiszen már-már lemondtak arról a reményről, hogy a család szeretett fejét ez életben még egyszer láthassák, s ime most betoppant váratlanul, minden hír nélkül.

Nyáry Lőrincz, amint valamennyire kipihente magát, nagy vendégséggel ünnepelte meg csodálatos szabadulását. E vendégségre hivatalos volt minden atyjafia, minden barátja. Előbb azonban elment az egész társaság a templomba, hogy hálát adjon a jóságos Istennek, a ki mindig meghallgatja azokat, kik a szükségben hozzá kiáltanak. Erre nagy ünnepiességgel megkeresztelték újra Huszár Istvánt, a kinek maga Nyáry Lőrincz lett a keresztapja. Végre egy nemes apród bársony párnán egy okiratot hozott, a melyet ott az Isten házában felolvastak, aláírtak és megpecsétáltak. Ez irat erejénél fogva Nyáry bátor lelkű megmentőjének egy falut ajándékozott nemes telekkel együtt örök időre.

Nyáry Lőrincz nem sokáig vesztegelt Szucsányon; újra elment a harczmezőre hírvirágot szedni. Huszár István pedig megnősült és őse lett egy nemesi családnak, mely az évszázadokon át sok bátor férfiút ajándékozott a magyar hazának, s a mely még mai napig is fennáll és virágzik.

⁵ Konstantinápoly kikötőjét nevezik így.

A pozsonyi tanácsos.

A pozsonyi városház ősrégi épület, a mely még az Árpád-házbeli királyok idejéből származik. Ki van mutatva, hogy az ősz koronázó város tisztes tanácsa 1388 óta mindig ebben az épületben tartotta üléseit. A városház kapuja fölött egy kép látható, a melyet - így hitelesíti a monda - maga a gonosz festett oda, s a melyet hiába meszeltek be már többször is, mert mindannyiszor előtűnik megint. A kép egy öreg embert ábrázol övig érő ősz szakállal, bő, ránczos fekete ruhában, a mint egy előtte lévő nagy könyv olvasásában van elmélyedve.

Erről az öreg emberről ím ezt beszél Pozsony városának a népe:

A tizennegyedik század vége felé élt a városban egy férfiú, a kit a legvénebb polgárok már gyermekkorukban is mint a meglett korú, mesés gazdaságú, nagyhatalmú városi tanácsost ismerték. Egy lélek sem tudta, honnan került Pozsonyba. Az egész városban egyetlenegy atyjafia nem volt. Szikár, magas termetű ember volt, halvány arczczal, sötét tekintetű fekete szemekkel. Soha ezen a szigorú arczon senki egy mosolyt nem látott. Ő módot talált minden embernek az ügyeibe beavatkozni, noha senkisem kérte se tanácsát, se támogatását. Ebből aztán mindig hosszú, bonyolult pörök keletkeztek, a melyeket kivétel nélkül mind a vén tanácsos nyert meg, mert ő oly fényes előadással, oly meggyőzőleg, oly minden kétséget kizáró módon tudta bebizonyítani, hogy az ő részén van az igazság, hogy vele szemben meg nem állhatott senki. A mire egyszer a fejét vetette, azt, akárhogy-mint, de kivitte, s a mihez hozzá fogott, az sikerült is. Ellenmondást nem tűrt, s a ki ellene szegült, azt irgalmatlanul összezúzta. »Hadd okúljanak mások - úgymond - az én ellenségeim vesztén.« Félt és irtózott is tőle mindenki. A kit megkárosított, megnyomorított, az még tulajdon testvérének sem merte elpanaszolni, annyira félt mindenki, hogy valahogy meg találja a vén tanácsos tudni. Így szerzett ő tömérdek kincset, a mely miatt sok száz ember ontott keserves könnyeket. Senkisem tudta, mi célja van a töméntelen pénzzel, mert hisz nem volt se felesége, se gyereke. Magánosan élt oly szűken és szegényesen, mintha a betevő falatja sem lett volna. Ha a város dolgaival elfoglalva nem volt, mindig otthon ült, a nagy könyveket bújta, kereste a bölcsek kövét, az élet vizét, követte a csillagok futását, nyomozta a természet erőit. Biztosan hitte róla a városban mindenki, noha egyik a másikának meg nem merte mondani, hogy az ördöggel czimborál, hogy eladta lelkét a gonosznak földi javakért és tudásért.

Egyszer együtt ült ősz Pozsony városának bölcs tanácsa, hogy törvényt lásson s igazságot tegyen a nép között, midőn belépett talpig gyászban egy özvegyasszony s így szólt: »Az Isten szent nevében kérek tőletek, nagy uraim, igazságot! Tizenöt esztendeig éltem szegény jó férjemmel - az Isten nyugosztalja! - szegényesen, de becsületesen, kezünk munkája után és jövedelméből egy kis teleknek, a melyet jó férjem az ő atyjától örökölt volt. Két héttel ezelőtt meghalt hosszú betegség után szegény jó férjem s itt hagyott engem hat nevetlen árvával. Egy hatalmas úr azonban, kinek birtoka határos a mi kis telkünkkel, elragadta tőlünk erőszakkal férjem csekély örökségét, hogy kikerekítse vele a maga jószágát. Nézzetek Istent, nemes uraim, és védelmezzétek az elhagyott özvegy, a gyámoltalan árvák ügyét! Tegyetek igazságot a hatalmassal ép úgy, mint az ügyefogyottal, és büntessétek a bitorlót, ha köztetek ül is. Mert ez a gonosz ember - itt ujjával az özvegyasszony a vén tanácsosra mutatott - orozta el az ő telhetetlenségében a mi kis földünket!«

E szavakra mély csend következett. A tanács székülői elképedtek az özvegyasszony merészségén és titkos tekinteteket váltottak egymással. Egy árva szót nem szólt egyikök sem. A rettenetes tanácsossal ki is mert volna szembe szállani?

Most azonban felállott maga a sötét férfiú, nyugodtan, hidegen, mint mindig, kihúzott bő, fekete ruhájából egy írást, a melyből ráolvasta az özvegyasszonyra, hogy azt a bizonyos telket ő, a tanácsos, már régen megvette volt örök áron, s az özvegyasszony férjének csak élet-hossziglan használatra engedte át valamely szolgálatáért. Most azonban, hogy az özvegyasszony férje meghalt, senki őt nem háborgathatja abban, hogy a maga jószágát visszavegye.

»Alávaló hazugság - kiáltott méltó haragjában az özvegyasszony. - A városban minden ember tudja, hogy az a darab föld a szegény férjem apjáié s előbb nagyapjáié volt. Senkisé sem hallott róla, hogy vagy a férjem, vagy valamelyik őse eladta volna. S ha az az írás mást mond, akkor az csalárd hamisítás!«

A vén tanácsos pedig átadta az írást székülő társainak. Ezek sorra elolvasták, vállat vonítottak s kijelentették, hogy evvel az írással szemben ők nem tehetnek semmit.

»Ha másként nincs - szólt kezeit tördelve az özvegy - ám tegyen esküt az egy élő Istenre, hogy igaz az, a mit mond. Ha van lelke, hogy három ujját az égre felemelje, akkor legyen a föld az övé, az enyém pedig a mennybéli Isten irgalmassága!«

S az öreg tanácsos biztos léptekkel elment a hosszú asztal alsó végére. Ott megállott a feszület előtt, ráütött öklével a törvény könyvére s elmondta az eskütétel bevezető mondatát. De abban a pillanatban, a mint jobb keze három ujját felemelte, egyszerre akkorát dördült az ég, hogy a föld megrendült, a templom tornyai inogni, hajlongni kezdtek, és rettenetes zúgás és üvöltés hallatszott a levegőben. Néhány pillanatig mereven, magokból kikelve ültek a tanácsos urak, s mire feleszméltek, íme eltűnt közülök a vén tanácsos. A tanácsterem egyik ablakát a kapu fölött bezúzva találták. Azon vitte ki az ördög a maga prédáját le a pokol feneketlen fenekére. De hamarjában még oda festette a vén tanácsos ábrázatát a városház külső falára, intő például a jövő nemzedékeknek örök időre.

A pozsonyi városházon látható képnek ím ez a története.

Bálványos.

Háromszék megyében, Torjáról a Szent-Anna tava irányában haladván, szebbnél-szebb vidékeket ér az utas. De legjobban megragadja figyelmét egy minden felől meredek, sűrű erdővel borított hegykúp, a melyre fárasztó kapaszkodással lehet csak feljutni, tetején pedig egy őskori vár tisztas romjai. Az ember azt sem tudja, az ősöknek ezt a művét bámulja-e inkább, a mely oly tömérdék erőbe és fáradságba került, vagy a természetnek a pompáját, mely a nagy Isten egy gondolatára állott elő.

Ez a festői rom Bálványos vára.

Mily hatalmas emberek lehettek, a kik ezt a várat építették! Nekik nem kellett a társas élet örömei, ők nem szorútlak az állam védelmére. Ott fészkeltek a sziklák ormain, mint a királyi sas, és csak a hatalomban találtak örömet.

Bálványosvár keletkezéséről a következőt beszélnek. Mikor Szent-István királyunk az erdélyi magyarokat a keresztyén hit felvételére szorította, az Opor vagy Apor nemzetség, mely Etelétől, a hatalmas hun királytól származott, s mely makacsul ragaszkodott pogány hitéhez, a hegyek közé menekült. Itt hatalmas várat rakatván, merészen daczolt a térítő király parancsai-val és tovább is imádta pogány bálványait.

Idők múltak. Az egész környék, az egész ország lakosai már mind a keresztyén hit hívei voltak, de az Aporok megmaradtak konokul bálványimádóknak. Történt egyszer, hogy Bálványosvár egyik ifjú ura, Apor Géza, egy szomszéd úr leányát, Mike Ilonát, megkérte feleségül. De a szülők elutasították őt, mivel nem akarták leányukat egy pogány embernek nőül adni. E meggyalázásért bosszút forralt az ifjú és két testvérbátyja. Egy napsugáros ünnepnapon, a mint éppen oszlottak a hívek a szomszéd Torja templomából, egyszerre csak közéjük vágattak fegyveres daliák, s az egyik, Apor Géza, kiragadta a templomjárók közül Mike Ilonát, s evvel elvágattak, vissza Bálványosvárba.

De a vidék felháborodott lakosai felkerekedtek, mint egy ember, fegyvert ragadtak s a leányától megfosztott apa vezetése alatt elindultak, hogy megbüntessék a merész leányrablót. Csakhogy ezek s az ő embereik elszántan védték magokat az erős várban. Elkeseredett és véres volt a harcz. Az idősebb két Apor már ott hevert holtan a vérében, s mire még egyszer felkelt a nap, Bálványosvár falain nagy rések tátongtak. Ekkor megjelent a vár falán Mike Ilona, kezében keresztet tartva s így kiáltott:

»Az igaz Istennek és Krisztus urunknak nevében, békesség! Ne folyjon többé atyámfiái vére! Apor Géza kész felvenni Üdvöztőnk hitét!«

»Ámen!« felelt a sokaság, és a vár ura még az nap keresztyén hitre tért és nőül vette Mike Ilonát. A vár pedig, mivel benne kerestek menedéket Erdély utolsó bálványimádói, megtartotta a Bálványos nevet mind a mai napig.

A kolozsvári bíró.

Hunyady Mátyás király egyike volt Európa leghatalmasabb fejedelmeinek. Barátságát minden nép és nemzet keresve-kereste, s az uralkodók nagy tiszteletben tartották az ő tanácsát. A külföldi követek jöttek, mentek az ő udvarában. Bármikor érkezett valaki hozzá, mindig sok idegen követet talált ott. Az állami ügyeket a királyi kancellária végezte. Ez állandóan Budán székelte ugyan, de a királyt minden nagyobb útjában elkísérte. Ez a hivatal levelezett az európai hatalmakkal, a külföldi udvaroknál tartózkodó magyar követekkel és ügyviselőkkel. A királyi kancellária szerkesztette a közigazgatási és a birtokügyekre vonatkozó sok levelet, a melyeket a király nevében adtak ki. Szóval, mind a külső, mind a belső ügyekben a kancellária adta tovább a király soknemű parancsait. De ennek a hivatalnak az éltető lelke, a legfőbb felügyelője maga Mátyás király volt. Ő adta minden irathoz az eszmét, minden ügyben a döntő szót. A legfontosabb leveleket maga mondta tollba, s a melyeket mások fogalmaztak, maga igazította ki, még egy-egy kifelejtt írásjelt is helyre pótolta.

Ezenkívül sok időt szentelt Mátyás a kihallgatásoknak. Akár otthon, Buda várában, akár pedig ha ide-oda utazott az országban, mindig kegyesen fogadta a hozzá folyamodókat. Elfogadó csarnokába seregesen tódultak a főurak, főpapok, köznemesek, egyszerű polgáremberek és parasztok, s a király egyforma nyájasan hallgatta meg kérésöket és tett igazságot kinek-kinek érdeme szerint.

De még ennél is többet tett. A kik hozzá nem fordúlhattak igazságért, azokhoz elment ő maga. Sokszor álruhába öltözve, bejárta az országot, közéje elegyedett a népnek, hogy kikutassa panaszait, óhajításait ügyét-bajját.

Történt egyszer, a mint hadserege élén Erdélyben járt a király, hogy titkon elvált embereitől és betért szegényes ruhába öltözve Kolozsvárra, az ő szülővárosába. Fel és alá járt a városban s valahogy bevetődött egy mészárszékre. Ott leült egy padra és lógatta a lábait.

A mészárszék átellenében lakott a bíró, a ki a jobbágyokkal sok tüzelő fát hozatott s a kolozsvári szegény néppel vágatta fel. Azután a poroszlóknak megparancsolta, kergessék oda a piacról a szegény embereket, hadd hordják be a fát az ő udvarába és ott rakják asztagba. Az egyik poroszló meglátja Mátyást a mészárszékre és rákiált:

»Jere, te nagy orrú, hordjad te is a fát!«

»Mit fizetsz?« kérdé Mátyás.

»Mit fizetek? Nesze, fogd, itt az előleg!« Ezzel jót húzott botjával Mátyás válla közé és kergette a farakás mellé.

A bíró ott feküdt a könyöklőn és nézte a szegény emberek kényszermunkáját. Mátyás oda ment hozzá és kérdezte tőle:

»Mit adsz, ha segítem vinni a fát?

»Elhallgass, te sehonnai - felelt a bíró - s hordjad azt a fát, mert különben ugyancsak megkékül a hátad!«

Mátyás egy szót sem szólt többet, hanem hordta szaporán a fát a szegény emberekkel együtt a bíró udvarára. Titkon azonban két hasáb fára felírta a nevét. Erre elhagyta a várost és este észrevétlenül megint visszatért hadseregéhez.

Harmadnapra Mátyás király bevonult hadai élén Kolozsvár városába. Odacsődült látni a szeretett királyt csaknem az egész város népe. Nagy ünnepiességgel fogadta és üdvözölte a bíró és a városi tanács. A király kérdezi a bírótól, hogy van a város? épül-e? nincs-e a szegény embereknek semmi bántódásuk?»

És a bíró nagy készséggel ezt felelte:

»Felséged kegyes oltalma alatt mindnyájan a legnagyobb békességben élünk. A szegény embereknek nincsen semmi bajuk, nincsen a legcsekélyebb bántódásuk sem.«

A király azonban megparancsolta szolgálóinak, hogy menjenek el a bíró udvarára, hányják szét az ott levő új asztag fát és keressék ki azt a két hasábot, a melyekre ő a nevét felírta volt. A bíró poroszlóit is fogják el és hozzák eléje. Ez meg is történt. Most Mátyás ahhoz a poroszlóhoz fordult, a ki botjával a hátára ütött volt, és így szólt:

»Megismered-e bennem, te gonosz cseléd, azt a nagy orrú embert, a kit te ütleggel kényszerítettél a fahordásra? Még most is tüzel a hátam az ütésedtől! S te, nyomorult bíró! hiába tagadnád gyalázatos tetteted, mert íme itt a kezem írása a fahasábokon, a melyeket udvarodra kellett czipelnem. Hogy ezt a törvényteleniséget elkövetted s a hatalmaddal így visszaéltél, megérdemelnéd, hogy itt nyomban felakasztassalak. De nem akarom hazámon és szülővárosomon ezt a szégyent ejteni. Én és elődeim nem azért adtuk jobbágyúl a szegény népet, hogy a bírók és tanácsosok nyúzzák, csigázzák és rabúl tartsák. Ha e szegény emberek földjüktől adót fizetnek a nemeseknek s a királynak, és bizonyos napokon tartoznak szolgálni a nemes uraknak: viszont a nemeseknek kötelességök gondjokat viselni jobbágyaiknak és megoltalmazni őket.«

Ezt mondta a király és parancsot adott, hogy büntessék meg a gonoszlelkű bírót érdeme szerint.

Így törekedett Mátyás mindennek a saját szemével utána nézni. Nem hallgatott a fülbesúgók rágalmazásaira, s a kit a saját szemeivel ismert bűnösnek, azt kérlelhetetlen szigorúsággal meg is büntette, lett légyen az akár paraszt, akár főúr, akár saját atyjafia. Ezért tisztelte őt meg a magyar nép azzal a ritka emléikkel, hogy ajkán még most is él az a közmondás: »Meghalt Mátyás király, oda az igazság!«

Jóért jót várj.

Mikor Jézus Krisztus még a földön járt, egyszer Szent-Péterrel gyalog vándorolt az Alföldön és nagyon elfáradt és eléhezett. A nagy pusztaságon nem láttak csak egy tanyát sem, a hová betérhettek volna. A mint Szent-Péter búsan körültekintett, így szólt Jézus Krisztusnak:

»Uram! amoda látok egy karámot⁶, térjünk be oda, csak találunk vagy egy élő lelket.«

Mentek, mendegéltek, végre elérték a karámot. Egy szegény juhász lakott ottan, őrizgette a gazdája birkáit. Köszöntek neki, az meg nagyon szívesen fogadta, leültette őket és beszédbe elegyedett velök. De Jézus már nagyon éhes volt, azt mondja hát a juhásznak:

»Ugyan te, szegény ember, adj valami ennivalót, mert nagyon éhesek vagyunk!«

A szegény juhász gondolkodóba esett, hogy mivel kínálja meg az ő vendégeit. Nem volt semmije sem, csak egy darab száraz kenyere meg egy kis báránya. A gazdának volt ugyan elég juha, de azok közül nem mert levágni egyet sem, mert félt, hogy majd megharagszik érte, aztán meg tudta is, hogy a másénak nebántsd a neve. Csak gondolkodik hát magában, csak gondolkodik: »Ugyan Uram Isten! levágjam-e ezt az egy bárányomat? ne vágjam-e? Ha levágom, nem lesz semmi; ha nem vágom, úgy se sokra megyek vele... Eh, levágom!« - Avval elővette a csizmaszárából a csillagos nyelvű fehértvári bicskát, megfogta a kis bárányt, levágta és megfőzte paprikásnak.

Mikor megfőtt a paprikás hús, Jézus meg Szent-Péter mellé ültek a vasfazéknak s ettek jóízűen. A szegény juhász csak leste, csak várta, hogy hagynak-e benne, mert hát ő is éhes volt. De egy falat nem sok, még annyit sem hagytak, még csak kóstolóul sem; megették az egész vasfazék húst. Mikor aztán megvacsoráltak, azt mondja Jézus Szent-Péternek:

»Na Péter, szedd fel a csontokat a legutólsó darabig.«

Péter megfogadta a szót, felszedte, Jézus pedig eltette a szűre ujjába. Este, mikor a juhász elaludt, odament a karámhoz, a csontokat elszórta a juhok közé, s ime, mindegyik darabból egy-egy juh lett, mindeniken pedig a juhász bélyege volt.

Mikor ez megtörtént, Jézus és Szent-Péter ott hagyták a karámot s elmentek minden szó nélkül.

Másnap reggel, mikor a juhász felkelt, nézi a juhokat a karámban, hát látja, hogy sok idegen juh van a többi közt. Talán hárommannyi is volt, mint a gazdájáé. Csak az a csodálatos az egészben, hogy mindegyiken az ő bélyege van. El nem tudta gondolni, hogy lehet az, mikor neki nincs birkája, még csak egy láb sem; hisz az utolsót ép az este vágta le a vendégei számára. - Keresi aztán a vendégeket, hát biz ott csak a hült helyöket leli. Ekkor tudta meg, hogy azokat a juhokat senki más nem adhatta neki, csak az Isten. Fel is fogadta, hogy ezután, míg csak egy kis krajczár érője lesz, mindig segít a szűkölködőkön.

⁶ Nádból készített kerítés a juhok számára.

A hegedű.

Jézus Krisztus egyszer, a mint Szent-Péterrel bejárta az Alföldet, egy csárdához ért. Már estefelé járt az idő, s utasaink el is fáradtak az egész napi gyaloglásban meg a nagy hőségben. Feltették tehát magokban, hogy meghálnak a csárdában s virradatkor folytatják útjokat. A mint azonban a csárdához közel értek, dorbézolók vad lármája ütötte meg a fülöket. Bent palócz és matyó⁷ fuvarosok mulattak nagy zajosan. Szekereik ott állottak szanaszét az állás körül, egy-egy lovok pedig, hogy senkisem ügyelt rá, ki is szabadult s a tilosban legelészett.

»Ide nem térünk be, Péter - szólt Jézus - ez nem nekünk való társaság. Akárhogy-mint lesz, de csak menjünk tovább; e csárdában nem maradhatunk.«

Péternek új volt ez a dolog. Mód nélkül kíváncsi volt megtudni, mit mívelnek bent azok az emberek. »Elmegyek, uram - szólt - csak az ajtóig s megnézem, miért kiabálnak, ordítóznak oly erővel a csárdában.«

»Ne menj be, Péter, mert meglásd, bajba keveredel!« intette Jézus a tanítványt. De Péter nem hallgatott a szavára s oda sompolygott a csárdához. Jézus pedig büntetésül, mert intése ellenére még is elment, egy hegedűt teremtett Péter hátára.

Alig lépett Péter a csárda küszöbére, s alig vették észre a mulatozók az új jövevényt, azonnal körülfozták és »húzd rá! húzd rá!« kiáltottak valamennyien, a hogy csak a torkukon kifért. Az egyik borral kínálhatta Pétert. A másik zacskójában a pénzt csörgette jó közel Péter füléhez, értésére akarván adni, hogy nem kívánja ingyen a fáradságát. A harmadik pedig bement a kármentőbe,⁸ kihúzta a kocsmárosnét s most oda kiáltott Péternek, hogy húzza íziben, mert ő tánczolni akar. Péter csak néz, csak néz; nem tudja, mit jelentsen ez a láрма. Nem érti, miért követelik ő tőle, hogy muzsikáljon. Mert az a hegedű, melyet Jézus a hátára teremtett, olyan csodás volt, hogy mindenki látta, csak maga Péter nem. Váltig bizonyítja szegény, hogy ő a muzsikához nem ért, azt se tudja, mi fán terem. De ha értene is hozzá, hogy muzsikálhatna, mikor nincs mivel? A mi palóczainknak sem kellett több. Amúgy is erősen dolgozott már bennök a sok bor, s hogy most Péter kívánságukat merészen megtagadta, egészen dühbe jöttek. Neki rontottak mindnyájan, ki öklével, ki botjával. Dulakodás közben megesett, hogy egyik a másikat találta föbe kollintani, mire aztán részeg fővel összekaptak magok közt s úgy agyabugyálták egymást, hogy csak úgy rengett belé a szoba.

Nagy ügygyel-bajjal sikerült Péternek e veszedelmes állapotból menekülni. Sietett Krisztus után, s mikor elérte, ez így szólt neki: »Megjártad úgy-e? Jegyezd meg, Péter, hogy a kíváncsiság már a bűnnek fele; a rossznak már a nézése is ront. Az olyan emberrel pedig, a ki esztét eliszsza, az nap ne állj szóba! A részeg ember elől én is kitérek.«

⁷ A Mátra-hegység vidékén lakó magyarokat nevezik palóczoknak, s ezek közt némely községek lakóit, pl. a mezőkövesdieket, matyóknak.

⁸ A kocsmaszobának rácsokkal elkülönített egyik szöglete, a hol a korcsmáros az italokat méri, s a hol az üvegek és poharak állanak.

Pörös testvérek.

Karláthkő várában örökös volt a czivódás és pörpatvar, mióta Osvát úr testvéröccse, Péter, haza került. Ez a testvér nem szívesen látott vendég volt Karláthkőben. Sok évvel azelőtt elment volt háborúba a törökök ellen, és jó ideig semmit sem lehetett felőle hallani. Később holt híre terjedt a vidéken, sőt akadtak emberek, a kik esküvel erősítették, hogy Péter az ő szemök láttára esett el. Osvát úr tehát mint Karláthkő vára és a roppant terjedelmű birtok egyedüli urának tekintette magát. A nép ugyan már régebben is azt rebesgette, hogy Péter nem halt meg, hogy egyszer Törökországból egy zarándok jött volt a várba s azt beszélte, hogy Péter súlyos sebéből felépült, hogy török fogságban senyved s arra kéri testvérbátyját, tegye pénzzé az ő atyai örökségét és váltsa ki őt a keserű rabságból. De Osvát úr a zarándok szavainak nem akart hitelt adni, és ez a jámbor ember nem sokára eltűnt, de senki sem látta, hogy a várat elhagyta volna.

Most egyszerre, tíz esztendő múlva, hirtelen becsöppent Péter Karláthkő várába. Kérdőre vonta bátyját, miért engedte, hogy tíz álló esztendeig rabigában szenvedjen, miért nem váltotta ki, mikor többször is kérte, hogy küldje el érte a követelt váltságdíjat. Szívtelen testvérével egy óráig sem akart együtt maradni és követelte a maga jussát az atyai örökségből.

Osvát úr tagadta, hogy ő nála valaki csak egyszer is járt volna, a ki öccse fogságáról hírt hozott. A mi pedig az osztályt illeti, az - úgy mond - nem olyan könnyű dolog, mint a hogy Péter gondolja; az sok munkával jár s úgy sebbel-lobbal el nem lehet intézni. Csak maradjon Karláthkő várában s tartsa magát, míg a jövő évi termés be lesz takarítva.

De az aratás rég elmúlt; újra, sőt harmadszor is vetettek és arattak már azóta, s az osztás még mindig nem történt meg. Osvát majd ezt, majd azt hozta fel okúl, a miért az osztályt megint el kellett halasztani. A kincsvágyó úr el nem viselhette azt a gondolatot, hogy mindenének a felét oda adja az öccsének, a kit sohasem szeretett, de a kit most, hogy a maga részét követelte, örömet belefojtott volna egy kanál vízbe. A vár urától kezdve egész a legutolsó cselédig mindenki elárulta Péternek tekintetével, szavával s egész magaviseletével, mennyire kelletlen vendég ő Karláthkő várában. Ezt az állapotot Péter, a kinek a várhoz épen annyi köze volt, mint Osvátnak, el nem viselhette tovább. Feltette magában, hogy nyomban elmegy testvérehez, szigorúan visszautasít minden újabb kifogást, és követeli tőle, hogy haladéktalanul osztozzanak. Mikor a testvére szobájához ér, hallja, a mint az nagy felindulással így kiált: »Igazad van, nincs más útmód, meg kell halnia!«

Péter hirtelen betoppant a szobába. Testvérénél a vén gazdasszonyt, Zsuzsannát, találta, a ki halálsápadt lett, a mint Pétert megpillantotta. Osvát is alig tudta zavarát elrejteni, és noha barátságot színlelt, öccse mégis azonnal észrevette, hogy ő róla beszéltek, hogy ő az, a kit halálra szántak. De Péter evvel nem sokat törődött. Szigorú tekintettel testvére elé lépett s követelte, hogy ott nyomban adja ki az ő örökségét. S a mint Osvát megint húzni-halasztani akarta a dolgot, öccse pedig sehogy sem tágitott, a testvérek erősen összezőrdültek és nagy haraggal és fenyegetőzések között váltak el egymástól.

»Na, uram, belátod-e végre - szólt a vén Zsuzsanna - hogy minden áron véget kell a dolognak vetni? Mondtam én azt régen, hogy az efféle dologban a sok tétovázás nem ér semmit. Íziben meg kell azt cselekedni. Ha akkor megteszed, mikor én mondtam, azóta már el is felejtettük volna. No de szerencsére még most sincs későn. Egy kis porocska a boros poharába - és megint szép nyugodtan leszünk itt Karláthkőben.«

Osvát úr nagy indulattal járt fel s alá a szobában, végre megállt s így szólt a vén gazdasszonynak: »Nem bánom, tégy úgy, a mint jónak látod, csak szabadíts meg tőle!«

A vén satrafa örült, hogy áldozata akadt, és sietett, hogy a mérget elkészítse. De Péter, a mint látta, hogy élete ellen törnek, elszökött a várból s egyenesen elment a királyhoz, előadta panaszát és kérte, tegyen igazságot közte és kapzsi testvérbátyja közt.

A király hajtott is Péter kérésére. Elküldött és felszólította Osvátot, hogy két hét leforgása alatt jelenjen meg a felség színe előtt és mentse magát testvéröccse vádja ellenében.

Osvát dúlt-fúlt mérgében, hogy öccse kisiklott a körmei közül, és nem akart a király elé menni. Erre a törvény Péter részére döntött, oda ítélte neki a birtokok felét s elküldte a bírákat néhány poroszló kíséretében, hogy ott a hely színén ejtsék meg az osztást.

Mit tett most Karláthkő telhetetlen ura? A mint a bírák, a határt bejárván, egy erdőbe értek, a melyet a közepén kétfelé kellett osztani, egyszerre csak eléront a sűrűségből Osvát csatlósaival, elfogatta testvéröccsét, a bírákat, a poroszlókat és bösz haraggal így kiált embereinek:

»Kötözzétek meg mindnyáját és vessétek börtönre! Nem törődöm én se törvénnyel, se ítélettel, se királylyal! Nincs az a hatalom, a mely ebből a birtokból csak egy talpalatnyit is elszakít, még ha a pokol feneketlen fenekéről maga az ördög találna is eljönni!«

Alig hangzottak el az erőszakos úrnak e szavai, hirtelen rémséges zúgás hallatszott, és éjjeli vak sötétség borult az erdőre. A földből pedig elébukkant egy tüzes óriás, a ki egy irdatlan nagy tüzes ekének a szarvát fogta. Az eketalyigát a vén Zsuzsanna húzta keservesen zihálva. A tüzes szántó oly nagy és mély barázdát húzott a sziklás talajban, hogy egy jókora nagy ház elfért volna benne. Az eke nyomán sisteregve dültek egymásra a hatalmas hantok és hegy-magasságú gátot képeztek az árok mentén. Erre aztán szétfoszlott a tüzes jelenség, akár a ködkép. Megint visszatért a világosság s a jelenvoltak eszmélete. De a testvérek és kísérőik külön voltak választva; két táborra szakította őket a mély árok és a magas töltés. Végig húzódott az egész birtokon és tökéletesen egyenlő két részre osztotta. Osvát úr egész teste remegett az ijedségtől. Tüstént haza vágatott Karláthkő várába. Ott avval a hírrel fogadták, hogy a vén Zsuzsanna vagy egy órával előbb leesett a lépcsőről, nyakát szegte és olyan fekete lett az egész teste, mint a korom.

A mint Osvát ijedségéből valamennyire magához tért, összegyűjtötte embereit mind s elindult velök együtt testvéröccse megkérlelésére. Péter szívesen megbocsátott neki, s azontúl a leg-szebb békességben éltek egymással a testvérek. A kiállott halálos félelem egészen kiirtotta Osvát kebléből a kapzsiságot, és sohasem vásott többé máséra a foga.

Az a mély barázda még maiglan is megvan s egy darabon határt képez Nyitra és Pozsony vármegyék közt. A nép pedig ördög árkanak nevezi mind a jelen napig.

Szent Anna tava.

Erdélyben, a székely földön van a Hargita-hegység. E hegyek közt élt réges-régen egy juhász, a ki juhait mindig a hegyek menedékein legeltette. Ha a juhok egy helyt leették a füvet, elhajtotta őket más hegyoldalra. A juhok csendesen eddegéltek, a juhász meg ment a nyomukban és szebbnél szebb nótákat fújt gyenge furulyáján.

Egyszer már magasan voltak, egészen bent a vadon erdőben. A juhok ott igen jó legelőre találtak. A fű olyan volt, akár a selyem, s a rét mellett egy gyönyörű tó terült el. E vidéken soha a szél nem fújt, mert a tavat köröskörül egekbe nyúló hegyóriások foglalták be.

Ez a tó volt a Tengersizem tündérnek a birodalma. Nem lakott ott senki más, csak ő. Ember csak elvétve vetődött oda, néha-néha egy-egy pásztor, hogy juhait, marháit ott legeltesse.

A Hargita-hegységben lakó emberek egyszer Szent-Anna tiszteletére egy kis kápolnát építettek annak a tónak a partjára. A tündér nagyon megharagudott, hogy az ő birtokában háborították. De még inkább bosszankodott, mikor a kápolna harangja reggel, délben, este megszólalt, sőt néha éjfélkor is meg-megkondult. Ilyenkor még a magas fenyőfák is hajtogatták ágaikat. A tó is nagyobb hullámokat vert a harangszóra. Az emberek pedig lent a völgyekben köröskörül, ha hallották a harang csengését-bongását, térdre estek és elmerültek mély ájtatóságban.

A Tengersizem tündér egyre azon törte a fejét, mint lehetne azt a harangot elhallgattatni. Egyszer meglátta a juhászt, a mint a tó partján lévő réten legeltette juhait. A tündér azonnal előhíttá egyik szolgáját s így szólt neki:

»Eredj el ahhoz a juhászhoz és kérdezd meg tőle, ha akar-e egy tarisznya aranyat meg egy zsák ezüstöt? Én adok neki, csak a kápolna tornyából annak a harangnak a szívét hozza el nekem.«

A Tengersizem tündér szolgája vén ember képében oda ment a juhászhoz s így szólt neki:

»Ugyan te, juhász, akarsz-e egy tarisznya aranyat meg egy zsák ezüstöt?«

»Hogy akarok-e? Már hogy ne akarnék?« felelt a juhász.

»No ha akarsz - szólt megint a tündér szolgája - az én asszonyom, a Tengersizem tündér, megadja neked az egy tarisznya aranyat meg az egy zsák ezüstöt, csak azt tedd meg, hogy hozd el annak a kis harangnak a szívét a kápolna tornyából.«

A juhász a sok pénzre gondolt s a kezébe csapott a vén embernek. A mint eljött az éjszaka, a juhász oda lopózkodik a haranglábhhoz és kiveszi a kis harang szívét. Mikor visszafelé ment, már ott várta a tó partján a vén ember s így szólt:

»Na te, juhász, elhoztad-e a harang szívét?«

A juhász előhúztá a harang szívét a szüre ujjából s átadta a vén embernek. Ez elvezette a mi emberünket egy fenyőfához, s annak a tövében ott volt a tarisznya arany meg az egy zsák ezüst.

»Nesze, juhász - szólt a tündér szolgája - itt a te pénzed, vidd el!«

A juhász a hátára vette a sok pénzt. Nagy, erős ember volt, gondolta magában: »Mit nekem ennyi pénz, elvinnék én kétannyit is.« Hát, uram fia, a mint menni akarna, az első lépésre lesüppedt bokáig, a második lépésre már térdig lesülyedt, a harmadik lépésre meg már a dereka is a földben volt. Megijed rettenetesen a juhász, lelöki a sok pénzt a hátáról és fut

lélekszakadva vissza a nyájához. Ott előfogja a vezérkóst, kiakasztja a nyakából a kolompot, visszasompolyog a haranglábhoz s oda köti a kolompot, a honnan a harang szívét kiszakította.

Másnap meghúzták a harangot, hát csak úgy szólott, mint egy repedt kis csengetyű. A tóban a tündérek pedig, a mint a kis harang rekedt kongását hallották, elkezdtek csúfolódni:

»Gingalló,
Szent ajtó,
Főzz kását!
Nincsen só.
Ha nincs só,
Kérj mástól,
Gingalló!«

A juhásznak nem volt nyugta, maradása. Vissza akarta szerezni a kis harang szívét. Összekötötte a birkáknak a szarvát és a fülét, a szamarat meg elől kötötte, oda vezette őket a tó partjára s így szólt a birkáknak:

»Mikor azt mondom: Ó Mária, Jézus anyja! Jertek elé birkáim! akkor jőjjetek íziben és húzzatok engem!«

Erre a juhász leült a partra. Egyszer csak megjelenik a Tengersizem tündér. Arany volt a haja, piros az arcza, hószín a válla. Csalta a juhászt magához, de a juhász azt mondta neki, hogy nyújtsa oda hát a kezét. A tündér oda nyújtotta. Ekkor a juhász az egyik kezével megkapta a tündér kezét, a másikkal a birkákba kapaszkodott s elkiáltotta magát:

»Ó Mária, Jézus anyja! Jertek elé birkáim!«

A birkák húzták a juhászt, a juhász pedig a tündért. Mikor a tündér a szárazra jutott, elkezdett rimánkodni a juhásznak, hogy ereszsze vissza a tóba. De a juhász nem eresztette el, míg a harang szívét vissza nem adta. A juhász aztán visszavitte a harang szívét, s a kisharang megint szólott, megint ájtatosságra hívta a völgyek lakóit.

A tengersizem tündér pedig leszállott a tó fenekére s a fenekén keresztül visszament a tengerbe. Azóta sohasem látták többet.

Azt a tavat pedig, mely addig a Tengersizem tündér birodalma volt, elnevezték Szent-Anna tavának, mivel a partján az a kis kápolna Szent-Anna tiszteletére épült.

A véres estebéd.

Ezerhatszáznyolczban, márczius 3-án választották meg Kolozsvár városában az egybegyűlt rendek Báthory Gábort Erdély fejedelmévé. A trónért való versengés, a pártviszályok sok bajt és veszedelmet hoztak volt a szegény országra. Most azt remélte mindenki, hogy ez a hatalmas, vasakarátú ember, a kinek erejéről csodadolgokat beszélt a nép, megfékezi a garázda urakat és megszerzi Erdélynek a békét és a nyugalmat, a melynek már oly régen híjával volt. De a milyen nagy volt a reménység, melyet a nép az ő uralkodása iránt táplált, ép oly nagy volt a csalódás is. Csakhamar kitűnt, hogy soha gonoszabb lelkű, kegyetlenebb ember, mint Báthory Gábor, népen nem uralkodott. Azon ürügy alatt, hogy a török császárnak, a ki őt támogatta, évi adót kell fizetnie, akkora sarczokat rótt a szegény népre, hogy nagyobbbat még az ellenség sem szokott meghódított országban. A fejedelem adószedői eladták a mesterembernek a szerszámaikat s a szántóvetőnek az igavonó barmát. A nép között kimondhatatlan volt az inség és a nyomor. Báthory Gábor pedig tömérdek kincseket gyűjtött aranyban és drágakövekben.

De a fejedelem nem csupán a köznépet nyúzta, sanyargatta, hanem zsarnok és kegyetlen volt az urakkal is. Alig volt Erdélyben úri család, a melyet meg nem gyalázott, a melynek egyik-másik tagját vérpadra nem hurczolt volna. Sokan elrejtőzve éltek az országban, de még többen kibújdostak előle idegen földre. Őrjöngve pusztított, fosztogatott, dúlt a saját országában, mészárolta a saját népeit, az oláhokat és szászokat. De még a leghívebb emberei sem voltak tőle bátorságban. Mint a vérengző vadállatnak, neki is gyönyörűsége telt a vérontásban; gyilkolt még akkor is, ha vele semmi célja nem volt.

Egyszer Báthory Gábor nagy lakomát szerzett az ő híveinek. Kicsapongó jókedvében volt, mint mindig, valahányszor czimboráival, hóhértársaival dőzsölt. Most különösen sokat kocczintott hajdúkapitányával, Nagy Endrével, a kit, a mint mindenki hitte, a zsarnok fejedelem igen kedvelt. Addig-addig kocczingatott vele, míg a kapitány holtreszeg nem lett. Ezt akarta Báthory. Hirtelen kardot ragad s egy hatalmas csapással leüti Nagy Endre fejét. Borzadva, kiáltozva futnak szét a vendégek, a kik e látványra ittasságukból kijózanodnak, és a szörnyeteg egyedül marad áldozatával.

Erdély szerencsétlen népe többször fellázadt a zsarnok fejedelem ellen. De vesztére. Báthory minden zendülést alattvalói vérebe fojtott. Mikor aztán az istenadta nép magán sehogysem tudott másképp segíteni, nagy követséget küldött Konstantinápolyba a török császárhoz. E követségben részt vettek Erdély legelőkelőbb férfiai. Drinápolyban csatlakozott hozzájuk Bethlen Gábor is. Ez elébb a fejedelem leglelkesebb párthíve, legerősebb támasza volt. De mikor őt is üldözni kezdte Báthory, kénytelen volt Törökországba bújdosni, a hol csakhamar a császári udvar kegyelt embere lett. Ez a követség aztán elmondta a török császárnak, mi mindent követett el Báthory Erdélyben, elpanaszolta a veszendő ország bajait és szenvedéseit és kérte a hatalmas szultánt, ne támogassa többé azt a gonosz embert, a ki a császár jóindulatára nem méltó, hanem rendeljen Erdélynek más fejedelmet.

Alig értesült azonban Báthory, hogy az országnak egy követsége jár a török császárnál, kapta, elküldte ő is rögtön Konstantinápolyba az ő hű emberét, Géczy Endrét, egy furfangos eszű, ravasz férfiút. Megbízta, hogy védelmezze őt a szultán előtt a követség vádjai ellenében és hogy vesztegessen meg ezüsttel, arannyal a szultán fő-fő embereit, hogy legyenek szószólói az ő urok előtt.

De Géczy Endre visszatértét Konstantinápolyból nem Kolozsvárott várta be Báthory Gábor, mert ott nem érezte magát többé bátorságban, hanem elment Ecsed várába, családjá ősi fész-

kébe. Ott élt elzárkózva testvérhúgával, egy vén hajadonnal, a ki őt minden rosszra buzdította, minden gonoszságban támogatta volt, és néhány meghitt embere társaságában. Ott leste nagy türelmetlenül a híreket törökországi követétől, Géczy Endrétől. De egy szó nem sok, annyi sem érkezett tőle, noha már hetek, hónapok múltak, hogy oda volt.

Egyszer Báthory szokása szerint ebéd után ledőlt pihenni. Hirtelen rémséges jajkiáltás riasztja fel álmából. Felugrik és siet a szomszédszobába, a honnét a kiáltás jött, hát látja, hogy kísértetszerű alakok fogják körül az ő testvérhúgát, egyre ütik-verik és a fülébe zúgják mind azokat a gonosz tetteket, a melyekre ő a testvérbátyját csábította volt. Báthory oda rohan, hogy megvédelmezze az éktelenül óbégató testvérét. De egyszerre csak, láthatatlan kezekről dobva, tömérdek kő zúdul reá, törik, zúzzák a zsarnok fejét és egész testét. Hogy életét látja nagy veszedelemben, ott hagyja húgát és rémülten fut ki a várudvarra.

Abban a pillanatban megszűnt a zaj, és eltűntek a kísértetek. De ott maradt az a sok kő, a melyek zápor módra hullottak volt a fejedelemre. A mint Báthory a kövek közül egynehányat felvesz, borzadva látja, hogy mindegyikre egy kereszt van festve vérrel. S azt a véres keresztet, mintha csak tűzzel lett volna a kövekbe beégetve, semmi módon le nem lehetett törölni.

Mindenki, a ki e dologról hallott, úgy magyarázta, hogy az Isten csodálatos intése volt az. Csak Báthory és az ő testvére nem vették olybá, hanem azt hitték, hogy a fejedelem ellenségeinek a műve volt. A vén hajadon ösztökélte is egyre a testvérbátyját, hogy járjon utána és büntesse meg szigorúan a tetteseket. De hiába volt minden nyomozás. Nehány cselédet, kikre a fejedelem testvérhúga gyanakodott, börtönre vetettek. Ott faggatták, vallatták őket a legkegyetlenebb kínzásokkal, de végre is kitűnt az ő ártatlanságuk.

Ez esemény után egy pár nappal Báthory az ő bizalmas embereivel a vacsoránál ült. A komornyik oda nyújtja neki az ételt. A fejedelem a borzadály jeleivel felszökik hirtelen ültőhelyéből, mereven néz a tálra és így kiált:

»Mi ez? Miért van ez az étel véres kendővel leterítve?«

»Nincs ezen az ételen, nagyságos uram, semmi,« felelt a komornyik. S hogy a vendégek sem láttak semmit s biztosították, hogy tévedés, képzelődés volt az egész, Báthory valamennyire nyugodtabb lett s intett a komornyiknak, hogy adjon neki más ételt. De a mint a kezét ki-nyújtja, hogy az ételből vegyen, égne mered minden hajaszála, mert a tálon megint ott látja a véres kendőt.

Báthory nyomban felkelt az asztaltól s ott hagyta vendégeit. Immár nem kételkedett, hogy az a véres kereszt a köveken s az a véres kendő az ételen az ő közeli vesztét hirdetik. Oda lett minden bátorsága, minden nagyravágyása. Az álom kerülte szempilláit, és undorodott minden ételtől, italtól. Csüggeteg lett és búskomor.

Egyszer csak azt a hírt hozták, hogy Géczy Endre cserben hagyta Báthoryt és átpártolt a fejedelem ellenségeihez, hogy a török szultán Bethlen Gábort tette Erdély fejedelmévé, s hogy ez közeledik is már nagy sereggel, hogy Báthoryt az országból kiűzze. Ama véres intéstől tartván, Báthory nem mert harczra kelni Bethlen Gábor ellen, hanem csúfosan futott az országból s elment Nagy-Váradra. De ott utól érte az Isten büntető keze. 1813-ban október 27-én este, a mint egy kirándulásról visszatért a városba, a Pecze patak partján meggyilkolták őt saját hívei.